NEMZETI

NŐNEVELÉS

KIADJA

AZ ERZSÉBET-NŐISKOLA TANÁRI TESTÜLETE.

BERTA ILONA KÖZREMŰKÖDÉSÉVEL

SZERKESZTI

SEBESTYÉNNÉ STETINA ILONA.

XXXIII. ÉVFOLYAM. 1912. IV—V. FÜZET.

Április—május.

BUDAPEST.

FRANKLIN-TÁRSULAT KÖNYVNYOMDÁJA.

TARTALOM.

		Lap
I.	A leányok valláserkölcsi nevelése. Brand Vilma	153—163
II.	Tanulságok. Kammerer Ernőné	164—172
III.	Nőnevelés ötszáz év előtt. dr. Péter János	173—182
IV.	Ideges békemozgalom. Kemény Ferenc	183—190
V.	Békemozgalom és hazaszeretet. Péteri Lipótka	191—196
VI.	Az állami nőipariskola. Szigethy Karolina	197—210
VII.	Sophie Germain. Dienesné dr. Geiger Valéria	211—221
VIII.	A párisi leányközépiskolákról. Beller Ilona	222—230
IX.	Bosznia asszonyairól. Póznan Jolán	231—236
X.	A munka ünnepe. Duha Melania	237—240
XI.	Külföldi lapszemle. Dr. Schmidt Mária	241—248
XII.	Iskolai értesítők. Kr.	249—255
XIII.	Nőnevelési szemle. Lázár Gyula halála. — A Foerster előadások. — A béke könyve. — A Közegészségi E. Hölgyosztály. — Tanulmányi kirándulás Északeurópába.	256—260
XIV.	Irodalom. Lasz Samu dr.: Földrajzi olvasókönyv. — Schwarczel Adél: Képek és gondolatok. — Stiaszni Emilia: Stickereitechniken	261—262

☛ *Tisztelettel kérjük folyóiratunk t. előfizetőit s* ***az iskolákat és egyesületeket,*** *melyek folyóiratunkat járatják, hogy az előfizetési pénzeket* ***egyenesen kiadóhivatalunkba (István-út, Erzsébet-Nőiskola)*** *szíveskedjenek küldeni. A közvetve beküldés által az úgy is csekély előfizetési díj jelentékenyen megkevesbedik. Reklamációkat* ***díjtalanul*** *csak a füzet megjelenését követő hónapban teljesítünk. A folyóirat régi évfolyamai még kaphatók a kiadóhivatalban.*

A *„Nemzeti Nőnevelés“* megjelen (az iskolai nagy szünet idejét kivéve) havonként három nyomott ívnyi terjedelemben.

Előfizetési díj: egész évre 4 kor.

Csak egész évre nyitunk előfizetést; de az előfizetési összeg két részletben való lefizetését is elfogadjuk.

Az előfizetési pénzek a *„Nemzeti Nőnevelés“* címe alatt az Erzsébet-Nőiskolába (István-út 93. sz. a.); a folyóirat szellemi részét illető közlemények Sebestyénné Stetina Ilona szerkesztőhöz (VIII. ker., Rákóczi-tér 4. sz. a.) küldendők.

NEMZETI NŐNEVELÉS.

XXXIII. ÉVFOLYAM. 1912. ÁPRILIS—MÁJUS. IV—V. FÜZET.

A LEÁNYOK VALLÁS-ERKÖLCSI NEVELÉSE.[1]

A továbbfejlesztett polgári iskola V—VI. osztályában a tantárgyak között első helyre teszem a *vallástant*, nemcsak elméleti, hanem gyakorlati módon való tárgyalásban. Hogy az igazi vallásosságnak minő óriási szerepe volt már a multban is az az erkölcsök megszelidítése terén, az általános igazság. Épen azért nélkülözhetetlennek találom a leányok nevelésében. Hit nélkül, benső vallásos meggyőződés nélkül, nem tudok egészséges női kedélyt elképzelni. S mi erősíti meg a gyermekben az igaz hitet? Az élet könyve a biblia, melynek egységes szelleme az embernek az egész életre határozott, egységes irányt ad mind gondolkozásban, mind tetteiben. Épen azért a vallástani órák *elméleti anyagául* az V. és VI. osztályban csakis az ó-és újtestamentom válogatott, a gyermek lelki s kedélyi fejlettségének megfelelő fejezetek olvasását jelölöm meg a hittanár szakképzett vezetése mellett. E vallásos órák tehát nem lennének a tanítás órái, amelyekre külön készülni kellene, hanem ezek az igazi áhitat órái volnának. Minden embernek, hogy az élet harcában el ne merüljön, bizonyos fokú belső függetlenségre van szüksége, nagyobb belső függetlenség pedig az életben nem érhető el, mint aminőt a felettünk őrködő örök szellemtől való *függésünk* tudata, a benne vetett feltétlen bizalom, megnyugodás érzete

[1] Az Orsz. Polg. Iskolai Tanáregyesület női szakosztálya a folyó tanévben a polg. leányiskolák reformjával foglalkozik. A kérdés megvilágosítására tartott javaslatok között méltó feltünést keltett Brand Vilma, modori polg. isk. igazgatónő előadása, melyből eme szép részletet — mely magában is egész — közöljük. *Szerk.*

nyujt. Az élet s a történelem számtalan példát nyujt, hogy az ily szellemtől áthatott ember az élet legsúlyosabb megpróbáltatásai közepette is megállja helyét. Lelkileg csak az a gyermek fog igazán megerősödhetni, akinek gyermekkorában *egységes* lelki irányításban van része. Ily *egységes* lelki irányítás emberektől a *legritkább esetekben* nyerhető, mert ezek felfogás s kedély tekintetében egymástól *igen eltérők, különbözők*, ez egységes szellemet egyedül a *biblia* nyujthatja. Az új testamentom a lelki, örökkévaló kincsek tárháza, a hegyi beszéd, avagy Pál apostolnak a rómaiakhoz irott levelének XIII. fejezete a világirodalomban egyedül állanak, utólérhetetlen magasságban; a bennük kifejezett ideák és igazságok mindenkor mindennemű egészséges, emberi társadalmi életnek és rendnek alapfundamentumai. Az ó-testamentomról pedig azt mondja Foerster dr.: «Történeteit olvasva, azokból a fogékony lélekhez az életnek ama tiszta szelleme szól, mely szellem a genesis szerint a világ kezdete előtt a vizek felett lebegett.» A gyermek 14 éves koráig e szellemnek csak *töredékeit* kapja, teljességében nem is volna képes azt előbb fölfogni. Az V. és VI. oszt. feladata a gyermekkel e szellemet hatalmas, egységes hatásában éreztetni s ennek egyedüli útja: a biblia válogatott fejezeteinek elmélyedő, komoly, ájtatos olvasása. A biblia igazi tanítómesterünk, mert az *örök* embert mutatja be, annak *öröktől* való *jó* és *rossz* tulajdonságait, markáns vonásokban, csodálatos egyszerű előadásban. S a belőle kisugárzó isteni szellemnél fogva nincs több oly könyv, mely a háborgó, nyugtalan, ingadozó léleknek biztosabban visszaadhatná az egyensúlyt, mint épen a biblia. Foerster dr. gyönyörűen fejtegeti, mennyire félreértette Nietzsche az evangélium szellemét, amidőn azt mondja, hogy az evangélium csak nyájbeli embernek, csak a tömegnek való! Az új evangélium az önzetlenségnek, az önfeláldozásnak oly hatalmas, ragyogó példáját mutatja be, melyet épen nyájbeli ember nem képes sem *kellőképen* fölfogni, sem *kellőképen* értékelni s épen innen van az, hogy az evangélium a multban s a jelenben is oly egyénekre gyakorolta mélységes hatását, kik egyéniségüknél, lelki és kedélyi

tulajdonságaiknál fogva a tömegből kiváltak, legyen e kitűnés akár óriási, avagy csak arasznyi is. Gondoljunk az apostolokra, az egyházatyákra, gondoljunk Dantera, a renaissance utólérhetetlen művészeire, költőire, festőire, kiknek műveit, még azok másolatát is félmilliókon veszi meg a modern ember! Pedig a művészek között nem egy van, aki rajzban avagy kidolgozásban modern művészeink mögött marad, de műveikről a benső, mély érzések: a vallásosság, a szenvedés, az önfeláldozás, az öröm, Isten dicsőítése, a lélek naiv hite, tisztasága oly erővel sugárzik felénk, hogy lelkünket azonnal megragadják, fölemelik. A *biblia szelleme* az, mely műveikből lelkünkhöz szól, ama könyv szelleme, melyről Hegedűs Sándor azt mondja: «A bibliát most többet forgatom, mint régente, mikor kívülről tanították nekem. Nekem is «könyvek-könyve» az, bármit mond a modern irodalom, aki ezt a könyvet nem szereti, az nem lehet mélyen gondolkozó és igazán érző ember.» Nagy írónk: Herczeg Ferencz pedig ezeket vallja: «Néhány esztendővel ezelőtt óriás hatással volt reám egy különös könyv, melyről azt hittem, hogy ismerem, pedig nem ismertem: *a biblia.*»

Mondanivalómat e tárgyról összefoglalva: a vallásoktatás elméleti részét tenné: a bibliaolvasás megfelelő vezetés mellett, módszere: olvasás, kevés magyarázat, óra végén társalgás vallásos kérdésekről; *gyakorlati kiegészítése* lenne a kéthetenkint rendezendő, egy órát betöltő *vallásos összejövetel*, melynek műsorán szerepelne: felolvasások, szavalat, karének, zeneszámok zongorán, harmoniumon stb. Ily számok nagy mennyiségben állanak rendelkezésre, minden iskola könnyen összeállíthatna céljaira két évre szóló anyagot. Íme példának egy ily műsor: «Isten dicsősége» Beethoventől, karének, «Fohászkodás» Berzsenyi D.-től, szavalat, Leonardo da Vinci «Utolsó vacsora» c. képének másolatban való bemutatása, egyszerű, világos előadásban való méltatása, részlet: Hayden «A négy évszak» c. oratoriumából, négykézre zongorán; Largo Haydentől, harmonium és zongora; zsoltár mint karének befejezésül.

A vallástan mellett rendkívül fontosságúnak találom: *az*

erkölcstan fölvételét, heti legalább két órát óhajtanék annak szentelni. Épen korunkban, amidőn a család fejét a nehéz megélhetési viszonyok szinte egész napon át távoltartják családjától, az anya pedig szintén kenyérkereső foglalkozása, avagy házi teendői, társadalmi kötelezettségei miatt nem foglalkozhatik intenzive gyermekei nevelésével, épen korunkban az iskola kötelessége, hogy e téren is kivegye a maga részét. Az erkölcstan tanításának nagy nemzeti szükségességét és fontosságát a legelső kulturállamok már fölismerték s egyes államokban e tárgy tanítását miniszteri rendeletek útján bevezették, más államokban kiterjedt munkakörrel bíró egyesületek gondoskodnak az erkölcstan tanításáról. Tekintettel arra, hogy Közlönyünk lapjain mindeddig egyetlen cikket sem olvastam, mely e tárgy önálló tanítását sürgette volna, engedjék meg nekem ma *e helyen*, hogy e tárgyra *részletesebben* kitérjek. A külföld példájára hivatkoztam, az imént a mondottakat *adatokkal* óhajtanám illusztrálni: Az amerikai Egyesült-Államok iskolaügyének legfőbb vezetője: Harris szavai szerint: «Az amerikai iskolaügy azon az alapgondolaton nyugszik, hogy az erkölcsi nevelés *fontosabb* az intellektuális nevelésnél.» Egy híres amerikai pedagogus Adler azt kívánja, hogy miként a középkori oktatásban a tanítás középpontja a vallás volt, úgy a modern iskolában a tanítás közeppontja: *az erkölcstan*, a *jellem fejlesztése* legyen s ez uralkodó tárgynak legyen a többi tantárgy alárendelve. Amerikában sok iskolában szerepel az erkölcstan mint tantárgy, azonkívül virágzó egyesületek működnek, melyek az erkölcstan tanítását, az iskolaköteles kor utáni évekre is kiterjesztik. New-Yorkban ily egyesület adományokból összegyűlt tőkéjén külön hajlékot is emelt törekvései megvalósítására. E nagy épületben kor- és nemkülönbség nélkül tartanak hétköznapokon és ünnepnapokon egyaránt előadásokat az erkölcstan köréből. Foerster dr. oly órán volt ott jelen, melyben finomlelkű tanitónő a 12 éves leánykáknak, a tisztaságról tartott előadást, tanítónő és növendék egyaránt e tárgyról fejezte ki ismereteit és nézeteit és a leánykák érdeklődése az óra végéig *egy pillanatra sem* lankadt el.

Az angol mozgalom e téren egy *panaszból* indúlt ki, mely nagy körben hangzott el. E panasz szószerint a következő: «Népünk erkölcsi fogalmai nem tisztázottak. Családi életünkben, hivatásunkban, irodalmunkban — mindenütt az erkölcsi rendnek és tisztaságnak hiánya! Gyermekeink úgy nőnek fel, hogy részvétük nincsen kifejlődve, emberi tettek és sorsok felett nem képesek tisztán gondolkodni. Szellemük alaki képessége fejlesztetett ugyan, de kedélyük nem nemesíttetett, erkölcsi nevelésük elhanyagoltatott.» Vajjon ez angol panaszt nem kell-e nekünk is ismételnünk? A helyzet javítása érdekében Angolországban tevékeny egyesület alakult, mely országos felhívást bocsátott közzé, melyet sok munkás is aláírt. 1906-ban az angol közoktatásügyi miniszter rendeletet bocsátott ki, mely azt kívánja, hogy az erkölcstan már a népiskolai tanterv egyik fontos tantárgya legyen. Londonban bizottság alakult, mely egyhangúlag a következő határozatot hozta: «Minden iskolában hetenként legalább egy órában a gyermekeknek személyi, szociális és honpolgári kötelességeit kell részletesen tárgyalni.» Hogy e tárgyban megindított mozgalom épen Angolországban rendkívül megerősödött s a társadalom széles rétegeinek érdeklődését felkeltette, annak legélénkebb tanúbizonysága a Londonban, 1908-ban nagy sikerrel ülésező nemzetközi moralpadagógiai kongresszus.

Franciaországban az erkölcstan tanítása az iskolákba 1882 óta bevezettetett. A francia törvény e tárgy célját a következő szavakkal jelöli meg: «Az erkölcstanítás célja, hogy a többi tantárgyakat kiegészítse, összekösse, megnemesítse. Míg a többi tantárgy speciális képességeket és hasznos ismereteket fejleszt, addig e tárgy célja: az emberben az *embert* kiképezni, azaz szívét, inteligenciáját, lelki műveltségét, lelkiismeretét kifejleszteni. Az nem elegendő, hogy a gyermeket az élet útjaira világos fogalmakkal és bölcs mondásokkal ellátjuk: lelbében erős és őszinte érzelmek éljenek, hogy meglett korában helytelen kívánságainak és szenvedélyeinek ura tudjon maradni.»

Svájcban ugyancsak élénk a munkásság e téren. Ott Pestalozzi — a külföldet megelőzve — kimondotta a következőket: Az iskola

feladata nemcsak az ismeretek közvetítése, hanem első sorban az *ember képzése*; oly iskola, amely csak ismereteket nyújt, nemcsak mulasztásokat követ el, de az értelmi erők túlsúlya miatt a gyermek lelkében károkat okoz. Svájcnak e téren legkiválóbb munkása: dr. W. Foerster zürichi egyetemi tanár, ki már 1902-ben e tárgyról tanúlmányt dolgozott ki, melyet a legtöbb kanton magáévá is tett. — Foerster az erkölcstan tanítását a legnyomatékosabban követeli, követelését igen világos érvekkel támogatván. Szerinte okvetlenül szükséges, hogy a mindennapi élet jelenségeit a gyermek előtt felbontsuk. A jelenségeknek necsak megtévesztő külső hatásai érjék a gyermek lelkét, de vezessük el a gyermeket a jelenségek, a tettek mély gyökérszáláig, mert az életnek *felületes*, csak *külső* nyilvánulásaiban való *szemlélése* azt a *téves* nézetet támasztja a *felületes nézőben*, hogy e földön az önzésé, a rideg érdeké a győzelem, pedig *mélyebb hatásokat* kutatva, *egész más végeredményre* utunk. Épen azért az ifjuság itéletét kell e tekintetben korán élesíteni s a felületes szemléléstől, itélettől megóvni.

A midőn az eddigi adatokkal a külföldi nagy nemzeteknek e tárgyról való fölfogását s annak érdekében tett intézkedéseit tolmácsoltam, hazai viszonyainkra gondolva, úgy érzem, meggyőződéssel vallhatjuk, hogy iskolánkban az erkölcstan tanítása valóban igen szükséges! Gondoljunk csak a fővárosi s a nagyvárosi élet zajában élő ifjú lányokra, akik élvezeteket hajhászó korunkban, ezer kisértésből körülvéve, vallási kételyektől megmérgezett légkörben élve — *sok esetben* nem képesek a helyes úton megmaradni. E leányokra nézve — a puszta szakismeretek*nél fontosabb* lenne, ha az iskolától az életbe: a leghatározottabb, a legvilágosabb erkölcsi fogalmakat vinnék magukkal, ha az erkölcsi törvények terén a legélesebb tájékozottsággal rendelkeznének, ha minden tettüknek — az életből vett példákból — elmaradhatatlan következményeit ismernék. Hiszen az erkölcs világában épen olyan törvényszerűség uralkodik, mint pl. a természet világában s ha a gyermek emennek minden fontos törvényét az iskolában alaposan tanúlja: miért hanyagoltassék

el az erkölcsi világ törvényeinek világos, részletes ismertetése? Egy angol pedagógus igen helyesen mutat reá ama visszásságra, hogy gyermeknek *a jó erkölcsökről* rendesen csak *hibák* megtörténtekor beszélünk, amidőn a gyermek és szülőjének vagy nevelőjének izgatott a lelki állapota, s harag, makacsság, indulat az uralkodó. Így a gyermek tehát rendesen csak akkor hallja az erkölcsöt emlegetni, ha neki annak szent nevében büntetéseket diktálnak vagy jeleneteket provokálnak. Ezen az úton, úgyebár, lehetetlen a jó erkölcsök iránt — melyekhez a gyermek lelkében annyi *kellemetlen emlék tapad* — *szeretetet*, ébreszteni. Épen azért az erkölcstan tanítására iskoláinkban föltétlenül szükség van s teljesen igaza van Foerster dr.-nak, amidőn így kiált fel: «Mi haszna van abból a gyermeknek, ha azt tanúlja, hogy Cato tudott magán uralkodni, — erre azonban ő *nem* képes, mi pedig *nem* tanítjuk meg arra, *mi* módon lehet az önuralmat *elsajátítani* és *megőrizni!*»

Az erkölcstanításnak célja: az erkölcsi fogalmak világos, élesen megkülönböztetett ismertetése, — továbbá a jó és rossz szokásoknak a *belátás* erejével való ismertetése, ama jó és rossz szokásoknak, amelyekből később a *jó* és *rossz tettek* származnak. Ez ismertetés pedig világos, könnyen érthető alakban történnék a bibliából, az életből, a történelemből vett példáknak fölhasználásával. Végül pedig következnék a gyermeknek nemcsak ifjúkori, de főként *emberi kötelességeinek* világos, részletes ismertetése, mely ismertetésnek dr. Foerster szerint az a reális értéke van, hogy a gyermek kedélyének, erkölcsi világának az *észben*, a *belátásban* szilárd alapot nyújtanak az egész életre. Végcélunk tehát az volna: a gyermeknek erkölcsi tekintetben való önállósítása, hogy az életben sem ne ingadozzék, sem el ne bukjék.

E tárgy anyaga rendkívül bő, — tárgyalandó volna pl. az igazságszeretet, a hála, belső és külső tisztaság, a felelősség, az önzés, az önzetlenség, — a bátorság és gyávaság, az igazmondás és hazugság, emberi kötelességeink, a mértékletesség-mértékletlenség (itt alkohol romboló hatása). És tárgyalandó

volna: a *jóakarat*, a *felebaráti szeretet* s ennek *tág körén* belül a gyermek fogékony lelkével meg kellene ismertetni *a béke* eszméjét s *a békemozgalmat*, s azt velök *megkedveltetni*. Rosenberg Auguszta úrnő a «Nemzeti Nőnevelés» legutolsó számában érdekesen ismerteti az amerikai iskolák békeligájának működését. A liga a gyermeknek 8 éves korától 16 éves koráig terjedő időszakra munkaprogrammot dolgozott ki s a szerint halad nemes célja megvalósítása érdekében. Ez összehalmozott anyagból az erkölcstani órákon a gyermekekre nézve lelki haszonnal meríthetnénk. Az erkölcstan anyagából példaképen kiragadom a kötelességek közét Adler dr. vázlata szerint:

Vannak I. magunkra vonatkozó kötelességeink és pedig: *a)* szellemünkkel szemben (ismeretek szerzése, a szellem alaki képességeinek, pl. emlékezet, ítélet erősítése stb.) *b)* kedélyünkkel szemben (túltengő érzések ellensúlyozása, a belátás ereje az érzések felett), *c)* szervezetünkkel szemben (egészség megóvása, öngyilkosság tilalma stb.) II. Vannak kötelességeink szűkebb életviszonyaink közepette: a szülőkkel, testvérekkel, rokonokkal, tanítóinkkal, cselédünkkel szemben. III. Kötelességeink minden embertársainkkal szemben: érdeklődés sorsa iránt, jótékonyság stb. E tárgy módszere: a növendékeinkkel való bizalmas, fesztelen társalgás. Foerster dr. igen találóan jegyzi meg, hogy az erkölcstani órákon *ne* legyen a gyermeknek az *az érzése*, hogy neki a felnőttek erkölcsi tradicióit *nehéz teherként* kell egész életén át végigroncsolni, hanem bizalmas beszélgetéseink nyomán az erkölcsi világrend mint *új világ* nyíljék meg szeme előtt, mint oly világ, melyben az *ő* akarata *száz* és *száz* alakban nyilvánulhat, mely *világ* tehát *neki számtalan alkalmat* nyújt *aktivitásának, saját bensejének* számtalan alakban való *megnyilatkozására*. Ily módszer mellett a gyermek nem fogja majd a tömeg *téves* felfogását vallani, hogy t. i. *erkölcsileg jónak* lenni nem egyéb, mint az *én* állandó *kortátozása* és *nyesése!* Foerster dr. szerint a tanító ez órákon bizonyos terv szerint haladjon, de e terv tág körén belül a gondolatmenet a teremtő pillanat követelményeihez alkalmazkodjék. Ha

e pillanat a tárgytól való eltérést kívánná, mi által e tétel több oldalról volna megvilágítható, a tanító nyugodtan az új irányban haladhat, mert hiszen maga az élet, mely az erkölcstan tulajdonképeni anyaga, nem szisztemákba szoritva, hanem százféle szövevényben megnyilatkozva folyik le előttünk. A régi morphologikus módszer, mint Foerster mondja, mely minden erényt és bűnt gombostűre szúrva, csak épen erről az egyről beszélt, mint a természetrajz a természeti egyedekről, s mely e száraz ismertetés végén moráltól csepegő, többnyire kigondolt történeteket tálalt fel a gyermeknek, valóban nem célravezető. Az erkölcstan tanításának két eddigi szaktekintélye: az amerikai dr. Adler és a svájczi dr. Foerster külön-külön módszer szerint haladnak. Adler dr. a következő fokozatot követi: A mesékkel kezdi, mert a mese az élet szövevényes erkölcsi igazságait a *legegyszerűbb,* igen könnyen megérthető formában tűnteti fel, amellett erősíti a gyermek *érzelmeit* és *képzeletét,* mindkettő az erkölcstanítás szempontjából igen szükséges. A második fokozat a *tanító mese* s *példázat,* a harmadik fokozat: *jellemző, értékes mondák, testamentumbeli* történetek. Foerster dr. módszere a következő: 1. Az erkölcsi fogalom világos megmagyarázása, pl. mi a lopás? 2. Az életből s a gyermek életéből vett számos példán annak ismertetése: hogyan keletkezik a bűnös tett, pl. a lopás, hazugság *megszokása,* önuralom *hiánya,* rendetlenség megszokása stb. 3. Melyek e tettnek az életben szinte naponta tapasztalható *közeli* és *távoli* következményei a *magunk* és *embertársaink* életében? 4. A gyermek lelkében sok oly fogalom ébresztése, melyek mint *segítő-motivumok* fogják ez irányban a *jóban megerősíteni,* pl. annak belátása, hogy az igazán munkás, becsületes ember *mindenkor* képes annyit szerezni, amennyire élete fenntartására szüksége van. 5. Az életből, a bibliából, a történelemből stb. vett példák alapján a gyermek lelkének ez irányban a jóban való megerősítése.

Mivel pedig az erkölcstan a gyermekkel az élet viszonyait ismerteti meg, ezáltal a gyermeket egyúttal *szociális* irányban

is neveli. S épen azért az erkölcstani s az elméleti szociális ismeretek nyujtása egy és ugyanazon órában történnék. Desveig amerikai tanár szerint az iskola első teendője a gyermeket arra képesíteni, hogy a szociális élet szövevényes viszonyai közepette *helyét megállja.* Az igazi tanítás e téren nem nyujt kemény, merev életszabályokat, de *világosan megmutatja a reális kölcsönhatásokat* ember és ember között s a módját annak, *hogyan függünk* kölcsönösen egymástól az emberi érintkezés és együttműködés komplikált viszonylataiban. A tanító tehát nemcsak elvont fogalmakat elemez, hanem *valóban megtörtént tényeket* tárgyal, amelyek oly objektív erejűek, mint a fizika vagy vegytan tényei. De e tények — objektív meggyőző erejük mellett a gyermekben egyúttal subjektív érzelmeket is kiváltanak, amennyiben azt már jól tudja, hogy az életnek nevezett szövevényes hálózatnak egyik szeme.

Nézetem szerint azonban e tekintetben *nem elegendő a szociális érzéknek pusztai felébresztése, ez érzelmet szociális intézmények szemléltetése és látogatása által erősíteni s egyúttal gyakoroltatni is kell.* Az iskola e cél szolgálatában a következőképen munkálkodhatik: 1. *Ifjusági iskolai jótékonysági egyesület* alapításával. Ily egyesület tagja az iskola minden növendéke volna, a tagsági díj minimális lenne. Engedjék meg nekem, hogy ily egyesület működésének *szemléltetésére* modori polg. leányiskolánkban működő ifjusági gyámegyesületre hivatkozhassam. Ez egyesület célja: szegény egyházak, árvaházak, diakonissza-intézet stb. támogatása igen szerény adományokkal, *a nevelői cél,* mely az egyesület működésének homlokterében áll, az: *hogy növendékeiket már kiskoruktól fogva a jótékonyság gondolatával* megismertessük, azt megszerettessük s azt velük állandóan gyakoroltassuk. Az egyesület tagsági díja évi 20 fillér; minden ősszel tartja alakuló gyülését, midőn a növendékek közül megalakul a tisztikar: elnök, pénztáros, jegyző, s ugyanakkor kerülnek szétosztásra a gyüjtőívek is. A növendékek tavaszig rokonaik és ismerőseik körében filléreket gyűjtenek, de gyakran koronákat kapnak. A tavaszi

gyűlés beszámol a gyűjtés eredményéről, mely évente 250—300 korona, s ez határoz a gyűjtött összegnek mily célra való fordításáról. A gyűlésen jelen van az egész tantestület az iskolaszéki elnökkel egyetemben s évente jóleső tapasztalatunk azt láthatni: minő *örömet* okoz a lánykáknak a jótékonyság gyakorlásának lehetősége.

2. A második teendő ez irányban az volna, hogy minden gyermek kötelessége volna falujából, városából *egy igazán szegény* gyermeket védettjének vállalni, kit évközben többször látogatna, kinek segítségére lenne, kinek életét állandóan figyelemmel kisérné.

3. Harmadszor: Az iskola évi munkaprogrammján állana: árvaházak, szegényházak, bölcsődék s egyéb közjótékonysági intézmények látogatása.

Ha ilyen módon vezetnők az ifjuság nevelését, bizonyára sokkal intenzívebben munkálnók a *jellemképzés* rendkívül fontos követelményét, mely kötelességünkről egy amerikai pædagógus teljes igazsággal így nyilatkozik: «Az a tanító, aki csak ismereteket közvetít: *mesterember*, aki a *jellemet* képezi, az *művész!*» Épen e fogékony korban, amidőn a jellem még hajlítható, kell arra törekednünk, hogy a gyermek a jellem *szépségeit* szívből *megszeresse* s határozott *megvetéssel* forduljon el mindentől, ami *jellemtelen, közönséges, aljas.* S épen a *jellemképzés* szempontjából volna az *V. és VI. oszt.* oly fontos, mert hiszen *14 éves* korban *jellemmegszilárdításról* még nem lehet szó, addig annak csak *irányt* mutathatunk, míg a 15—16 életévek ebből a szempontból sokkal értékesebbek.

Sopron. *Brand Vilma.*

TANULSÁGOK.*

Engedjék, hogy a szíves megtisztelő felszólításra és unszolásra, három heti berlini tanulmányutam néhány benyomását és tapasztalatát közöljem Önökkel, mert belátom, hogy tulajdonképen igazán önzés volna ezekről hallgatni.

Mondhatom, tapasztalataim nyomán, a nőkérdés körül egy egészen új perspektíva nyílott meg előttem.

Megtanultam a német nőktől első sorban, hogy ha az embernek van valami érdemes, közhasznú mondani valója, úgy tegye félre azt a bizonyos gênet, közönyt, indolenciát, és közölje, adja nyilvánosságra eszméit, új gondolatait, csak így jutunk előre, ne rettentsen vissza bennünket az esetleges sikertelenség és kritizálások; ne nyomjuk rá minden őszinte buzgóságra a «szereplési vágy» ijesztő pecsétjét.

Amint látják, magam járok elő jó példával, mert ismernek, hogy nekem bizony szokatlan nyilvánosan, nagy társaság előtt felolvasni, de felbuzdulva a biztatáson és a német nőkön, számítok elnézésükre.

A szerencsés véletlen úgy hozta magával, hogy a nagy német nőkongresszus épen kinntartózkodásom idejére esett, s így nagy örömmel és élvezettel résztvettem benne. Kívülem kint voltak még: Rosenberg Auguszta, Sebestyénné Stetina Ilona, Végess Sándorné, Ágoston Péterné (Nagyváradról) és a feministák részéről Schwimmer Róza és Pogány Paula. Bár lehettünk volna kint többen e tanulságos kongresszuson, az okos, értelmes magyar nők közül sokan.

* A M. D. E. budapesti tanítónői szakosztályában április hóban tartott előadás. *Szerk.*

Az óriási, Zoologischer Garten terme, mely 4000 embert befogadó képességgel bír, oly szűknek bizonyult, hogy meg kellett ismételniök az előadásokat egy másik, hasonló nagyságú teremben és ez is mindig zsufolásig megtelt, sőt akkora volt egyszer a tolongás, hogy az üvegajtót is bezúzták. Pedig az «entrée» 1 márka volt minden előadásra.

Nem győztem csodálni azt a szivós kitartást, tudományszomjat, türelmet, önmegtagadást, fegyelmezettséget, amivel a német nők az előadásokat hallgatták és legyőzve kellemetlenséget, távolságot, akadályt, fáradságot, ott voltak reggel 10—3-ig és este 7—10-ig pontosan. Pedig az eső folyton esett, hűvös, kellemetlen idő volt, s a «Zoologische Garten» vasuttal félórányira van a város központjától, hát még egy távolabbi városrésztől, mikor Berlinben oly végtelen nagyok a távolságok.

És a nők mégis kitartottak lelkesen, lankadatlanul!

Hol vagyunk mi ettől?

Hisz még ingyen előadásokra is legfeljebb egyszer telik meg egy kisebb terem, de már sorozatos előadásoknál harmadára zsugorodik legtöbbször a hallgatóság. Sőt tudok eseteket, hol a meghivókat olvasatlanul a papirkosárba dobják. Nálunk a lagymatagság, részvétlenség lenyügöz minden felbuzdulást, haladást! Sajnos, a mi hölgyeinket minden kicsiség letéríti a komoly irányról: zsur, eső, színház, séta és a napontai végtelen számú vizitek, pedig hát ezeket munka után is megtalálhatjuk.

Csodálatba ejtett, mennyire tudnak ezek a nők szónokolni. És szónokolnak, felolvasnak nemcsak a feltünő nagy számmal levő doktori diplomával biró nők, hanem a legkülönbözőbb társadalmi rétegből és képzettséggel birók is, és beszélnek, felolvasnak, tökéletes készültséggel, fesztelenül, tetszetősen, kellemesen.

Például szolgálhat az a demokratikus együttérzés és dolgozás is, amely az egész mozgalmukról példásan lerítt. Egy szív, egy lélek a német nő a nőkérdések előbbrevitelében, vallás-, társadalmi- és korkülönbség nélkül, s minden szónok beszéde

végén ott hangzott: szervezkedni, összetartani, rendszeresen dolgozni.

Eklatáns példája a demokratikus szellemnek, hogy egyik alkalommal a kis fodrásznő után, — ki a fodrásznők szervezkedését sürgette — s az iparengedély-kapáshoz a négy polgárit tette kivánatossá, mert — úgymond — intelligencia, műveltség szükséges a fodrászsághoz is, a sokféle manikür-, pedikürözéshez, hajfestés, százféle szépítőszerek kezeléséhez, annál inkább, mert leginkább a legjobb körökkel van dolguk, nem illik, hogy műveletlenség legyen náluk érezhető.

E kis nőcske után beszélt mindjárt egy elegáns, okos grófné, Zelma von der Groeben, Hannoverből, ki igen élénk részt vett többszörösen is a diskussiókban. És utána beszélt a pensiótulajdonosnők egyesületének elnöknője. Hát ez csak demokratikus környezet!

Sajnos, a mi arisztokrata hölgyeink — tisztelet a kivételnek! — nehezen kaphatók nőkérdések megvitatásához, szociális, karitativ munkára!

A német grófné lelkemből beszélt; ki kell emelnem igazán finom megfigyeléseit, mikor felszólalt: «im Namen der sogenannten Damen!»

Megtanultam tőle, hogy szervezkednünk kell nekünk is, a modern haladás, szervezkedés és ébredés századában, még pedig a társadalmi problemák megoldását tűzvén ki célul. Hassunk oda összejöveteleinknél a napi *tratsok* helyett, hogy indolens, unatkozó, érzéketlen ismerőseinket felrázzuk lethargiájukból, s vonjuk be őket a komolyabb, szociális munkába. S dolgozzunk ezen lankadatlanul, hogy nyerjünk új egyéneket e munkára, mert ha körültekintünk, észrevesszük bizonyára mindnyájan, hogy e téren mindenütt csak egy bizonyos kis kör látható, mindig ugyanazok. Értessük meg velük első sorban, hogy ne hiúság és feltünési vágy vezérelje őket, ne aspiráljanak vezető szerepre, nem lehet az elnökösködéssel kezdeni, mert nekünk buzgó, dolgozó közkatona kell. Vezesse őket a szociális dolog szükséges érzése és nagy emberszeretet.

Vonjuk be első sorban a lányokat, — egy szociálisan dolgozó lánynál még nincs kizárva a férjhezmenetel, sőt, rájönnek lassacskán a férfiak is, hogy egy ilyen lány tartalmasabb, mint a csak mulató, «zsúrozó» típus. Vonjuk be a gyermektelen nőket, özvegyeket, s az olyanokat, kik gyermekeiket már a gyermekévek első nehézségein átsegítették, így majd a nők késő öregsége se lesz üres, tartalom nélküli, kifogyunk majd a régi kávénénikékből, kik délutánjaikat nap-nap után kártyázással és kávézással ütik agyon.

A németeknél ez a vágyakozás nem is lesz utópia, mert az új nemzedéket erre nevelik, mert már vannak külön szociális iskoláik, hova a 16 éves, négy felsőt végzett lányokat terelik. Ez óvodákkal kapcsolatos intézetekben megtanulják első sorban a gyermekekkel való bánásmódot, mert helytelen állítás az, hogy erre a nők már rátermettek. Itt megtanulják az «igazi» háziasságot, az öntudatos nőiességet, a munkát, szorgalmat, nem teoriából, de praktikusan.

Láttam két ilyen intézetet, hol tanitónők és uri lányok végezték e kurzust: kénytelenek minden dolgot maguk végezni, maguk mosogatnak (mit ma már nálunk a cseléd se akar), fényesitik cipőjüket, a rezeket, lámpákat tisztitanak, mosnak-vasalnak, szobáikat egyedül látják el. Mert tudja a vezetőség, hogy csak az tud igazságos munkaadó lenni és munkát vezetni, aki maga is tud dolgozni. Az ilyen iskolát végzett tanitónő nem lesz kétségbeesve, ha falura kerül és magának kell magáról gondoskodnia, de minden helyzetben feltalálja magát és tud magán segiteni.

Itt megtanulják az általános biztonságot, a női munkásság terén az etikai érettséget, az egyéniség becsét, jóságos emberszeretetet, éles itélőképességet nyernek, megkülönböztetni tudják a lényeges dolgot a lényegtelentől, hogy eszerint osszák be később céltudatos életüket.

Magasabb szempontból nézi egy ilyen iskolát végzett nő a kötelességeket, másban keresi a jólétet és boldogságot, mint az, aki felületes nevelést kapott és más szempontból itél a bűn és

a nyomorúság fölött is. Az ilyen szociálisan képzett nő nem fecséreli el hiábavalóságokkal idejét, hanem törekszik és vágyakodik magasabb szellemi javak után és ezeket féltve őrzi, de juttat belőlük környezetének is, családját magasabb szellemi nivóra vezeti.

Hisz a mai, modern kulturember, sokoldalulag örökké elfoglalt tudományos férjek mellett szinte életszükséglet, hogy a szintén művelt nő is komolyan foglalkozzék, megbízható barátai legyenek, akikre mindig számíthat, hogy segítnek a magány és egyedüllét óráit kitölteni. A kis, sokszor gyermektelen háztartás, flirt és hiuság csak nem elégítheti ki lelkületét? Mert a régi közmondás mindig érvényesül: «Müssiggang ist aller Laster Anfang.»

És kik legyenek a megbízható, jó barátok?

Az igazi, mély vallásosság, a természet, zene és művészetek kedvelése és kultiválása és a szociális, karitativ munka.

Ide vezethető részben vissza a sok boldogtalan házasság és elválás is, mert a babáknak és csak társaságra, mulatásra nevelt lányok, férjhezmenetelük után mindent férjüktől várnak, remélnek és követelnek, hogy egész lelkivilágukat, minden idejüket az töltse ki. Miután azonban ebben legtöbbnyire csalódnak, érzékük pedig alig van valamihez, mert munkára nem nevelődtek, unatkoznak, boldogtalanok, nem találják fel magukat, menekülnek haza, a megszokott szülői kényeztetésbe!

Mint hallom, végre már nálunk is történnek lépések, hogy úgy a fiú- mint a lányiskolákba bevezessék hetenként legalább egyszer, az etikai és szociális órákat. Én már évek óta sürgettem. Ilyen irányú neveléssel talán elérjük, hogy lesznek a férfi-patronageban is szívesen dolgozó férfiak, amitől ma még, sajnos, huzódnak és megszaporodik az e téren dolgozó nők száma is.

Németországban minden nőnek van «hivatása» («Beruf»), minden lány bizonyos pályára készül, ezzel mellőzve a szégyenteljes várakozást a férj után, azonban ha férjhez megy, sokoldalu és sokgyermekü családanya lesz. A 12—14 gyerekes

anyák nem ritkák. És e nagy fizikai erejükre vezethető vissza részben a nagy kitartásuk és energiájuk.

Szép példát láttam erre ép fiam bankárjánál, kinek lánya, dacára nagy gazdagságuknak, képezdét végzett és férjhezmeneteléig tanított is, keresetét jótékony célra adva. Bár a mi úri leányaink is ily nemes foglalkozásokkal töltenék el sok szabadidejüket!

A kongresszussal kapcsolatos nagyarányú kiállítás meglepően impozáns volt, kénytelenek voltak még a férfiak is koncedálni. Mindenütt nagy plakátok hirdették a berlini legelőkelőbb klub, a Lyceum-klub címerével diszítve, fehér mezőben terebélyes ágú zöld fa «Die Frau in Haus und Beruf». Magas piramisok álltak a bejárat előtt, fent égő gázlánggal, ezeket a berlini gáztársulat ajánlotta fel a nőknek ingyen. Elgondolható, hogy a rendezéshez, temérdek nyomtatványhoz is sok pénz kellett, és minden pénzt, ami e nagyarányú dologhoz szükségeltetett, lelkes mecenások adták össze.

Önkénytelenül is feltolakszik a kérdés, hol vannak a mi mecenásaink? nem mintha hiányában volnánk a gazdag embereknek, de ki áldoz ily efemer, szociális dologra? mikor még egyleti alapító tagokul se lehet őket megnyerni, pedig örök időkig ott díszeleg nevük! Épen egy ilyen szűkkeblű özvegyről hallottam, hogy kint mulatott Berlinben, egy hétig, és naponta negyedmagával 100 márkát ebédelt el. Erre nem sajnálta. Egy másikról meg úgy beszélik, 100 ezer koronába került a fürdőszobája kastélyában, pedig aránylag szegény lány volt, mikor férjhez ment. Ilyenek hallatára minden jobb érzésű s józanul gondolkozó embernek igazan fáj a szive.

Persze sokat viccelődtek a német nőkön is: az élclapoknak ez volt aktuális thémája. Egyikben egy kép három *fess* hölgyikét ábrázolt, kik orrfintorítva olvassák a feliratot: «Die Frau in Haus und Beruf» s megállapodnak: «Nun da können wir hineingehen und was profitieren, da wir nie zu Hause sind und keinen Beruf haben». Egy másik jó élcet egy szellemes művész mondta, mikor a restaurációban láttuk bevonulni a különböző

korú párokat: «No, igazán érdekes volna lekapni «der Mann ausser Haus und Beruf».

A kiállítás bámulatba ejtett mindenkit, itt látszott csak igazán, hányféle irányban tud hasznosan és rendszeresen dolgozni a nő!

Gyönyörű kertészeti kiállításuk volt. A kertészeti pályát a német nők nagy előszeretettel választják és ezt számos szakiskolában tanulják. Képzett építésznőik is vannak, akik terveikkel, a praktikus beosztás- és térség kihasználása szempontjából bizony sokszor felülmulják férfikollégáikat. Ezek gondolnak a lakások tervezésénél az egészséges, világos cselédszobákra is. A fotografálás terén pedig a nők a legmagasabb tökélyre viszik. Az óriási, szociális intézetnek, — a Lettehausnak — van egy egész emelete e célra berendezve, itt képezik ki alaposan a nőket e pályára és ők kapják a legkényesebb, kórházi tudományos felvételeket és megrendeléseket. Képeznek nőket okulariumokban való alkalmazhatóságra, mint nálunk a Calderoni, Libál-üzlet.

Feltűnt, mennyire haladtak az ízlés és konyhaművészet terén, mégcsak ahogy a 10 év előtti Berlinre emlékszem. De azért a hiúság démona nem igázta le őket annyira rabláncaival, mint Budapestet vagy Párist. Ott még járhat mindenki zsebe vagy meggyőződése szerint, anélkül, hogy feltünést keltene, vagy hogy le- és kinéznék, ha ruhája nincs a legutolsó divat szerint szabva. Ott igazán igaz: «Kleider machen keine Leute». Voltam egy előkelő egylet délutáni teáján és a Geheimräthin, ki bevezetett, tekintve az esős időt, egy öreg fekete selyem aljban és lila selyem blúzban volt. Ennek dacára azonban nagy respektussal környezték. Ha nálunk valaki így menne egy ünnepélyes, nagy ötórai teára, legalább is kételkednének józanságában.

Az egész kiállítást egy nő felügyelete alatt rendezték kizárólag nők. Ez az úri hölgy az óriási Wertheim-áruház főrendezője, úgy emlékszem, 6000 márka évi fizetéssel. A nagy áruházban alig is van férfialkalmazott; egyáltalán üzleti, kereske-

delmi téren nagyobb alkalmazást nyernek a nők, mint nálunk, még nálunk nő kirakatrendezőt se láttam.

A képzőművészeti kiállításuk négy középnagyságú teremre redukálódott — helyszűke miatt — s a nők itt is, mint nálunk, az arany középúton haladnak, a veszedelmes, szecessziós új irányzatok nem ingatják meg komoly, megállapodott tudásukat. Egyik kiállítási pavillon frize megkapó művészi képekben tűntette fel a nők lankadatlan törekvését, küzdelmét a legrégibb időktől a világosság és felszabadulás után. Paczka Ferenczné is — készülő nagyszabású kútján — a nő életét ábrázolja, legkülönbözőbb fázisaiban, finoman, mély pszichológiai megfigyelései alapján. Ez a kút, ha néhány év mulva elkészül, bronzba öntve, igazán gyönyörű alkotás lesz, mit kötelességünk lenne első sorban nekünk megszerezni.

Megnéztem több szocziális intézményüket, melyek két legnagyobbika a Lettehaus és Pestalozzihaus. Az előbbiben könyvkötészetet is tanítanak, mely foglalkozást nálunk még szintén csak férfiak űznek, pedig eme sok türelmet, pontosságot, de kevés testi erőt igénylő munka nőnek is fölötte alkalmas.

Nagy szociális horderejű intézmény a Lette- és Pestalozzihausban az, hogy a főzőiskola főztét tanitónők és női alkalmazottak rendelkezésére bocsájtják. Próbául bent ettem én is kétszer, mondhatom, igen jól és finoman főzött három tál ételt kaptam; egyikre emlékszem: sörleves (olyan mint a borleves), füstölt karmanádli párolt káposztával, burgonyával és hideg rizs gyümölccsel. Fizettem először 1 márkát, azaz 60 krajcárt, másodszor már csak 80 pfenniget; ki állandó vendég csak 70 pfenniget fizet, nem porciózva, hanem tálból véve és kétszer kínálva. Aki a drága megélhetési viszonyokat ismeri, megérti, hogy micsoda jótétemény ez! A szegény, fáradt, keresetükből élő nők tömegesen keresik fel a meleg, tiszta, derült otthont, hol pompás toiletteszoba áll rendelkezésükre; kipihenhetik magukat és tisztességes társaságban, vidáman társalogva fogyasztják el jó és olcsó ebédjüket, s egészen felüdülve láthatnak ismét dolgaik után.

De tovább nem merem igénybe venni idejüket, most még csak végkonkluziókép engedjék, hogy kérjem önöket, kövessék a német nők példáját; több gondolkodás és adandó alkalmakkor, ha van komoly, praktikus mondanivalójuk, ne huzódjanak félre! Rendezzünk diskussiókat mi is és álljanak ki bátran különvéleményükkel, eszméik védelmezésére, a jó ügy érdekében. És ami a fő, tartsunk össze mi is, mint ők, ne irigykedjünk a feltünő tehetségekre; egyesek — és mindig ugyanazok — keveset bírnak tenni, a tömeges összefogás, a rendszeres szervezett munka a kiadó.

Ne kicsinyeljük le egymást! Az új, szociálisan munkálkodni óhajtó tagokat fogadjuk szivesen, mozdítsuk elő tehetségük érvényesülését; így majd kapunk egy bátor, kitartó tábort, akik a felmerülő nőkérdéseket céltudatosan, nemes ambicióval, komoly formában, előbbre viszik.

Vannak nekünk is megoldandó és javítandó problemáink, hogy csak nehányat említsek: itt a pangó cselédügy, a tisztességes sajtó támogatása, a nők napirendre kerülő választójoga, amelynek tárgyalása a német kongresszuson egész kis forradalmat idézett elő.

Ekkor tünt ki csak igazán, hogy ez a kérdés a látszólag higgadtak szivének is hamuban senyvedő, szunnyadó tüze.

Budapest. *Kamerer Ernőné.*

A NŐNEVELÉS ÖTSZÁZ ÉV ELŐTT.

A nőnevelés kérdései ötszáz évvel ezelőtt is foglalkoztatták pedagogiai írókat és bölcselőket. Legjelentékenyebb hatást érte e részben írásaival *Rotterdami Erasmus* (1467—1536), egyike a XVI. század legkiválóbb szellemeinek, akit mint a legkitünőbb humanistát ismerünk. Iskolai könyvei, kivált a «*Colloquia*» és az «*Adagiorum opus*» egész Európában hozzájárultak a latin nyelvnek újszerű tanításához. Az ő irányelvei a középfokú oktatásban majdnem két századig irányadók voltak. A nevelés munkájában a szelidséget, emberiességet hirdeti a legjobb nevelőeszköznek, a középkor iskolamesterének szigorú bánásmódja helyébe a szeretetet iktatja.

Erasmus egyik buzgó harcosa a nők szellemi fejlesztésének. Mindenesetre feltünő jelenség, minő hévvel sürgeti a tudományos műveltségnek a női nem számára való megnyitását. De azért legkevésbbé sem gondol arra, hogy a női nemet a férfiúval egyenlő jogúvá tegye. Magában a gyermeknevelésben sem juttat egyenlő teret a nőnek a férfiúval. Az ő nézete szerint a gyermekévek alatt a kisded az anya vezetése alatt áll, de mihelyt fejlődni, erősödni kezd és a tanulmányokra alkalmassá lesz, a nevelés gondja már a férfiú vállára nehezül. Még az ismeretek elemeit sem tanulhatja a fiúgyermek a nőtől. «Nagy együgyűség, hogy sokan a gyermekeiket egy iszákos asszonyhoz adják, hogy olvasni és írni attól tanuljanak. Természetellenes állapot, hogy egy nő a férfinemen uralkodjék; azonkívül nincs kegyetlenebb teremtmény, mint a nő, ha felingerült állapotba jut; felingerlődésük pedig egy perc műve s mielőtt bosszúvágyukat ki nem elégítik, haragjuk nem csillapodik le.» Hogy ily lenéző-

leg nyilatkozik a nőről, annak okát abban találhatjuk, hogy a női nem helyzete a művelődés terén a középkor századaiban általában alárendelt volt és ebben változás az Alpesektől északra még alig köszöntött be.

Egyébiránt, Erasmus kortársa és tanítványa Vives így nyilatkozik. (375.) Hogy egy nő valamely iskolának vezetője legyen, az ép oly kevéssé illik, mint hogy férfiak között forogjon és beszéljen. Mialatt másokat tanít, egészen vagy részben elgyengül az erkölcsösség és szűziesség iránti érzéke, majd teljesen el is vész. A nőnél az illik, hogy tisztességtudóan maradjon otthon és éljen visszavonultan, ha a nyilvánosság előtt megjelenik, lehajtott fővel szemérmesen és hallgatva üljön, úgyhogy lássák, de szavát senki se hallja.[1]

Egészen máskép alakult a női nem helyzete Olaszországban, ahol a nők műveltsége legalább a magasabbrangúaknál egyezik a férfiakéval. Itt az irodalmi oktatást kiterjesztették a nőkre is, akik közül a kortársak nem egynek a hírnevét örökítették meg. Eschenloer feljegyzése szerint Beatrix, midőn a Mátyással való összekelés előtt Székesfehérvárra érkezett, Gábor egri püspök latinnyelvű üdvözlő beszédére «azonnal erényes, elmés és bölcs választ mondott, a latin nyelvet ugyanis igen szépen és folyékonyan beszélte».[2] Egyesek, mint Isotta Nonarolla, nem mentek férjhez, hogy kizárólag a tanulmányoknak szentelhessék életüket.[3]

A tudós nők részt vesznek a férfiak olvasmányaiban, a vallásos és erkölcsbölcseleti kérdések megvitatásában, némelyek közülök a költészet művelésére adják magukat és költői tehetségükkel vívnak ki hírt maguknak.

Míg Olaszországban a nő állása a renaissance idején

[1] Vives: Pädag. Schriften. Bibliothek der kath. Pädagogik. VIII. köt. 375. l.

[2] Szamota: Régi utazások Magyarországon és a Balkán-félszigeten 1054—1717. 102. l.

[3] Burckhardt: A renaissancekori műveltség Olaszországban. II. k. 151. lap.

ennyire megváltozik, addig az északi országokban még fejedelmi nők sem lépnek homloktérbe. Szórványosan egyesekről hallunk említést, de ezek kivételesek lehettek. Ilyen kivétel Németországban Pirckheimer Charitas (1466—1532). a nürnbergi híres Pirckheimer Vilibald testvére, apátnő, aki latinul jól tudott és kellemesen folyó stílusban írt.[1]

A nőknek ezen új helyzetével szemben annak a kornak pedagogiai kérdésekkel foglalkozó írói különbözőképen vélekednek. *Maffeo Veggio* (1407—1458) azt ajánlja, hogy a leányokat anyjuk nevelje, távol a hiúságnak minden eszközétől, koruk és komolyságuk miatt becsült női személyek vegyék körül, kiknek beszédje is szerénységet és jámborságot sugároz vissza. Egész nevelésük a vallásosságra és kegyességre irányuljon.[2] *Antonius de Ferraris* (1444—1517) «De educatione» c. művében a nőkről nem nagyobb méltánylással szól, mint Erasmus feljebb idézett nyilatkozatában. «Mit tanulhatunk egy nőtől vagy egy leánytól? Miben vehetünk példát tőlük? A nő arra született, hogy a gyapjat feldolgozza, fonjon, hogy a cselédeknek a munkát kiadja és a családot gondozza.» Mindazonáltal nem akarja, hogy a nő mint feleség durva és tudatlan maradjon, hanem azt kívánja, hogy mindent vezessen, ami a házhoz tartozik, de csak azzal a föltétellel, hogy ne ismerje, mi történik a kapu küszöbén kívül. Azonban a fejedelmi nő neveléséről ő is másképen gondolkodott. Sforza B. hercegnőhöz intézett Epistola horlatoriájában azt tanácsolja, hogy olvassa Vergiliust és Cicerót és hagyja a gyapju feldolgozását, a lent és az orsót, mint hozzá nem méltó dolgokat. Egy hercegnő és más leányok közt igen nagy különbség van.[3] *Castoglione* (1478—1529) *Cortegiano* c. művének harmadik könyvében foglalkozik a nőkkel. Az ő véleménye szerint, noha némely tulajdonságok közösek a férfiak és nők között, vannak oly tulajdonságok, melyeket csak a nőben látunk szívesen. Ebből

[1] Geiger: Renaissance. 382—383.

[2] Gerini: Gli scrittori pedagogici italiani del secolo decimoquinto. 1896. 110. l.

[3] Gerini: Scritt. pedag. ital. del secolo decimosesto. 21. l.

következik az is, hogy különbözniök kell a nők és férfiak testgyakorlatainak ép úgy, mint ismereteiknek is. De ő sem részletezi a táncon és éneken kívül, hogy minő gyakorlatokat végezzen a nő; a fegyvergyakorlatoktól, a lovaglástól, a labdázástól, a harcjátéktól óvja, noha találkoznak nők, akik az efféle gyakorlatokban kedvüket lelik. Az udvari nőtől jóságot, ildomosságot kívánunk; ha pedig férjhez megy, értelmesen vezesse a vagyonkezelést, a házat, gyermekeit. Legyenek tudományos ismeretei, értsen a zenéhez, a festéshez, tudjon táncolni.* Castiglione szintén csak nagy általánossággal szól a nők neveléséről és nem fejti ki, hogy miféle ismereteket lát szükségesnek náluk. Bizonyára a klasszikus írók ismeretét érthette, akiknek szellemét egyes előkelő olasz nők rendkívüli eredménnyel tanulmányozták.

Erasmus két művében foglalkozik kissé bővebben a nőnevelés kérdéseivel a Christiani Matrimonii Institutio végén és «Colloquium abbatis et eruditæ» c. párbeszédében. Amott inkább az erkölcsi szempontok kiemelése lebeg szeme előtt, emitt pedig az ismeretek körének meghatározása. Megemlíti ebben a kérdésében az általánosnak mondható felfogást, amely abban csúcsosodik ki, hogy a lányokat a menyekző napjáig el kell rejteni, hogy férfit ne lássanak. Ezt a szigorú eljárást Erasmus nem helyesli, mert ha a leányok azalatt dőre és nem eléggé kifogástalan nők társaságában élnek, inkább ki vannak téve a romlásnak, mintha férfiakkal érintkeznének. «Nagy feladatra vállalkozik, aki azt akarja, hogy a leány szeplőtelen erkölcsökben növekedjék. Már korán lelkébe kell csepegtetni a legfőbb igazságokat, hogy tetteiben józan ítélet és jóakarat vezéreljék. A tömeg fölöslegesnek ítéli, hogy a leányokat a tudományokba bevezessék, de akiknek felfogása nem oly korlátolt, meg vannak győződve, hogy semminek sincs jobb hatása az észre, sem az erkölcsök épségére. Azonban ebben a dologban kiki állapota és körülményei szerint cselekedjék.» Az erkölcsi épség megóvását három dolog által véli elérhetőnek: ha a leányt szilárd erkölcsi elvekben

* Gerini, i. m. 53. l.

nevelik, úgyhogy a jót megismeri és megszereti, ha az érzékiességnek ragályától távoltartják és harmadszor, ha a munkátalanságtól, a jó erkölcsöknek legfélelmesebb megrontójától megóvják. A leányoknak ily irányú nevelése főleg az atyát és anyát kötelezi rendkívüli óvatosságra. «Igen nagy figyelemmel kell lennünk a gyermekre, de nagyobbal a serdülő leányra.»

Valóban nem ítélhetjük szükségteleneknek e nyomatékos figyelmeztetéseket, ha olvassuk, hogy milyen volt az előkelő családok leánysarjainak időtöltése. «A reggel a cicomában és arcpirosításban múlik el; ennek végeztével lenéznek a misére, ahol ide-oda tekintgetnek, azután a reggeli következik, reggeli után fecsegés. Majd jön az ebéd. Ebéd után társaság gyűl össze, mely tele van léhasággal és tartalmatlan csevegéssel. A leányok letelepednek, a férfiak meg dévajkodva ölükbe vetik magukat. Amelyik leány senkitől sem húzalkodik, az nyeri a legnagyobb dicséretet nyájasságáért. Azután haszontalan, néha nem épen szemérmes játékok következnek. Így telik el a délután, a vacsora idejéig. Vacsora után megint olyan nyájaskodás következik, aminő megelőzőleg folyt. Ilyen példa hatása alatt növekednek a főnemesek serdülő fiai és leányai. Nem sokkal kifogástalanabb ennél a vidéki nemesség gyermekeinek nevelése, kik egész napon át henye szolgák közt lebzselnek, noha ezek többnyire rossz erkölcsűek. De másként hogyan tudnák eltölteni idejüket? Azonban sokkal üdvösebb volna, ha idejüket szövésre fordítanák.*

Ezután felemlíti és megbeszélés tárgyává teszi azon veszedelmeket, melyek kivált a leánygyermekek erkölcsiségét veszélyeztetik. Az atyákat figyelmezteti, hogy ne tetszelegjenek ifjúkori bűneiknek elbeszélésével. A trágár és csúf szavakat apák, anyák különösen kerüljék. Megrójja azt a szokást, hogy némely szülők gyermekeiktől szinte elvárják, hogy az erkölcsrontó dalokat tudják. Hasonló veszedelmet rejtenek magukban a szerelmes történetek is. Ilyen számba mennek az érzékcsiklandó zene és festmények.

* Christ. Matrimonii Instit. Műv. V. 716—717.

Legyen elég ennyit megemlíteni azon nagy meggyőződéssel írott részletekből, melyekből kitűnik, hogy Erasmus a lányok nevelésében mily nagy súlyt helyez az erkölcsi érzék megóvására. Olyan lapok azok, melyeket minden szülő megszívlelhet mindig és amelyek sohasem fognak elavulni.

A nők tudományos neveléséről bővebben nem fejti ki nézeteit, de a Colloquia egyik darabja elég világosan tájékoztat, milyen nemű ismereteket tart ajánlatosoknak a nők számára. A klasszikus írók művei azok, melyek a nők figyelmét is méltán megérdemlik. A beszélgetés *Anthronius* apát és *Magdalia* között foly; szatirikus hangon tünteti föl a különbséget, mely az elvilágiasodott, a tudományokat elhanyagoló szerzetesek és egyes tudománykedvelő nők között szembetűnt. Az apát csodálkozik, hogy Magdalia lakásán annyi könyvet lát, ami egy leány vagy asszony szobáiban kevésbbé illik.

Magdalia. Te mint előkelő származású férfi, apát, udvari ember, sohasem láttál a hölgyek szobáiban könyveket?

Apát. Láttam, de azok francia könyvek voltak; itt ellenben latin és görög műveket látok.

M. Talán csak a francia könyvekből lehet bölcseségre szert tenni!?

A. De a hölgyeknek olyasmire van szükségük, amivel üres óráikat kellemesen tölthetik.

Az apát felfogása szerint a nőkhöz nem illik, hogy bölcsek legyenek hanem, hogy kellemesen éljenek, Magdalia erre azt kérdi az apáttól, hogy ki élhet kellemesen, aki nem jól él. Az apát épen ellenkezőleg véli: sőt ki élhet kellemesen, aki jól él? Mert szerinte azok élnek jól, akik kellemesen élnek, ez a kellemesség pedig a külső dolgokban rejlik. «Oh finom apát, de rossz bölcselő, mond hát, minő élvezetek után ítéled az életet kellemesnek?» «Ha alhatunk, lakmározhatunk, korlátlanul bármit tehetünk, bővelkedünk pénzben és a kitüntetésekben», feleli az apát. Magdalia kijelenti, hogy neki nagyobb öröme telik abban, ha egy jó művet olvashat, mint az apátnak a vadászatban, lakmározásban, kockában. Az apát úgy élni nem szeretne,

a szerzeteseinek sem engedi, hogy olvasgatással töltsék idejüket, mert akkor mindjárt kevésbbé engedelmesek, feleselgetnek, a decretumokat, decretáliákat, Pétert és Pált emlegetik. Magdalia szerint az apát is megtehetné és mindjárt ő kerekedhetnék felül. Igen ám, de nem engedik a hosszú imádságok, a szerzet vezetésének gondjai, a vadászatok, a lovak, az udvar! Az apát ettől az életmódtól nem tágít és a Magdalia alkalmatlan kérdéseivel meglehetős zavarba ejti az apátot. Erre az apát kijelenti, hogy a nő kezébe a guzsaly és orsó illenek. Magdalia azt hiszi, hogy háziasszonyi kötelességeit épen úgy viheti kellőleg, ha megvan a kellő belátó képessége.

M. Nemde az asszony dolgának tartod a háztartás körébe eső ügyek vezetését és a gyermekek nevelését?

A. Igen.

M. Hiszed-e, hogy ennek a nagy feladatnak bölcseség nélkül meg lehet felelni?

A. Nem hiszem.

M. Lásd, erre tanítanak engem a könyvek. Antronius nem látja be okát annak, hogy épen latin könyvekre volna szüksége Magdaliának. Még ha francia könyvek volnának! Legalább a tömeg úgy vélekedik, mivel ritka és szokatlan dolog, hogy a nő latinul tudjon. Magdalia megbotránkozva utasítja vissza a tömegre való hivatkozást, mely a döntésre a legkevésbbé van hivatva. «Mit nyom előttem a szokás, mely minden rosznak mestere? A legjobb dolgokhoz kell szokni, ezáltal, ami azelőtt szokatlan volt, szokásba jön, kellemessé válik, amit kellemetlennek tartottak és illedelmesnek, ami nem illőnek látszott.» Miközben latinul tanul és az írók műveibe merül, hány ékesenszóló tudós, bölcs és hű tanácsadóval társalog! Az apát úgy véli, hogy a könyvek elveszik a nő eszét, noha amúgy is kevés van. Azonban Magdalia csattanósan feleli: «Nem tudom, hogy nektek mennyi van; én magamét, ha még oly kevés volna is, inkább kívánom az ismeretek szerzésére használni, mint a késő éjjelbe nyúló lakmározásra és öblös serlegek ürítgetésére.» Antronius úgy tartja, hogy a könyvekkel való társalgás esztelenséget

szül; nem is volna neki inyére a tudós feleség. Mennyire más Magdalia férje, kinek szemében Magdaliát tudóssága csak még kedvesebbé teszi. Az apát felsóhajt, hogy tömérdek fáradságba kerül a tudomány és végre mégis meg kell halni. Magdalia nem sajnálja a fáradságot, melynek a gyümölcse még a jövő életbe is elkíséri. Antronius nem nagy udvariassággal ismétli a tömeg hitét, hogy a tudós nő kétszeresen ostoba. Magdalia helyreigazítólag magyarázza meg a tudós nő jellemző vonásait: «A tudós nő, aki igazán annak mondható, nem érezteti felsőbbségét; aki anélkül, hogy tanult volna, bölcsnek képzeli magát, az tagadhatatlanul kétszeresen ostoba.» Azután szerencsésen hivatkozik a régi idők nőire, akik legalább a szent könyveket forgatták. Eközben csípősen jegyzi meg, hogy régen a tudatlan apát ritka volt, mint a fehér holló, most ellenben semmi sem gyakoribb az ilyeneknél. «Olasz- és Spanyolországban nem kevés híres nő van, akik bármely férfiúval kiállhatnák a versenyt, ott vannak Angliában Morus leányai, Németországban a Bilibaldok és Blaurerek. Ha jól össze nem szeditek magatokat, a dolog annyira fejlődhetik, hogy mi előljáróskodnnk a theologiai iskolákban, mi fogunk szónokolni a templomokban, sőt még az apáti süveg is a mi fejünkre kerül.» Antronius megijedve szalasztja ki: Isten őrizzen! De Magdalia nekimelegedve fejti ki, hogy a világ megváltozóban van, kiki fogjon komolyan állása követelményeinek teljesítéséhez, vagy hagyja ott a helyét.

A. Hogy jutottam én ehhez a nőhöz? Ha valamikor meglátogatsz bennünket, kellemesebb fogadtatásra találsz.

Magd. Miből fog állani a kellemesebb fogadtatás?

Antr. Lesz tánc, nagy áldomás, vadászat, játék, nevetés.

Magd. Én már most nevetek!*

Ez a beszélgetés tájékoztat arról, hogyan vélekedett Erasmus a nők ismeretköréről. A latin és görög irodalmak művein akarta művelni, hogy lehetőleg megközelítsék a férfiak tudományos műveltségét, de úgyhogy amellett másnemű feladataik se

* Colloquia Familiaria. Művei I, 744—746.

valljanak kárt. Úgy gondolkozhatott mint korunk, mely erőssen sürgeti, hogy a nők műveltsége egyenlő legyen a férfiakéval, abból a felfogásból indulva ki, hogy a tudományosan művelt nő a családi életben is jobban megállja helyét, mint a tanulatlan. Erasmus a nőnek, mint hitvesnek azt köti lelkére, hogy legyen tanulékony. A férjtől meg azt kívánja, hogy neje lelkét a keresztény bölcselet tanításaival töltse be és lassankint oltsa bele a tudományok és az erény iránti szeretetet. Ha a vagyoni helyzet több időt enged, az a legajánlatosabb, hogy a nő a görög és latin irodalmat tanulmányozza; ha ellenben a nőt a szegénység kézimunkára utalja, legalább annyira kell vinni, hogy a népnyelven folyékonyan olvasson. A más nyelvekből lefordított könyvekből is nem kevés okulást lehet meríteni. Azonban, hogy az asszonyi lélek üres álmodozásra ne hajoljék, a ferj bizonyos elvek szerint készítse elő az olvasásra és az olvasás folyamán támogassa mindaddig, amíg végül vezető nélkül is boldogul.

Mindez azonban korántsem irányul arra, hogy a nő elhanyagolja az egyházi beszédeket, hanem hogy még nagyobb eredménnyel halgassa. Gyakran és áhítattal fogja hallgatni azután is és még több tanulsággal tér otthonába. A férjnek kötelessége, hogy hitvesét lassankint hosszabb és bonyolultabb beszédek megértésére is képessé tegye; beszélgetéseivel pedig eszét és szívét folyton fejlessze, hogy se a természeti jelenségek, se pedig a szerencse változásai ne rémítsék meg.* «Aki nejének bíborruhát vagy egy nagybecsű gyűrűt ajándékoz, abban a hitben ringatódzik, hogy előzékenységet mutatott, holott azzal inkább bűnt követett el. Ellenben tisztét híven teljesítette, aki hitvese lelkét annyira tudta hajlítani, hogy a bíbort, aranyat, gyöngyöt megvesse, mint értéktelen holmit szégyelje, és sokkal többre becsülje a szűziességet, a szerénységet, a józan elveket és a szegények iránti jótékonyságot; hogy szívesebben időzzék gyermekei körében, mint a táncmulatságokban meg a szabados

* Christ. Matr. Institutio. Művei V. 690—692.

és zajos lakomákon és a fecsegő nők összejövetelein, ahonnan még a jóravaló nő is némileg meginogva tér haza.»*

Erasmus tehát a nő nevelését, folytatja a családi életben is, mely a kölcsönös támogatás által mindkét félt magasabb erkölcsi tökéletességre vezeti. A nő állását a családi tűzhelynél eszményi világításban tünteti föl, mely azon boldogságból árad rá, melyet az ismeretek boldogító hatalma és az erkölcsi épség tudata idéznek elő. Pedagogiai nézeteinek igen szép részletei ezek, melyeket művei olvasója sohasem tud elfelejteni.**

Dr. Péter János.

* Ugyanezen mű 692. l.

** A nőnevelésről sok tekintetben hasonló nézeteket vall Vives: «De institutione feminæ Christianæ» c. művében (1523), aki a nők értelmi művelődésétől erkölcsi tekintetben való haladást is vár. Érdekesség dolgában kiválik az olvasmányokról szóló rész, melyben hevesen kikel a hadi kalandokról és érzékies szerelemről írott könyvek ellen, elítéli a divatos olvasmányokat: az Amadisokat, Tristanokat és azok helyett a Bibliát, Sz. Cyprián, Sz. Jeromos, Sz. Ágoston, Sz. Ambrus, Aranyszájú Sz. János, Sz. Hilárius, Boethius, Fulgentius, Tertullián, Platon, Cicero, Seneca műveit, a költők közül Prudentius, Prosper, Juvencus, Paulinus műveit ajánlja. (Bibliothek der kath. Pädagogik. VIII. k. 379—380. l.)

IDEGES BÉKEMOZGALOM.

(Bőjti prédikációféle pacifisták részére.)

Bizony hamarosan nem tudnék számot adni arról, hogy miként jutottam ehhez a témához. Meglehet, hogy a most folyó háború okozta lelki depreszió siettette annak a kitörését, ami már régebben élt lelkemben, íly módon óhajtván nyugtalankodásomat a szükséges vigasztalással egyensúlyozni. Tény, hogy egyszere csak előttem állt az *örökkévalóság* hatalmas kérdőjele és azóta sem tágít mellőlem. Gondolataimnak folyton sarkában van; óriás lényével elém áll s merészen arcomba tekint. Én pedig, aki eleinte nem minden gyanakvás és megdöbbenés nélkül néztem a kéretlen és váratlan vendéget, immár annyira megbarátkoztam vele, hogy meghitt barátomnak tekintem s szívesen fogadom mentoromnak.

*

Napjainkban az egész vonalon bizonyos *tempo furioso* uralkodik. Ez az ideges, türelmetlen kapkodás a békemozgalmat sem kímélte meg. A mai pacifisták hangulata is merő nyugtalankodás; semmi sem elég nekik, nem elég gyors és nem elég jó; mindig többet akarnának és mindent egyszerre! S amikor, amint természetes is, ennek a mindentakarásnak nyomában a lehetetlenségek és tehetetlenségek jelentkeznek, az erőszakosság meddőnek bizonyul és felesleges módon valami külső politikai katasztrófa is elhomályosítja a látóhatárt, bizonyos idegesség vesz erőt rajtuk és kész a békepesszimizmus és a kishitűség. Ellenkező irányban ezzel párhuzamos jelenség a lázas vetélkedés és pacifista történés, mely már csak azért is kárhozatos, mert az egész mozgalomnak lelkét fertőzi meg. Mert jegyezzük

meg, a túlságos stréberkedés nem fér meg az igazi pacifizmussal s legfeljebb holmi reklámpacifizmusnak adhat múló létet.

Különös, bár egyúttal érthető, hogy ennek a túlzott pacifista érzékenységnek és türelmetlen elégedetlenségnek ép a legkiválóbbak ésnek áldozatul. «Tévedtünk, mondja ezekre Suttner báróné egyik legfrissebb írásában és a mostani háborús bonyodalmakra célozva — fájdalmasan csalódtunk, mert ilyesmit már nem tartottunk lehetőnek.» Másutt pedig: «A megalapozás ez az igazi pacifista munka. A kiépítés a jövőre hárul s talán nem is oly távol jövőre, mint a pesszimisták gondolják.»

A következőkben annak a kérdésnek a mélyére akarunk hatolni, vajjon ez a pacifista türelmetlenség és idegesség helyénvaló-e, avagy nincs-e inkább arra okunk, hogy az eddigi fejlődésből megnyugvást merítsünk a jelenre és bíztatást a jövőre. Hogy a kishitűeknek ezt a vigasztalást megszerezzük, a túlságosan hadakozókat pedig kellő óvatosságra és mérsékletre intsük, nem kell egyebet tenni, mint a békeproblémát az őt leginkább, sőt kizárólag megillető örökkévalósági szempontból *(sub specie aeternitatis)* megvizsgálni. Vessünk tehát egy pillantást az emberiség feje felett a ma látóhatárán túl a messze jövőbe. Valóban a pacifisták nem a jelennek, nem pillanatnyi sikerekért dolgoznak, hanem a jövőnek. Ők folyton vetnek, hogy későbbi nemzedékek termése annál szebb és búsásabb legyen. Ez az altruisztikus vonás már önmagában a legnagyobb tiszteletre érdemes. Alaptételünk tehát így fog szólni: *A béke nem pillanatnyi cél, hanem örök érték.* Hogy ennek a tételnek az igazságát átérezzük, egy ma kevéssé alkalmazott eljáráshoz folyamodom. Képzeljük csak el a magunk és a nagyvilág mai állapotát mint a mult és a jövő közé ékelt választófalat. Ez a beállítás egyszerre két irányban nyit meg előttünk végtelen távlatot s csupán gondolatnak is annyira szédítő,* hogy meg kell szokni.

* Pascal mondja: «*Quand je considére la petite durée de ma vie, absorbée dans l'éternité précédant et suivant ... je ni effraie*» (*Pensées, ars XXV. 16*). Voltaire egyik levelében utal arra, hogy ugyanezt a gon-

Első pillanatra kimondhatjuk, m. p. teljes bizonyossággal, hogy az emberiség művelődése érdekében mindmáig az erőknek és lehetőségeknek csak kisebb törtrészét valósította meg s hogy a még fennmaradó aránylag jóval nagyobb rész a jövőre hárul.

A jelen hiú múlandóságát és az örökkévalóságnak végtelen jelentőségét — ezt a modern elméknek oly szokatlan értékelést, legmagasztosabban szemlélteti a szentírás, főleg a zsoltárok könyve. «Mert ezer esztendő te előtted mint a tegnapi nap, mely elmúlt, és az éjszakának negyedrésze.» A 90. zsoltár ezen szavainak visszhangjára akadunk Péter apostolnak II. levelében (3, 8): «Egy nap az Urnál ollyan mint ezer esztendő, és ezer esztendő ollyan mint egy nap.» Ugyanilyen szerénységre oktatnak a zsoltárok a hiú emberi élet dolgában: «És hogy a halandó embernek napjai hasonlatosak a fűhöz, és hogy mint a mezőnek virága, úgy virágzik» (103, 15). «Az ember hasonlatos a hijábavalósághoz, és az ő napjai ollyanok, mint az elmulandó árnyék!» (144, 4.)

Aki pedig nem hajlik a Könyvek könyvének bölcseségére, annak idézzük emlékezetébe a népmondáknak és meseknek soha ki nem apadó gazdagságát «. . . és a király kérdé a pásztorfiútól: Hány pillanat van az örökkévalóságban? És a pásztorfiú felelt: Hátul Pomerániában van egy gyémánthegy, melynek magassága egy óra, szélessége egy óra és mélysége egy óra. Minden száz évben ide téved egy madárka, mely csőrével rákoppint a hegyre. Ha majd az egész hegy elkopik, az örökkévalóságnak első pillanata lepergett . . .» (Grimm: Das Hirtenbüblein.)

Tegyünk immár félénk kisérletet arra, hogy magunkat az idővel szemben személytelenítsük s bátorságot merítsünk az ilyes nagy kérdésekkel szemben: Milyen lesz az emberi társadalom legtökéletesebb alkotmánya s mikorra várható ez a

dolatot már 2500 év előtt Timaios görög bölcs fedezte fel, mondván, hogy a mi létünk két végtelenség (a mult és a jövő) közé van ékelve. Ezt a viszonylatot jelekkel így lehetne szemléltetni: ? o ?

legutolsó szervezet? Ha meggondoljuk, hogy a kulturtörténelem és fejlődés aránylag rövid multja után egy abszolut és aránylag jóval nagyobb jövő következik, melynek tartama alatt — egyes visszaesésektől és időszaki szüneteléstől eltekintve — a haladás is állandó lesz; ha elgondoljuk továbbá, hogy a földi dolgoknak és intézményeknek lehető tökéletessége a fejlődés törvényei értelmében minden valószínűség szerint a még hátralevő világidő második felében s ennek is csak a vége felé fog bekövetkezni, akkor logice az a következtetés tárul elénk kényszerítőleg, hogy a mai (földi) állapotok szükségképen és aránylag tökéletlenek gy még igen nagy időmennyiségeknek kell eltelniök, amíg a mai fejletlen állapotokból kivetkőzve fokozatosan mind tökéletesebb (vagy helyesebben: folyton kevésbbé tökéletlen) viszonyok közé jutunk.

Ezek az elvitázhatatlan tények bizonyos óvatosságot és szerénységet ajánlanak a ma bölcseségének értékelésében, mai és jövendő határainak megítélésében. Nagy hasznunkra lehetnek mozgalmunk helyes megítélésében is, mert elénk tárják annak a lehetőségét, sőt valószínűségét, hogy a mai igazságoknak egynémelyike majdan tévedésnek fog bizonyulni s megfordítva nem egy nézetet, mely ma még káromlásszámba megy, a jövőben mint könnyű és természetes igazságot fognak fel- és elismerni. Nem csupán valószínű, de egészen bizonyos, hogy évszázadok vagy évezredek után bölcs kutatók és tudós régiségbúvárok itt is, ott is összedugják majd fejeiket és némi csodálkozással fogják elgondolni, hogy az ő örök igazságaik nálunk még az Isten, az ember és a haza ócsárlását jelenthették. Ha ezek a sorok véletlenül az ő színük elé kerülnek, hadd lássák belőlük, hogy már abban a (az akkor régi) XX. században is megvolt annak a sejtése, hogy jelenigazságok jövőhazugságokká fognak átvedleni és viszont, hogy továbbá az állandó fejlődésnek legvégső és legutolsó gondolataitól sem idegenkedtek. Minden komoly gondolkodónak emberi kötelessége, hogy ezen jövő igék előkészítésében közreműködjék. Minthogy mi pacifisták is ezen csoporthoz számítjuk magunkat, mi sem érhetjük be pillanatnyi

sikerekkel, hanem legjobb igyekezetünket minél nagyobb állandósággal kecsegtető eszmék megtestesítésére kell összpontosítani.

Nekem úgy tetszik, hogy a pacifizmus világszerte főleg külső vonatkozásaiban fejlődik és külsőségekben nyilatkozik meg. Ez okból *látszik* is olyan fejlettnek, hatalmasnak. Ezen látszólagos haladásnak próbakövei a katasztrofális tények, melyek könnyü szerrel gázolnak végig az eddigi óriásinak hitt vivmányokon. A keretek pacifisták, de a tartalom amúgy nyersen van csak beleillesztve. Ez a tartalom az *ember* s mindaz, ami emberi. Nem (külső) kultuszra van szükség, hanem (belső) kultúrára. Amazzal lehet ugyan zajt csapni; a békemozgalmat is lehet tudománnyá sűríteni s ennek tekintélyével hatni s mindkettő révén elhitetni, hogy ime mennyire vittük . . . de sem tudomány, sem propaganda nem béke még, nem a béke lényege, mely az élő emberrel áll vagy bukik. Ne hajhásszuk tehát az olcsó külső sikereket, melyeket a józan nép bölcsesége sem becsül,* hanem értékeljük inkább a lassúbb de becsesebb vívmányokat. Az igazi pacifizmus valódi haladásának mértékét az adja meg, hogy mennyivel lettek az emberek jobbak! A békemozgalom tőkéjét a jó emberek teszik; tehát mindenek felett az emberek megjavításán kell fáradni. Ha az emberek túlnyomó zöme jó lesz, a rosszak kisebbsége nem lesz képes akaratát a világra ráerőszakolni. Ezért kell minden erővel az irígység és gyűlölség kiirtására törekedni, mert amíg ezek uralkodnak a világon, a társadalomban, addig a béke e földön hazugság marad. Ezért mondhatjuk, hogy minden időben a legjobbak** fognak a pacifizmus zászlaja alá sorakozni, a hamisak és álszenteskedők pedig ki fognak onnan pusztulni, mert részükre nincs hely e szentély körül. Így ojtódik bele keservesen a pacifizmus az emberiség

* V. ö. az ilyen közmondásokat: Gut Ding braucht Weil. Wie gewonnen, so zerronnen. Eile mit Weile. Hátez-vous lentement. Festina lente. Lassan járj, tovább érsz.

** Hogy a pacifizmus erkölcsi világtekintélye mekkora, azt csattanósan igazolják a békés nyilatkozatokkal minden alkalommal versenyző államfők és államférfiak.

kulturális fejlődésébe; így lesz minden korszakban és társadalomban a nyiltan vagy lappangóan működő jó erőknek mozgató eredőjévé. Ebből a nézőpontból tehát önmagától redukálódik a képzelt fényes eredmény. Itt sürgős beismerésre és elvi irányváltoztatásra van szükség, ha csak önmagunkat nem akarjuk tovább áltatni.

Most pedig önmagunkkal fogunk ellenmondásba kerülni. Az eszmények változásának törvénye ellenére olyasmire akarunk utalni, aminek mégis erős örökkévalósági látszata van. Ez a technikai szabály úgy szól, hogy tartsuk mindig szem előtt az elvi ellentét nyujtotta tanulságokat. A háborúra célozunk, mely nekünk kettős okulással szolgál. Abban, hogy neki is, a békének is az *ember* adja meg a tartalmat, az erőt, m. p. mennyiség s még inkább *minőség* dolgában, mert ez az igazi döntő elem. Az emberek s főleg a serdülő ifjúság gondolkodása, lelkülete lép itt sorompóba s azért oly fontos a hadseregre és a pacifizmusra egyaránt az úgynevezett «*Gesinnungsunterricht*».* A másik dolog pedig ez: a hadseregnek folyton új fegyverekre, felszerelésre van szüksége; okuljunk ezen mi békebarátok is, nehogy avult fegyverekkel küzdjünk a jobban felszerelt ellenféllel.

Az olvasót, aki eddig szívesen követett e rögös metafizikai térre és nem haragudott meg rám, most egy még merészebb, szinte eretnek gondolattal akarom megismertetni. Arról van szó, vajjon az örökkévalóság nézőpontjából és az örök fejlődés egyetemes törvényére való tekintettel kivánatos-e egyáltalában, hogy a pacifisták eszménye mihamarább és a maga teljességében megvalósuljon? Én erre határozott nem-mel felelek s nehogy megkövezzenek, sietek bátorságomat megokolni. Ha a béke egyszer meglesz, nyomban az a veszély lép előtérbe, hogy ez az állapot is, mint a többiek, *átmeneti* jelleget ölt. Már pedig az *örök* béke eszméjéről mi békebarátok is letettünk, s beérnők azzal, ha a háború réme mind hosszabb és hosszabb időközök-

* Magyarul körülírással kb. így mondhatnók: A jellemes gondolkodásra és tisztult érzésre való nevelés.

ben fenyegetne. A felületes szemlélő tényleg azt hihetné, hogy a békemozgalom, mely rövid három évtized alatt ily sokra vitte, belátható időben célt fog érni, ha ugyanilyen tempóban halad tovább is. De mi történnék azután, ha az emberiség tökéletességének legmagasabb fokát elérte? — mert hisz a világ még sokáig akar élni és fejlődni! Ez a veszedelem azonban, csaknem azt mondtam: szerencsére, nem fenyeget, mert mint már fent kifejtettem, a pacifizmus csak külső vonatkozásaiban látszik oly fejlettnek, az igazi, a belső pacifizmus még nagyon tökéletlen, mert lényege az emberi őstermészettől elválaszthatatlan. A pacifizmus reálisan csak annyit halad, amennyire sikerül az emberi természetet megjavítani. Ennek az útja pedig szinte végtelen hosszú. Csaknem azt lehetne mondani, hogy a pacifizmus akkor éri majd el ideálját, ha az emberek is tökéletesek lettek, vagy legalább ha az emberek túlnyomó többsége ilyen lesz. Egyébiránt nem kell attól félni, hogy a fák az égbe nőjjenek, mert a természet maga gondoskodott a lassúbb haladásról. A természeti fejlődés iránya nem a legrövidebb út, az egyenes vonal, hanem egy egyenlőtlen hullámos görbe, mely a változó fejlődési lehetőségekkel számol. Hogy a világ gépezete mozgásban legyen, bizonyos surlodásra van szüksége, melynek szerepére, úgy látszik, a hazugság és az igazságtalanság vannak hivatva.

Akik a pacifizmus problémáját így az örökkévalóság nézőpontjából tekintik, jó társaságban vannak és szerintem az egyedül helyes úton. A tudomány *végre* le fogja gyűrni a háborút, mondá Pasteur a Sorbonne-on tartott jubiláris beszédében. Nobel Alfréd azt vallotta, hogy a hadiszereknek fokozódó rettenes volta a jövő háborúk lehetetlenségét oda fogja fejleszteni, hogy mind ritkábbak lesznek s *végre* eltűnnek a föld színéről. A világbéke el fog érkezni, mert el kell érkeznie, de csak *lépésről-lépésre* közeledik: ezek Roosevelt szavai. A legnagyobb bölcselő, Kant, pedig imígy fejezte be az örök békéről írt halhatatlan művét: « .... der ewige Friede ist keine leere Idee, sondern eine Aufgabe, die *nach und nach* aufgelöst, ihrem Ziele (weil die Zeiten, in denen gleiche Fortschritte geschehen, hofientlich

immer kürzer wérden) *beständig näher kommt*». Ezt a jóslatot nem elég egyszer elolvasni; ezen hosszasan kell elmélkedni, mert minden szónak megvan a maga óriási jelentősége az örökkévalóság és a pacifizmus nézőpontjából.

Kedves híveim! Ennek a már túlságosan hosszúra nyúlt írásnak az lett volna a célja, hogy benneteket megóvjon a türelmetlenségtől és a fennhéjázástól, hogy a dolgok valódi felismerésére segítsen és egyúttal vértezzen az olcsó gúnnyal szemben. Ne legyünk hát örökké türelmetlenek és elégedetlenek, ha a béke országa máról-holnapra nem akar eljönni, de viszont ne is kápráztassuk el magunkat az eddigi sikerektől, melyek még nagyon a felszínen mozognak. Ne legyünk kishitűek, se háborúskodók, hanem igazak és erősek, mert hisz a jövő a miénk. Kövessük ebben is a mi nagy Madáchunk igéjét, aki folytonos küzdelemre buzdít, de egyúttal arra, hogy bizalmunk sohse lankadjon.

Budapest. *Kemény Ferenc.*

BÉKEMOZGALOM ÉS HAZASZERETET.

A legkeményebb vád, mellyel a pacifistákat illetni szokták, az, hogy kioltják az emberek szivéből a hazaszeretetet, mert az emberszeretet ki akarják terjeszteni az ország határán túl az egész emberiségre. Nem azt mondják, hogy az ország határán belül lakó embert megölni, mivelhogy honfitársunk, főbenjáró bűn, de a határon kívül lakók közt pusztítani, vezényszóra, erény, mivelhogy azok idegenek: hanem azt tanítják, hogy minden ember, kivétel nélkül, bármily nemzethez vagy fajhoz tartozzék is, kiméletet érdemel, mert minden ember egyformán ugyanolyan csodálatos alkotása a természetnek és egyformán tagja az emberi nagy társadalomnak, melynek minél több emberi munkaerőre van szüksége. Kiszámíthatatlan veszteség nemcsak az egyes családokra, nemcsak *egy* nemzetre, de közvetve az egész emberiségre, ha egy-egy háborúban ezer és ezer munkaerőt pusztítanak el a modern technika minden tudásával összeszerkesztett emberölő gépek. Mert hiszen ez a munkaerő talán valami nagyot tudott volna alkotni a maga nemzetének és közvetve az egész emberiségnek emelésére, boldogulására! Mert hiszen a nemzetek folytonos érintkezéséből természetesen következik, hogy a csapás, mely az egyiket sújtja, okvetlenül érinti, ha nem is annyira érzékenyen, a többit is; viszont az egyiknek áldásaiban okvetlenül részesedik a többi is; mindegyiknek szüksége van a többieknek anyagi és szellemi javaira. Azért mondhatta Goethe: «Nem létezik honi művészet és honi tudomány, ez is, mint minden igaz jó, az egész világé». Hogy bizonyos betegségeket a baktériumok idéznek elő, az

francia fölfedezés; a könyvnyomtatás német, a villámhárító amerikai, a gőz erejének felhasználása angol, a drót nélkül való telegrafálás olasz találmány, s minden nemzet egyaránt használja valamennyit, egyaránt részesül a nemzetközi munka áldásaiban. Mi természetesebb tehát? Ha ezek a nemzetek, melyek folytonosan egymásra vannak utalva, örömmel ragadnak meg minden alkalmat, hogy egymást szellemi és anyagi erejükben gyöngítsék, vagy pedig, ha egymással kezet fogva, egymást kímélve és támogatva, testvéries egyetértésben dolgoznak a saját nemzetük és közvetve az egész emberiség fejlődésén?

Nem akarják a pacifisták kioltani a hazaszeretetnek mintegy velünk született érzését, hanem felülemelkedve minden határon, belevonják szeretetükbe az egész emberiséget, annál is inkább, hogy az egész emberiség érdeke közvetve az egyes nemzetek érdeke is. S mindenesetre magasabb erkölcsi fokon áll az az ember, kinek szeretete az embereknek nemcsak egy szűkebb csoportjára szorítkozik, hanem aki tekintet nélkül fajra, nyelvre, sőt — tegyük hozzá — vallásra is, egyformán emberségesen tud érezni mindenki iránt. Vajjon kevésbbé szeretjük-e nemzetünket, ha elismerjük a többiekben is, ami bennök megbecsülendő és kiváló? Lamartine-nak erre nézve ez a véleménye: «Kétféle hazaszeretet van; az egyik csak gyűlöletet, balvéleményt, ellenszenvet ismer a többi nemzetekkel szemben. Az ilyen hazaszeretet nem nehéz. Elég gyűlölni, igazságtalanul itélni és tudomást nem venni. Van aztán egy másik fajtájú, mely igazságos, elismeri más nemzetek erényeit és jogait, melylyel, bár saját hazáját szereti az ember legjobban, rokonszenvét a faj, nyelv és határok nem korlátozzák.»

Ezt a méltányos, igazságos, elfogulatlan ítéletet szeretnék a pacifisták az emberek egész nagy társaságára kiterjeszteni és megértetni, hogy nincs kétféle törvény: más az egyesek és ismét más a nemzetek számára. Ami bűn az egyesek életében, az bűn a nemzetközi viszonyban is. Ha nem szabad az egyeseknek egymást ölni vagy tulajdonjogaikban megsérteni, miért lenne szabad a tömegeknek, a népeknek egymás életére törni

és jószágaikban, területeiken kárt tenni? Védelmezni akarják a pacifisták az emberi jogokat, minden korláton, minden határon felülemelkedve, az egész emberiséget szeretetükkel átölelve. Nem a hazaszeretetet akarják kiirtani, hanem a kegyetlenséget, az igazságtalanságot.

Az antipacifistáknak egy másik ellenvetése a világbékével szemben, hogy háború nélkül ki fog halni az emberekből a bátorság, hősiesség; tehát, mondják, már csak ezen erény gyakorlása szempontjából is föltétlenül szükség van a háborúra. Épen olyan hibás állítás, mintha azt mondanók, hogy mivel a tűzoltónak gyakorolnia kell magát a tűzoltásban, kívánatos, hogy minél több legyen a tűzvész. A mindennapi életben hány és hány példája van a hősiességnek! Goethe szerint minden ember harcos. A tűzoltó, mikor életét veszélyeztetve rohan a lángokba, az orvos, ki mindannyiszor életével játszik, valahányszor ragályos beteget gyógyít; azok az orvosok, kik a közelmultban Kelet-Ázsiában a pestisnek estek áldozatul, vagy az a szatmármegyei főorvos, ki néhány hónappal ezelőtt a kiütéses tifusz gyógyítása közben halt meg: mind hősök. Még pedig nem a gyűlölet, hanem az emberszeretet hősei. Életüket nem azért tették kockára, hogy minél több embert öljenek, hanem azért, hogy minél többet megmentsenek. S a legnagyobb hőstetteket nem a gyűlölet, hanem a szeretet hozza létre. Nem hős-e az az anya, ki küzdelmek, fáradozások, nélkülözések árán nevelteti gyermekét; a nő, ki fáradt testtel, de erős lélekkel virraszt szeretett betege mellett; nem hős-e, aki nem tekintve a maga hasznát vagy kárát, bátran síkra száll az igazságért, vagy az is, ki fáradtságot, küzdelmet nem kímélve, törhetetlenül megy a maga nemes célja felé. Szóval, a mindennapi élet bőséges alkalmat ad a hősiesség gyakorlására. Hiszen ha semmi egyéb, kötelességünk teljesítése is már bizonyos fokú hősiességet tételez fel, mert mindenféle kötelességteljesítés nehézségekkel, önmegtagadással jár. Amíg tehát kötelességérzet van az emberek szívében, nem kell félni, hogy háború nélkül kivész a bátorság, a hősiesség.

A modern háború nem is múlik annyira a személyes bátorságon, mint a régi idők háborúja. Ma a diadal a feltalálóé és a gyáré, mely a hadi felszereléseket előállítja. Egészen másképp harcoltak a Zrínyiek, Rákóczyak, kik életüket, javaikat, mindenüket veszélyeztetve rohantak a halálba, a hazáért és szabadságért. «Legendás hőseinkre, neves és névtelen vértanuink ezreire hálás kegyelettel gondol a leglelkesebb békebarát is.» «A köztudat előtt ők mindig glóriás hősök maradnak, kiknek alakját márványba faragja, ércbe önti, sírjukat babérral koszorúzza, könnyekkel öntözi a kegyelet.» A szabadságért, függetlenségért mindent megtenni, sőt ha kell, a végső szükségben fegyvert is ragadni, minden nemzetnek nemcsak hogy szabad, hanem szent kötelessége is. Ezt a pacifisták épen úgy tanítják, mint a háború leglelkesebb barátai. Mert ők ép oly jól tudják, mint emezek, hogy szabadság nélkül nincs élet, nincs fejlődés, s hogy amely nemzet szabadságáról lemondani kész, az a saját maga létének alapját támadja meg, abban nincs élni «hit, jog és erő». A szabadságharcok előtt, amíg erőszakos elnyomás még lehetséges, meghajlik a pacifista is. De el fog jönni biztosan az az idő, mikor az emberek igazságszeretete és méltányossága oly magas fokra emelkedik, hogy ki lesz zárva minden oly erőszakos elnyomás, mellyel csak a fegyver tud megküzdeni.

Azon az alapon, hogy a nemzeteknek fennmaradásukért küzdeniök kell, egyelőre a védelmi háborúk jogosultságát is kénytelenek elismerni a pacifisták, mert hiszen, mint másban, úgy itt is csak lépésről lépésre lehet haladni. Fegyveres támadásra csak fegyveres erővel lehet felelni. De épen az a céljuk a választott bíróságoknak, hogy a támadó háborút akadályozzák meg békéltető közbenjárásukkal és ekkor a háborúk a dolog természeténél fogva megszűnnek.

A támadó fél mindenképen elitélendő, akár ha valamely vitás politikai kérdest akar a háborúval elintézni, akár ha személyes bosszú vagy egyszerűen hatalomvágy volt támadásának rúgója. Mert mindezen esetekben nem észszerű, jogtalan, igazságtalan és kegyetlen; épen olyan, minők az istenítéletek

és ököljog voltak a középkorban. Elitélendők a támadások a multban is, de még inkább a jelenben és jövőben. Miért még inkább? Mert a régi idők háborúit némileg mentegeti, hogy a közfelfogás elkerülhetetlenné tette őket. Az ember még nem fejlődött volt annyira, hogy képes lett volna belátni, mennyire nem észszerű vért ontani valamiért. amit vérontás nélkül, békés úton sokkal jobban, sokkal igazságosabban el lehet intézni. Az a középkori uralkodó, aki a személyén vagy családján esett sértést nem torolta volna meg háborúval, mint pl. a mi Nagy Lajosunk is Endre öcscse halálát, az bizonyára sokat veszített volna lovagi híréből. A választott bíróságok eszméje is, ha nem is volt teljesen ismeretlen, hiszen épen Róbert Károly és Nagy Lajos is gyakran szerepeltek mint békebírák, mégis nem élt a köztudatban, mint ma, mikor már eljutottunk odáig, hogy belátjuk, ismerjük, adatokkal bizonyítani tudjuk a háborúk okozta rengeteg károkat, belátjuk a fegyveres elintézés igazságtalanságait. Azt sem hisszük ma már, hogy a megsértett becsületet csak vérrel lehet helyreállítani. A korszellem kezdi szükségtelennek tartani a háborút; tudjuk pótolni jobb, igazságosabb intézménnyel. Legyen a történelemé, mint ahogy sok más intézmény is már csak a történelem lapjain él, mint a rabszolgaság, boszorkányperek, ököljog, istenítéletek, kínpad. Volt idő, mikor ezeknek az eltörlését is lehetetlenségnek tartották, s íme, mégis nincsenek többé, s a mai ember csak szánakozással tud tekinteni rájuk. A háborúnak is meg kell szűnnie; el kell jönnie annak a kornak, amikor általános lesz a vélemény, hogy szép ugyan meghalni a hazáért, de még szebb érte élni és erőnknek, képességünknek legjavát neki áldozni; amikor épen olyan iszonyattal fordulnak majd el a háborúnak még az emlékétől is, mint amilyen iszonyattal mi ma a kínpadtól fordulunk el. Mert a háború iszonyú, kegyetlen, nem hiába nevezte Leonardo de Vinci a legállatiasabb tréfának. Meg fog szűnni a háború, csak akarnunk kell mindnyájunknak; a tömegek akarata el fogja törölni.

Amelyik nemzet a legtöbbet fogja tenni a háború eltörlé-

sére, az fogja a világot a legtöbb igazsággal, a legtöbb szabadsággal megajándékozni. Az lesz az igazi világhódító nép, nem az anyagi, hanem a szellemi világban. Az lesz a népeknek tanítója; tanítani fogja a nagy gondolatokat és nagy érzéseket. Adja Isten, hogy képesek legyünk ifjuságunkat úgy nevelni, hogy egykor ők is hozzá tudjanak ahhoz járulni, hogy mi magyarok, minél nagyobb nevet vívjunk ki magunknak abban az áldásos munkában, mely hivatva van az emberiséget egy terhes s amellett igazságtalan, jogtalan és nem észszerű intézménytől megváltani.

Kolozsvár. *Péteri Lipótka.*

AZ ÁLLAMI NŐIPARISKOLA.

Az állami Nőipariskola, mely ez évben üli alapításának 40-ik fordulóját, az 1911—12. tanév elején új palotájába költözött. A nevezetes évforduló és a rég óhajtott költözködés ténye szolgáltat nekünk alkalmat arra, hogy az intézetnek Rákóczi-tér 4. szám alatt levő új épületéről néhány képet bemutassunk s az intézet történetének főbb eseményeiről megemlékezzünk.

Az állami Nőipariskolát a régi «Nőiparegylet» alapította; az a «Nőiparegylet», mely 1872 febr. 25-én megalakulván gr. Szapáry Gyuláné elnökségével ugyanezen év november havában *elárusító boltot* és *fehérvarró-tanműhelyt* létesített, hogy evvel a nők kereső képességét fokozza. Tervet készített nyomban egy «Nőipariskola» felállítására is s az iskolát — az Üllői-út elején — néhány tanítvánnyal meg is nyitotta. Szerény kezdet volt ez, mely csak lassan, az egyesület fokozatos megerősödésével indult fejlődésnek. Az egyesület «országos» jellegű kívánt ugyan lenni, azonban jelentőségét akkor még sajnos kevesen fogták még fel. Ezt legjobban bizonyítja az, hogy az egyesület eleinte csak 2—300 tagot tudott céljai támogatásának megnyerni s az egyesület legvirágzóbb korszakában a 80-as évek elején sem emelkedett a tagok száma 500-ra. Pedig az egyesület elnökei: Kühnel Ignácné (1872—77), Ruprecht Demiroff Kornelia (1877—79), Visontai Kovách Lászlóné (1879—80), majd (1880—92-ig) Szathmáry Király Pálné igazán mindent elkövettek az érdeklődés felébresztésére s a legnemesebb buzgalommal láttak az egyesület céljainak megvalósításához.

Az iskolát a «Nőipartanodát» mindjárt a második tanévben «felső leányiskolával» kapcsolják össze, melynek tantervét

Molnár Aladár készíti. Túlnyomó benne az elméleti tanítás kézimunkára csak 3 órát fordítanak hetenkint s csak a harmadik osztályban lép előtérbe a gyakorlati munka. Kitünő tanárok tanítanak az iskolában. Köztük Berecz Antal, De Gerando Antonina, (ki egy ideig alelnöke is az egyesületnek.) A tanítónők között van György Aladárné, ki 1876-ban az igazgatást is átveszi a kevés gyakorlati érzékkel biró Hörcher Adéltól, akit pedig az igazgatóságra az egyesület egy évig képeztetett külföldön.

Legnevezetesebb eseménye ennek a korszaknak a könyvkötészeti tanfolyam megnyitása 1874-ben. Sok tanítványa nem akadt ennek az akkor még időszerütlen tanfolyamnak; eleinte tanult benne 1—2 leány, de csak Bartalos Erzsi fejezi be 1876-ban a tanfolyamot, azután a tanfolyamot növendék hijján beszüntették. Bartalos Erzsiről még feljegyzi egy régi értesítő, hogy önálló üzletet nyitott és nősegédeket is alkalmazott, de hogy üzletét meddig vezette s milyen eredménnyel, erről értesülést szereznem nem sikerült.

György Aladárné nagy agilitása és szép tehetsége életet önt az «ipartanodába.» Számos új ipartanfolyamot nyitnak az ő kezdeményezésére s kiegészitik az iskolát ipartanítónőket képző intézettel, melynek szervezetét 1877-ben hagyta jóvá Trefort. A növendékek létszáma akkor már a 100-at meghaladja, a Kereszt- és Dohány-utcák sarkán levő intézeti helyiség szűknek bizonyul. A tanítás színvonala annyira emelkedett, hogy az ipartanítónőképző tanfolyam «képesítő» viszgálatára kiküldött állami vizsgáló bizottság (tagjai az intézet tanárain kívül: Békey Imre, Ballagi Mór, Eberling Antal, Galgóczy Károly, Zirzen Janka és Stetina Ilona) a legnagyobb megelégedésének ad kifejezést. György Aladárné — sajnos — súlyos betegsége miatt már 1879-ben lemond állásáról s az általa létesített tanítónői tanfolyam ekkor megszűnik. Nincs is rá már égető szükség. Zirzen Janka a polgári iskolai tanítónőképző mellett Trefort ösztönzésére kitünő ipartanítónőképzőt szervezett s az innen kikerült tanítványok az akkor meglevő öt *elemi* tanítónőképzőben nyervén alkalmazást az ipartanítónők képzésével az 1877-

ben kiadott utasítás szerint az elemi képzőkben is foglalkozhattak; sőt Pozsonyban egy önálló ipartanítónőképző intézet is volt. Ma már ismét hézagot pótolhatna az akkor beszüntetett tanfolyam, mert az ipar illetve kézimunka-tanítónők képzésével Zirzen Janka nyugalomba vonulása óta (1896) hazánkban, sajnos szakszerűen sehol sem foglalkoznak. Ez időtől fogva csak annyi történt e részben, hogy a Nőipariskola tanítványai, ha az elméleti ismeretekből magán úton elkészültek — amennyiben elemi tanítónőképesítő oklevelük volt — *letehették* a kézimunkatanítónői vizsgálatot a polg. isk. vizsgálóbizottságok előtt.

Az ipar-kézimunkatanítónőképző megszüntetése után 1880-ban az iskolát teljesen gyakorlati irányú szakiskolává fejlesztették. A kereskedelmi miniszterium nagyobb segélyt biztosított ekkor az egyesületnek, melynek életébe 1881-ben az általa rendezett «Országos Nőiparkiállítás» hozott nagyobb elevenséget. Szukováthy Ottilia ekkor az intézet igazgatója, ki szigorú rendszeretetével az iskola szervezetét megszilárdította. Az intézet és egyesület irattárát is ekkor kezdik rendszeresíteni, miben nagy érdemük van az egyesület titkárainak Gelléri Mórnak és Szukováthy Istvánnak. Gelléri Mór a kiállítás szervezése körül is nagy érdemeket szerzett. A kiállítás tiszta nyeresége — a 25,000 frt összes kiadás mellett is — 8614 frt volt, mely összegből az igazán *szegény* egyesület 3000 forintot adott a házi szövőipar fejlesztésére. A kiállítás fényes eredményét a tagok buzgólkodásán s a kiállítás minden tekintetben értékes, érdekes és tanulságos voltán kívül annak is lehetett tulajdonítani, hogy az egyesület vezetősége módot talált a legmagasabb körök figyelmének felébresztésére is. A kiállítás és az egyesület védnöke akkor Lujza kir. hercegnő, Coburg Fülöp herceg szép ifjú felesége volt, ki akkor tanulta a magyar nyelvet Zirzen Jankától s általa a magyar nőegyesületi mozgalmak iránt is élénk érdeklődést sajátított el. Ez volt a később oly szerencsétlen hercegnő életének a legnyugodtabb, legboldogabb korszaka. Aki őt szentantali birtokukon, családi idilljének nemes élvezetében látta, nem sejtette az életében később beálló erkölcsi zivatarokat.

Az ő akkor valóban tisztelt, bájos egyénisége sok barátot szerzett az egyesületnek s a kiállításnak, melyet még a király és Erzsébet királyné is kitüntetett megjelenésével.

A kiállítás sikere nagy erkölcsi és anyagi erőt juttatott az egyesületnek, mely intézetének fejlesztésére is mind többet és többet áldozhat. Gépkötési tanfolyamot létesítenek ekkor s a gépet a tanfolyamot végzett növendékeknek adományozzák, illetve a gép árát a növendék tanulási idejekor végzett munkájának árával törlesztik. Ekkor veszik át a budái II. kerületi nőipartanműhelyt, mely azóta, mint az intézet budai fiókja virágzik. A növendék-létszám ekkor már a 240 fölött van s az iskola «tanügyi bizottmány» gondozása mellett, melynek elnöke 1882-ig Zirzen Janka, azután Szemlerné Frecskay Józsa, szép eredményeket mutat fel; tanítónőképesítő vizsgálatot ez évben is kitüntetéssel tesz le az orsz. vizsgáló bizottság előtt öt intézeti növendék.

Mivel az intézeti növendékek a szűk bérhelyiségben már tovább el nen férnek az egyesület saját otthont igyekszik annak teremteni. 1883-ban, már Szathmáry Király Pálné elnöklése alatt el is határozzák az építést. Az egyesületet most Gönczy Pál államtitkár veszi pártfogásába s építési ügyeit körültekintő gondossággal lebonyolítja. Megveszik a Szentkirályi-utca 7. számú üres telket 20.000 frtért és arra 85,000 frtért a célnak akkor teljesen megfelelő házat építenek. Alaptőkéjüket már a telekvásárlás jórészt felemésztette s az építési költségeket a pesti Kereskedelmi Bank 60,000 frtos kölcsönéből fedezték s a még hiányzó összeget gyüjtés útján óhajtották fedezni. De a nagy reményekkel megindított gyüjtés csak keveset eredményezett; bár az intézet 1884 óta szép új otthonában a fejlődéshez szükséges teret és eszközöket megtalálta: az egyesület pénzügyi küzdelmekbe sodortatott. Fokozta a bajt, hogy a kereskedelmi miniszter a rendes évi segélyt megvonta az egyesülettől, amit Gönczy Pál nyugalomba vonulása után a közoktatási miniszter is követett. A 1886—89 évek pénzügyi zavarai miatt az egyesület már-már kényszerült virágzó iskoláját bezárni s csak úgy tart-

Az állami Nőipariskola.

hatta azt fenn tovább is, hogy a kereskedelmi miniszter 2000 frt évi segélyt biztosított, a vallás- és közoktatási miniszter pedig az ismét kiutalt segélyt 2800 frtra emelte fel s végre a főváros magára vállalta az egyesület egyik, 25,000 frtra rugó kölcsönének évi 1250 frttal eszközlendő törlesztését. A küzdelem a jobb sorsra méltó egyesület feloszlatására vezetett 1892-ben, amikor a kereskedelmi miniszter a Nőiparegylet iskoláit és a Szentkirályi-utcai iskola épületet, a rajta levő teherrel együtt átvette. Az átvétel teljes lebonyolítása után a kereskedelmi miniszter 1894-ben új szervezeti szabályt adott az iskolának s özv. Nendtvich Gusztávnét nevezte ki igazgatóul. Ekkor nevezte ki, az iskola gyámolítására a ma is működő «Felügyelőbizottságot,» melynek első elnöke Hegedüs Károly s tagjai között többen ezen első szervezés óta működnek a bizottságban.*

Természetes, hogy azt az anyagi küzdelmet, melyben az iskolát fenntartó egyesület vergődött, maga az iskola is megérezte. A taneszközök nem gyarapodtak, tanerők fizetése évek óta nem emelkedett, munkával pedig valóban túl voltak terhelve. Nem csoda tehát, hogy az új korszakot, mely a kereskedelmi miniszterium fennhatósága alatt bekövetkezett az intézet tanító-testülete nagy örömmel üdvözölte. Újult erővel láttak a munkához, melyből pedig a válságos időkben is derekasan kivették részüket. A kötelességét buzgón teljesítő tantestületnek köszönhető, hogy a «Nőipariskola» jó híre folytonosan emelkedőben volt. Azok a munkák, melyeket az intézetben készítenek, csinosságuk és finom kivitelük által mindenki elismerését kivívták.

Különösen a kiállításokon igazolódott be az intézet kiváló haladása. Már az 1873-iki bécsi világkiállításon feltüntek az iskola készitményei: 25 érmet nyertek. Az 1876-iki szegedi kiállításon

* A felügyelő-bizottság tagjaivá ekkor neveztettek ki: Thék Endre, Előry Farkas Kálmánné, Herich Károlyné, dr. Peregriny János, Schnierer Aladárné, Sebestyénné Stetina Ilona; majd Hampelné Pulszky Polixéna, Gaál Jenőné, gr. Teleki Sándorné, Földváry Imre, Kunz Ferenc, Girardi József, Micseh Endre, dr. Mössmer Pál, Thék Endréné és az elnök: Emmerling Vilmos.

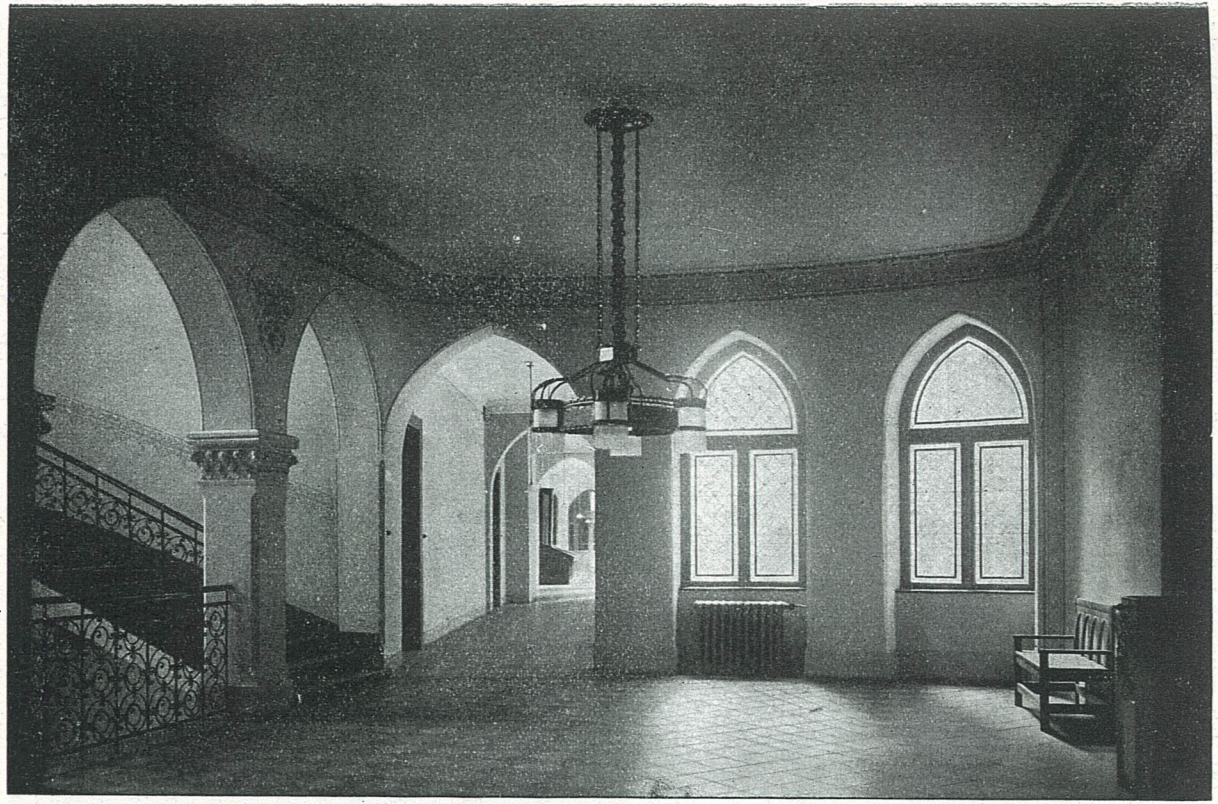

A lépcsőház.

100 drb munkát mutatott be az egyesület s érdemérmet nyert; az 1881-ben az egyesület által rendezett kiállításon is a Nőipariskola aratta a legnagyobb elismerést. Az 1885-iki országos kiállításon nagyméretü kiállításával a kiállítási nagyérmet nyerte, ugyanekkor az osztrák muzeum bronz érmét Bécsben.

A kereskedelmi miniszterium fennhatósága alatt az iskola intensiv munkássága természetesen csak fokozódott. A miniszterium a tanítás színvonalának emelésére a testület tagjait köztük első sorban Nendtvich Gusztávnét már 1894-ben küföldi tanulmány útra küldi. Két fiatal tanítónőt, Piller Erzsébetet és Relle Jolánt egész évre a bécsi híres műhimző iskolába rendel, hol akkor Bach Emilia az iskola kitünő vezetője, kinek hatása a budapesti ipariskolában is soká érezhető. Az iskola új szervezetéhez képest ezentúl évről-évre saját helyiségében rendez nagyszabásu kiállításokat, melyek következtében tekintélye nőttön-nő. Már 1895 október havában az a kitüntetés éri, hogy Frigyes főherceg nejével és gyermekeikkel meglátogatják az intézetet; maga Dániel Ernő, a kereskedelmi miniszter fogadja őket, kik a látottakat teljes elismerésükre méltatják. Izabella főhercegnő érdeklődését annyira megnyerte az intézet, hogy ő látogatását később megismétli. 1896-ban a milleneumi kiállítás hozott újabb dicsőséget az iskolának, melynek évi kiállításai ez időtől kezdve eseményszámba mennek, több ízben maga az államtitkár sőt a miniszter nyitja meg a kiállításokat s a kitünőbb növendékek munkáit arany és ezüst jutalmakban részesítik s a vidéki tanitónőket kirendelik a kiállítás tanulmányozására. A rendes évi kiállítások csak akkor maradnak el, ha más kiállítások foglalják le az intézetet, mint pl. 1900-ban a párizsi, 1901-ben a fehérmegyei, 1902-ben a torinoi és 1905-ben a milanoi kiállítás, majd a brüsseli, melyeken az intézet különösen szép himzéseivel tünt fel. Az idei, 1912. évi kiállítás, június 8-án veszi kezdetét az intézet termeiben.

A növendékek létszáma folytonosan emelkedik s már az egyesülettől átvett épület, melyet pedig 1900-ban jelentékenyen kibővítettek és átalakítottak, alig képes azokat befogadni, úgy

Rajzterem. Ruhadíszek tervezése.

hogy mind gyakrabban hangoztatott szükségesség az intézetnek új épületében való elhelyezése. A miniszterium nem zárkózik el e szükséglet kielégítésétől, mert 1908-ban már 390-re emelkedik az intézet növendékeinek száma; ezek közül 50 a budai fiók-intézetben tanul, 35 pedig Kőbányán, hol 1906-ban szintén nyitottak egy fiók-intézetet.

Nendtvichné fáradhatatlan az immár hármas intézet ügyeinek vezetésében s az intézetek színvonalának emelésében. Felettes hatósága részéről is, a nagy közönség részéről is mind több és több méltánylás éri ezért, mely 1906-ban a királyi kitüntetés fényében nyer kifejezést. A koronás arany érdemkeresztet adományozta király Ő Felsége Nendtvich Gusztávnénak, kit a méltánylás és elismerés még odaadóbb munkásságra serkent. Gondossága a növendékek anyagi támogatására még 1904-ben létrehozza a «növendék-asztal» intézményét, melyet néhány év alatt annyira megerősít, hogy az a szegénysorsú növendékekre nézve valóban *áldássá* válik. A növendékek és a tanári testület hálája és szeretete veszi őt körül s a Nőipariskola a haladó, harmonikus, lelkes munkásság példája lesz.

Az intézet tanári testületére azonban ez időtől kezdve sulyos csapások nehezültek: 1904-ben meghal Köbling Hermina a testület derék munkás tagja, akit 1908-ban gr. Klebersbergné Vita Emma követett. Mindketten őszinte gyászt keltettek az intézetben nagy ürt hagytak maguk után munkakörükben. Pótolhatatlan veszteség érte azonban az intézetet Relle Jolánnak 1909-ben és Szemiánné Mihálovits Matildnak 1910-ben bekövetkezett halálával. Relle Jolán a műhimzést tanította s páratlan ízlésével kitünő színvonalra emelte ezt a tanszakot; Szemiánné pedig mint a fehérhimzés tanításának művésze járult hozzá az intézet összmunkájának dicsőségéhez. Eközben Nendtvich Gusztávnét is sulyos betegség támadta meg s ő sem jutott el az «igéret földjére» az intézet új épületébe, melybe bevezetni s ott az intézetet tovább virágoztatni pedig oly igazán vágyott. Részt vett az épitkezés tervezésének előmunkálataiban, de az 1911 juliusában bekövetkezett beköltözés munkájáról kórágyán,

Szabászati tanterem.

csak hallomás után tudott. Nem volt ereje már a szép épületet megtekinteni s 1911 október hó 20-án munkás életének véget is vetett a halál. Az igazgató elhunyta fölött érzett mély és igaz gyász vetett árnyékot arra az örömre, melyet az intézet tantestületének s a növendékek seregének az új intézetben való beköltözés okozott.

Az új intézet csöndes felavatásán abból a régi gárdából, melyet az állam a régi Nőiparegylettől átvett, csak négyen vehettek részt, nevezetesen Oszvaldné Pasteiner Irma, Nothaft Eleonóra, Hégerné Hreblay Erzsébet, Gelléríné Gelléri Józsa. A tantestület többi tagjai már az *államivá* szervezett Nőipariskolához neveztettek ki: Boros Rudolf, Dörfler Janka, Drencsényiné Vadas Ilona, Duha Melanie, Loszkotné Bohdaneczky Etel, Piller Erzsébet, Pittoni Bianka, Spingholz Róza, Stumpf Gizella és Tschirchné Török Erzsébet 1894—1900 között, míg Himes Margit, Imets Erzsébet, Sárváry Margit és Pohl Margit tanítónők és Kasenczky Margit, Linhardt Adél tanítónőjelöltek 1906 és 1911 között nyerték kineveztetésüket illetve megbízásukat. Gegus Ilona, Nendtvich Iza óradíjjas tanítónők és dr. Horváth Ákos, intézeti orvos tartoznak még ez idő szerint a tanári testülethez, melyet a kereskedelmi miniszter az intézet új igazgatójának, Sebestyénné Stetina Ilonának kinevezésével egészített ki 1912-ben.

A negyven éves multra visszatekintő intézet tágas-világos, nagytermeiben ez idő szerint 5—600 között áll a tanulók száma. A fehérnemű-szakosztályban 5, a szabósági szakosztályban 6 és a műhímző-szakosztályban 3 párhuzamos osztály van, mely osztályok növendékei délelőtt 8—1-ig tanulják választott iparágukat és heti 4 órai rajzoktatásban részesülnek. Az oly növendék, ki két éven át tanul az intézetben valami iparágat, az «felszabadul,» illetve iparűzésre jogosító munkakönyvet kap.

Aki azonban csak ismereteinek tökéletesítésére törekszik, célját rövidebb idő alatt is elérheti; de csak látogatási bizonyítványra tarthat számot. Látogatási bizonyítványt kaphatnak a *délutáni* tanfolyamot látogató tanítványok is melyet a jelen

évben olyan felnőtt nők számára nyitottak, kik délelőtt kenyérkereső vagy háztartási munkával vannak elfoglalva. Eddig a géphimzés, gépvarrás (fehérnemű), ruhaszabás, fehérhimzés divatárú és csipkekészítésből nyitottak tanfolyamokat, melyeket jövőre valószínűleg a konzervkészítő, illetve főzési, a fényképezési és esetleg más iparágakból szervezett tanfolyamok követeznek. Hogy a délutáni tanfolyamokra valóban szükség van, azt az bizonyítja, hogy megnyitásuk alkalmával azonnal 120 tanuló jelentkezett azokra, köztük sok hivatalnoknő és tanítónő.

A Nőipariskolában készülnek ma is a polg. iskolai kézimunka-tanítónői vizsgálatra az elemi iskolai oklevéllel már bíró tanítónők; itt kell tanulniok t. i. a még fenálló szabályzat szerint két éven át kézimunkát, míg a képesítő vizsgálaton megkövetelt elméleti ismereteket magánúton sajátítják el. Itt tanulnak négy éven át azon elemi oklevéllel bíró tanítónők is, kik a «*Képzőművészeti főiskolán*» rajztanítónőkké képezik magukat s újabb rendelkezés szerint a kézimunkatanítói vizsgálat megszerzésére is kötelesek. Bennük látjuk a jövő kézimunkatanítónőit, kiktől a kézimunka művészibb színvonalra való emelését várjuk. Lesz-e elég technikai ügyességük a kézimunkákban s lesz-e kedvük a munkatanításra, azt a jövő mutatja meg. A Nőipariskoláé mindenesetre az a szép feladat, hogy a lehetőséget erre megadja s ezzel a munkaoktatást országszerte irányítsa.

Ily célok megvalósítására törve, a Nőipariskola kétségtelenül jövőben is haladni, fejlődni fog. Megvan erre minden alapfeltétele. A kereskedelmi miniszter mindenkor megadta a tantestület tagjainak a módot arra — különösen a külföldi tanulmányútak által — hogy magukat tökéletesítsék s bőkezűen gondoskodott a Nőipariskola minden szükségletéről; most is nagy áldozatok árán ajándékozta meg az intézetet szép új palotájával s felszerelésének gyarapításáról bőkezűen gondoskodik. Remélni lehet, hogy ez jövőben is így lesz. Az intézet közvetlen felettes hatósága Víg Albert, iparoktatási főigazgató személyében valóban szerető gondossággal veszi körül az intézetet s a miniszterium iparoktatási ügyekkel foglalkozó osztálya is a leg-

nagyobb jóakarattal támogatja az intézetet törekvéseiben. Ez osztály főnöke Péterffy Lajos miniszteri tanácsos, éveken át volt az Ipariskola felügyelőbizottságának elnöke, közvetlen közelből látta fejlődését s hazafias kötelességet lát abban, hogy a magyar nők gazdasági érdekeit szolgáló szép intézetet kötelességeinek teljesítésére minél inkább alkalmassá tegye.

Az ilyen kedvező viszonyok között levő és multjának szép tradiciójára támaszkodó Nőipariskola jövőjére valóban reménykedve lehet tekintenünk. Ha kipróbált tanári testülete oly mértékben teszi meg jövőben is kötelességét, mint ezt a multban negyven munkás esztendőn át tette, úgy a Nőipariskola nemcsak a legszebb, hanem a leghasznosabb nőnevelési intézeteink egyike lesz.

Budapest. *Szigethy Karolina.*

SOPHIE GERMAIN.

(III. befejező közlemény.)

Akarjuk látni, hogyan lehetnek hasonlók oly különböző termékek, mint egy lírai költemény s egy matematikai tételekbe foglalt természettudományi igazság? Ne elégedjünk meg azzal, hogy bevégzett formájukban szemléljük őket; mindenik eltakar valamit, mindenik eltagadja születésének titkát s ha igazán ismerni akarjuk őket, végig kell néznünk, hogyan teremtődtek. Csak a történetükből érthetjük meg őket. Mert az emberi szellem csak alkotás közben leplezi le magát, a bevégzett munkáról letörli az alakulás nyomait. Lepjük meg őt, mikor teremt és látni fogjuk, hogy a puszta értelem munkájának látszó tudományos igazság oly talajból fakad, melynek főtáplálója a képzelet s a szabadjára engedett fantázia művének gondolt műremek alkotását első pillanattól fogva ellenőrzi és irányítja az értelem.

Sophie Germain a szellemi alkotás finom elemzésével mutatja meg, hogy igaza van. Minden sorában érezzük, hogy nemcsak leírásból ismerte, hanem át meg átélte számtalanszor azokat a fáradságos kereséseket, melyekben «a lehetőségek oceánjából oly nehezen kötünk ki a bebizonyult igazság szilárd partjára». Ismerte a habozó várásokból gyakran oly váratlanul felmerülő első alapgondolatok megnyugtató hatását, melyekben még alig van valami, de amelyből minden lehet, mely nem ad még semmit, de oly biztosan igér, mintha már adott volna. Vele csak kezdődik az alkotás, a tulajdonképeni munka, a rend és arányosság vágyának kielégítése. A költő személyeit, esemé-

nyeit, a matematikus fogalmait csoportosítja s ezzel a talaj kész, a keretek megvannak, a lélek átengedheti magát inspirációjának, többé nem tévedhet el. A képzelet fölös termelését mérsékelni fogja a kiszabott forma; a nagy egységbe beolvaszthatlan elemek mint epizódok vagy mellékeredmények kerülnek vissza a műbe, esetleg új munkának válhatnak kiinduló pontjává. Az így elért belső rendhez simúl s azt külsőleg is a legmesszebbmenő részletekig juttatja kifejezésre a rendezett, fegyelmezett, művészien arányos stílus a szépirodalomban, a megértetés öntudatos vágyától szabályozott, a matematika nyelvén beszélő tudományban.

A képzelet s az értelem egyesített munkája ez, a képzeleté a teremtésben, az értelemé a megalkotásban. Az eredményből a költő eltűntet minden okoskodást, mi a művében rejlő problémák kialakulását kisérte; végső formulájából, mellyel kifejezni próbálja a természet egy-egy törvényét, a matematikus gondosan kiküszöböli képzeletének mindama kerülőit, melyeken át az igazsághoz jutott. S minthogy a közönség csak a két eredményt látja, különbözőnek véli magát a munkát is, mellyel szerzőjük hozzájok jut. Pedig minden emberi alkotás egyforma mindaddig, míg nem keres mást, mint az igazságot, melynek egyetlen tipusát magában hordja és környezetében mindenütt felfedezi az emberi lélek.

Az emberi alkotás szemléletében így átlátott tételnek most bizonyítására kerül a sor. De bizonyítása alig lesz más, mint ujabb kibontakozása, most már nem az egyén, hanem az emberiség rekonstruált történetéből. Az ember azon kezdi a világmegértést, hogy belemagyarázza magát mindenbe, ami körülötte történik. Érzi, hogy tettei akaratából folynak, szellemek akaratából fogja kimagyarázni a külső világ minden eseményét. Tudja, hogy mihelyt valami használható dologhoz akar jutni, azt meg kell formálnia, faragnia, összeállítnia, tehát a világot is láthatatlan, vagy látható, de rejtett lények művének fogja tekinteni. Érzi a saját belső egységét s ezt az egységet keresi kívül is anélkül, hogy tudná keresésének forrását s a láthatat-

lanok előbb mesékké, majd rendszerekké tömörülnek s végre egyetlen istenség játszó erőinek tűnnek fel s az anyagi világ fokozódó ismeretével ez az egy isten mindinkább anyagtalanná válik, míg végre alig marad belőle más, mint a mozgó élő világ fölébe helyezett örök, változatlan fogalom, mely összetartja a feldarabolt természetet s örökkévalóságával a saját egységébe olvasztja a világ változatos jelenségeit. Ime első megvalósulása az emberben élő igazságtípusnak, mely arányosságot, rendet, egységet egyszerre valósít meg s mely minden tényre egyformán ráilleszthető anélkül, hogy valamelyikre különösebben és pontosabban ráillenék.

De az emberiség nem áll meg igazságtípusának ez első megközelítésénél. Tovább keres és észreveszi, hogy a tényeket nem csupán egy fölébük helyezett világteremtő köti össze, maguktól is összefüggenek és szorosabb vizsgálatra elárulják e benső természetükből folyó összetartozásukat. Együttjáró tények belső szálakkal fűződnek egymáshoz, bennük van az okság és összevalóságuk kifejezése a természettörvény; ime az irány, melyben az emberi szellemnek haladnia kell, ha a világnak nemcsak felülről rákényszerített, hanem benső és belülről fakadó egységet is akar adni. A törvényfogalom belső szálak útját keresi a tényekben s benső összenövéseket talál az eseményekben. Csak egy-kétszer ismerje fel e szálakat az emberi elme, már kiterjeszti belőlük nőtt hitét a mindenségre; csak egy-két apró törvényre akadjon rá, biztossággal már hinni fogja, hogy az egész világ törvényszerű, ép oly törvényeket követ, mint a minőket már elárult az anyag s megjelenik első határozatlanságában a világdeterminizmus nagy álma, az emberi lélekben lakó igazság-típusnak második megközelítése. Egységet, rendet, arányosságot találtunk a természetben; ezt a rendet fogjuk elnevezni jónak az erkölcsiekben, igaznak az értelmiekben és szépnek az esztétikai életben.

De van-e e bennünk lakó igazságtípusnak valóságértéke? Mond-e valamit a világról vagy csak saját magunk megismerési formáját ismerjük meg vele? Sophie Germain nem akar értel-

men kívüli valóságról beszélni és Kant kérdését így módosítja: az az igazság minta, amit magunkban hordunk, puszta létünkből következik-e? elég-e értő lényeknek lennünk ahhoz, hogy így gondoljuk el? Vagy ez az igazságminta speciális emberi voltunk terméke és lehetnének más értő lények, melyek más igazságtípussal indulnának a valóság kikémlelésére? Logikánk vajjon az abszolut értelemnek logikája-e vagy csak az emberi értelemé? Ha igazságtípusunk az abszolut értelemé, akkor Sophie Germain számára nem kell többé Kanttal ez értelmen túli «Ding an sich»-ről beszélni; Sophie Germain valósága tisztán értelmi valóság, fenékig átérthető, megelemezhető s az anyag rendjének mintájára áttekinthető.

Hogyan fogjuk e kérdést megoldani? Okoskodással? Hisz akkor saját értelmünket használtuk ez értelem megismerő képességének eldöntésére. és hihetünk-e az eredményben, melyet azzal az eszközzel értünk el, aminek épen vizsgálni akartuk a használhatóságát? Megfigyeléssel, a tapasztalás kikérdezésével? Hogyan higyjünk a tapasztalásnak, mikor tanulmányozói egyformán helyes logikával különböző, sőt gyakran ellentétes eredményekre jutnak? Ha értelmünk az abszolut értelem volna, ha igazság-mintánk a természet igazságainak megfelelne, lehetséges volna-e, hogy a tudomány történetének útja annyi botlás, annyi ballépés nyomaival legyen tele? Igaz elvekből igaz okoskodás révén hogy lehetne a tévedések ingoványos partjára kerülnünk, ha értelmünk az abszolut igazság mintáját hordozná magában?

Lehet, válaszol Sophie Germain. Kérdezzük meg az alkotókat újra és látni fogjuk, hogyan lehet. Az igaz elvet, melyből kiindultak, a valóságot, melyből meggyőződéseiket merítették, vajjon kifejezhették-e pontosan, vajjon a nyelv formáiba beleönthették-e erőszak nélkül azt a végtelenül finom alkatú valamit, amit törvénybe kellett foglalniok? A kijárt utak lemásolására, a használatban megkopott gondolatok kifejezésére alakult nyelv vajjon leírhatta-e teljes hűséggel az egészen új, a még sohasem látott gondolatot? Hiszen ha ez lehetséges lett volna, az új gondolat nem lett volna új, hanem régiek halmaza.

Próbáltak új nevet adni az új gondolatnak? Hasztalan, az új szó értelmét a régi nyelv segítségével kellett megmagyarázni s ismét felütötte fejét a régi nehézség. Két területe volt csak az emberi ismereteknek, melyről pontosan lehetett beszélni s ez a mennyiségek s a térbeli alakok területe az algebra és a geometria volt. Descartes egyesítette őket s ezentúl a geometria nem volt más, mint lerajzolt algebra s az algebra nem más, mint egyenletekbe foglalt geometria. A tér tulajdonságai végleges pontossággal formulázódtak az algebra segélyével s megszületett a térnek analitikai tudománya.

A mozdulatlan tér le volt írva tehát. Mozgó térdarabok sorsát kellett most követni s ugyanily pontossággal leírni. Ez azt jelentette, hogy hozzá kellett venni a térszemlélethez az időt, tiszta, áttekinthető formulába önteni a választ arra a kérdésre, hogy a mozgó test *mikor hol* van, az *időnek* adott pillanatában a *térnek* melyik pontján fogunk rátalálni. Erre képtelen volt az algebra. Uj matematikát kellett teremteni. Newton megtette, mikor a mozgás törvényeinek leírására elgondolta a differenciál és integrál-számolást. Ezzel mind a földi testek, mind az égi testek mozgásának tudománya a matematika fenhatósága alá került s innen már csak egy lépés volt odáig, hogy a fizika összes ágainak kezelése, az összes ismeretes jelenségek leírása ezentúl ezen a kiváltságos nyelven történjék, melynek szimbolumai az anyag szokásainak kifejezésére alakultak. A tudósoknak nem kellett többé a mindennapi nyelv homályos formuláival kisérletezniök, melyekkel csak jól-rosszúl lehetett megközelíteniök az új igazságoknak bennük élő képét, meg volt a nyelv, mely nem engedte a helyes útról eltévelyedni őket, melynek szimbolumai minden botlásról előbb-utóbb számot adtak, melynek szigorú kijelentései közé öntudatlan föltevések be nem férkőzhettek s mely így az igazságot meg nem hamisíthatta. Azért volt tehát botlásokkal tele a tudomány útja, míg ezt a nyelvet nem ismerte, mert ha jól is látott, rosszúl mondta el s következtetéseit nem abból vonta, amit látott, hanem abból, amit mondott. Csak ez a nyelv taníthatta meg arra,

hogy meddő dolog azt kérdeznie «*miért*», azt kell kérdeznie «*hogyan*» és a hogyan pontos leírására kell a «*mennyi*». Így lehetett csak világossá a feladata: *mérnie kell*, s a lemért mennyiségeket matematikai kifejezésekbe kell foglalnia. A mindenikünkben élő igazságminta csak arról értesíthet, hogy eltévedtünk; de nem tudja megmondani, merre keressük a helyes utat, ez az útmutató csak az értelem nyelve, a matematika lehet.

Már most, ha ez az ember-alkotta megértő eszköz oly állításokra vezet, melyekből tisztán matematikai úton új tényekre következtethetünk, ha, más szóval, e matematikai nyelvben az értelemnek oly műszere van, melynek használatával a természet megkérdezése nélkül is tehet egy-egy lépést az igazságkeresésben s így talált állításait a természet beigazolja, akkor kételkedhetünk-e abban, hogy azok az ismeretek, melyeket ez az értelem-alkotta műszer szolgáltat, nem emberi módra eltorzított ismeretek, hogy az emberi értelem formái nem önkényesen kieszelt és a dolgokat meghamisító készítmények? Tagadhatjuk-e, hogy az emberi értelem a természet útját járja, ha még akkor is, mikor a tapasztalás vezető karját elbocsátja, mindég a természet igazságaival találkozik? Ha a tapasztalás szálait önkényesen szőné törvényekké logikánk, lehetséges volna-e, hogy e törvények együttesét egészében és minden részében híven másolja a tőlünk független anyagi világ?

Értelmünk az anyag szokásait előre kitalálja, egyféléknek, egyöntetűeknek kell tehát lenniök. Ennyit jelentenek azok a tudományos fölfedezések, melyeket a matematikai műszerével magára hagyott emberi értelemnek köszönhetünk s melyeket utólag beigazol a tapasztalás. Az értelem s az élettelen anyag rokonságát jelentik. Az élet jelenségeinek s a lelki tüneményeknek matematikai formulázhatóságáról semmit sem mondanak, mert ezek az értelem-kitalálta tények mind az élettelen anyag birodalmából kerültek ki. De az értelem abszolutizmusának az ismert anyagra való szorítása ebben a pillanatban még lehetetlennek látszik. Sophie Germain belevonja a tétlen anyag törvényszerűségébe az egész világot az élettel s a lelkiekkel együtt,

és úgy érzi, hogy az emberi elme egységesítő vágyának ezzel megjött a beteljesedése. Egység, rend és arányosság kellett neki kezdettől fogva; kereste előbb egy saját képére alkotott istenségben, kereste aztán egy okságtól áthatott homályos törvényszerűségben s megtalálta most — így érzi Sophie Germain, — egy, az értelem nyelvén kifejezett egyöntetű rendben, egy matematikával telített mindenségben, melynek minden eseménye differenciál-egyenletek illusztrációja.

Az ilyen egységű világban nem lehet váratlanság, nem lehet szabad cselekvés, mindent törvények mozgatnak s a «véletlen» csak tudatlanságunk eredménye. Materialisztikus világfelfogás és erkölcsi determinizmus lesz az anyag törvényének az életre s a lélekre való önkényes kiterjesztéséből, és már itt felismerjük a cartesianismus félreértéséből fakadó pozitivizmus alaptételét. Sophie Germain irásaiban Comte Ágoston joggal találta saját gondolatainak megerősítését.

Filozófusunk érzi gondolatainak merészségét s védekezik. Megsejtette volna-e, hogy a tehetetlen anyag rendje nem ugyanaz a rend, mint az élő anyagé s a lelki életé? Érezhette volna-e a századunk számára fenntartott nagy igazságot, mely az eszmélettől átjárt valóságok számára más megértést követel, mint a matematikai és nem tűri, hogy újon születő tudományok a régiek mintájára készüljenek, hanem várja és keresi a tények sugalmazását, hogy azokból teremtsen ha kell, újabb módon újabb valóság-leírásokat? Nem tudjuk eldönteni. De annyi bizonyos, hogy észrevette korának a tudomány értékelésére vonatkozó túlzásait, látta, hogy kortársai túlságos magasra helyezik a tudományt és igazságtalanok a művészettel szemben. De hozzátette, hogy e túlbecsülés muló jelenség. «Mondottuk — irja, — hogy a nemzetek ma oly benyomásokban élnek, mint az ifjú, ki hosszasan foglalkozván az irodalommal, most komolyabb ismeretek felé terelődik. Régi foglalkozása báját veszíti; eleven kiváncsiság tölti be helyét; de mire kiképzése befejeződik, mindkét dolog visszanyeri szemében a maga fontosságát.»

«Meg fogjuk érni ezt a kort. És minthogy a társadalomnak

nevelése nem annyira régi ismeretek terjesztését, mint inkább új ismeretek meghódítását jelenti; minthogy máris nagy léptekkel haladunk elvitázhatlan igazságokra épült elméletek megalkotása felé; el fogunk érni tudásunk minden ágának oly harmóniájához, aminőt régen csak a merő képzelet adhatott.»

«. . . A lét törvényei, az igaznak föltételei különböző oldalról megvilágítva, fölmelegítik majd a képzeletet is; új lelkesedés, szilárdabb alapon nyugvó, mint az, mely behizelgő káprázatokkal szépített mindent, fogja megszállani költőinket és szónokainkat. Nem szeszélyeik teremtik majd a mindenséget, megmutatják majd úgy, amint van; és ha az emberi szellem valaha ez új csapásra lép, csodálattal fogja látni, hogy a teremtés művészete nem volt egyéb, mint másolása és áttétele más helyekre ama kép gyarló részleteinek, melyet egészében kell majd megfesteni.»

Ezt a kort kísérelte meg Sophie Germain előkészíteni a *science* és a *lettres* közelítésével s egyazon rend és egység alá foglalásával. De nem vonhatta ki magát százada alakuló világfelfogásának áramlatából: a gondolat, mellyel a mellőzött morális tudományokat s a művészeteket emelni akarja, maga is a tudomány egyeduralmát illusztrálja. Mert az élettelen anyag tudomány-lelte rendjét keresi az életet s a lelket kémlelő művészetben is és hitében odáig megy, hogy ettől a rendtől várja még a művészi lélek megtermékenyítését is.

Nem fogunk vitatkozni Sophie Germainnel, a vita csak eltávolít, mi pedig megérteni akartuk őt; azt kerestük gondolataiban, hogy miként világítják meg írójuk egyéniségét. A filozófiai munka a lélek más irányú fegyelmezését követeli és más hajlamainknak is enged szabad utat, mint a tudomány, s hogy mily tágasabb hitekből fakadtak a tudós gondolatai, mily várások irányították elmélkedéseit, azt csak a benne élő filozófus árulja el. Míg csak azt tudtuk Sophie Germainről, hogy hangzó lemezek rezgéseit próbálta elméleti formába önteni, addig talán csodálkozhattunk fáradhatlan kutatásán, mellyel a finom porral teleszórt rezgő lapok tanulmányozására adta egész életét. De ha

elgondoljuk, hogy szemében e hangzó lapok törvényeinek ismerete az egész mindenséget magába fogadó világtörvényszerűségnek volt egyik hiányzó láncszeme, ha elképzeljük, hogy munkájával egy matematikai világossággal átértett s minden részében ismert, átlátott természetnek távoli képéhez remélt egy lépéssel, emberi voltunkkal egészen arányos kis lépéssel közelebb jutni: akkor talán könnyebben megértjük, mily meggyőződések táplálták munkakedvét. Mert ne higyjük, hogy filozófiai gondolatai csak akkor születtek, mikor betegen, gyengülő testtel papirra vetette őket; együtt kellett fejlődniök egyéniségével egy munkás gyermekkoron és ifjúságon át, hogy közegei és forrásai legyenek tudományos munkásságának. Ha kételkednénk ebben, válaszolnának kételkedésünkre ezek a sorok, melyeket gondolattöredékei közül szakítunk ki. «Ha azok az emberek, kik munkájukkal előbbrevitték a tudományt, azok, akiknek megadatott, hogy világosságot hozhassanak a földre, újból megjárnák megtett útjokat, látnák, hogy legszebb, legnagyobb gondolataik nem mások mint ifjúságuknak idő és tapasztalat-érlelte gondolatai. Első kisérleteikbe vannak zárva, mint tavaszi rügyekbe a gyümelcs.» Oda vannak zárva, mint sejtések, félve formált vélemények, melyeket nem volna szabad megvetnünk, melyeknek nem volna szabad félreismernünk a fontosságát. Mert «a sejtés átmenet a meséből az igazságba; a meséhez soroljuk, mert nincs elég bizonyítéka, az igazsághoz közeledik, mert valószinű. Ha lemetszenők ismereteink fájának e születő ágait, sok gyümölcsttől fosztanók meg a jövőt. A gondolat olyan, mint a csíra, melyet pazarolva szór szét a természet; számtalan elvész, mielőtt megérnék; de mikor még fejlődőben vannak, nem lehet kiválogatni közülük, melyeknek szán a természet hosszú életet.»

De ha Sophie Germaint mint tudóst egészen csak tudományos tevékenységét folyton kisérő filozófiai gondolataiból értjük meg, viszont filozófiájának megértékelésében sohasem szabad felednünk, hogy tudóssal van dolgunk, hogy ezeket az elmélkedéseket a tudomány szelleme, a tudományos munka inspirálta.

Egészítsük ki ezt a képet azzal az egyetlen irással, mely Sophie Germain morális énjéről szól és személyes ismerőjétől származik.

«Társalgásának egészen sajátos bélyege volt. Megkapó volt biztossága, mellyel minden tárgyból ki tudta ragadni a főgondolatot s minden közbeesőt áthágva a végkövetkeztetéshez jutott; tréfálódzásának bájos és könnyed formája mindég igaz és mély gondolatokat takart; tanulmányainak változatossága folytán vált szokásává a fizikai és morális rend állandó közelítése, melyeket ugyanazoknak a törvényeknek látott alárendelve. Tegyük hozzá azt a szűntelen jóakaratot, mely mindég elfeledtette vele saját magát és folyton arra késztette, hogy másokra gondoljon és érezni fogjuk, mennyi bája lehetett a véle való érintkezésnek.»

«Ezt az önmagáról való megfeledkezést belevitte mindenbe. Belevitte a tudományba, melyet teljes önmegtagadással művelt anélkül, hogy a siker hasznára gondolt volna; sőt tapsolt önmagának, mikor látta, hogy mások használják ki gondolatait és gyakran ismételte, hogy nem sokat határoz, honnan jön a gondolat, az a kérdés, hogy meddig mehet; és mikor az övéi meghozták gyümölcseiket a tudomány számára, boldogan feledkezett meg mindarról, ami hírnevét növelhette volna, melyet megvetett és tréfásan nevezte *bourgeois*-dicsőségnek azt a parányi helyet, amit mások agyában elfoglalunk.»

«Belevitte ezt a nemes vonást cselekedeteibe is, melyek mindég az erény bélyegét hordták magukon, az erényét, melyet, mint mondani szokta, úgy szeretett, mint valami geometriai igazságot. Mert nem értette meg, hogyan lehessen szeretni a rendnek egy nemét anélkül, hogy ne szeressük egyéb nemeit is; és az igazság, az erény gondolata az ő kifejezése szerint a rend gondolatával volt azonos, annak a rendnek gendolatával, melyet elménknek akkor is el kellene fogadnia, ha szívünk nem szerettetné meg velünk.»

Ime néhány szó olyan ember tollából, aki ismerte ezt az érdekes, meleg belső világú, komoly asszonyt. De több lehetett

az, amit elhallgattak, mint az, amit elmondani tudtak. Látnunk kellett volna ezt a nagyhomlokú, erősvonású nőt, hallanunk kellett volna finom megjegyzésekkel és gondolati mélységekkel eli beszédét, melyet nem lehetett az utódokra hagyni. Élni kellett volna vele, részt venni munkájában, osztozni érzelmeiben és kitalálni, volt-e elnyomott szenvedély, titkolt lemondás a nyugodt, sima homlok mögött? Ezek a kérdések megválaszolatlanul maradnak mindenkorra. Sophie Germain, ki életében oly kevéssé tárta föl belső életét, elment anélkül, hogy elmondta volna gyónását az utókor számára, nekünk, és magával vitte multjából mindazt, ami tudományához nem tartozott. Nem maradt utána más, mint a gondolkodásnak egy mély barázdája, melyet bevetettek, beboronáltak s melyen arattak mások, mert a haladás átgázol mindenen és új igazságok hágnak a régiekre.

Budapest. *Dr. Dienes Valéria.*

A PÁRISI LEÁNYKÖZÉPISKOLÁKRÓL.

(Harmadik közlemény.)*

A nyelvtant már az elemi iskolában kezdik, a lycéeben folytatják. Az I. o-ban már elég jól tudják az eseteket. A tanítónő megkérdezte, hogy ez vagy az a prépositio milyen esetet követel és a növendék a hibát azonnal kijavította. Kimondott nyelvtanról nem volt szó, hanem az olvasmányban előforduló mellékneveknek mondták el fokozatait (gern, lieber, am liebsten), az igéknek keresték ki főidőit. Mint a franciában, úgy a németben is igen fontosnak tartják az igéket. Mikor használják a *sei* szót, *mag* ige jelentése, treffen ragozása, az erős ragozású igék gyakorlása stb.

A tanítónő itt is belátása szerint jár el. Némelyik a nyelvtani szabályokat német nyelven adja, némelyik francia nyelven, némelyik az olvasmányban talált sajátságokat magyarázó jegyzetekkel iratja le, aszerint, amint ezt vagy azt tartja növendékeire nézve legcélszerűbbnek. Elhoztam egy a III. o-ban használt német olvasókönyvet: Lehr und Lesebuch par MM. Meneau, Wolfromm, Lorber (Didier, éditeur 4 et 6 rue de la Sorboune). Francia szellemességgel és kitünő németséggel van írva, sajtóhiba is talán csak egy csúszott belé. Sokat ad a növendék szókincsének szaporítására és udvariasan egy-egy gyermektréfával igyekszik a növendéket a maga számára megnyerni. A tartalmát illetőleg, nagyjában a francia Theisz könyvre hasonlít.

Már az elemi iskolában, a II. o-ban is írtak a növendékek feladatokat, tollbamondást, ragozást, többesszám alkotást.

* A két első közlemény a megelőző füzetekben van. *Szerk.*

A lycéeben különösen grammatikai gyakorlatokat írnak szinte minden héten, ha nem gyakrabban. Úgyszólván minden órán írnak valamit, részint az olvasmányra vonatkozót, sajátságos kifejezéseket, részint egyéb gyakorlatot. Önálló dolgozatot angolból II. o-ban február 2-án láttunk csak: egy rövid meghivó levél volt. Tollbamondás, emlékezetből való leírás gyakrabban szerepelnek.

A tantervben előfordul ez a szó «vocabulaire». A dolgozatok a szókincs gyarapodását hathatósan elősegítik. Felsorolok néhány ilyen feladatot, melyet részint angol, részint német füzetben láttunk. 5 adott szó alkalmazása mondatokban, — 5 ragadozó állat, 5 házi állat, 5 rovar, 5 madár megnevezése, — főnévből melléknévképzés, — ellentétek felsorolása (víg-szomorú stb.), — szómagyarázat (az aranyóra stb), — ugyanazon szónak különféle mondatban való alkalmazása, — igeragozás, — up és down alkalmazása olvasmány alapján, — in és into prépositiok használata, — németben aus prépositio alkalmazása (das Kind geht aus der Schule, aus dem Garten, aus der Stadt, aus dem Dorf, aus dem Wald, aus dem Haus). Továbbá: adott mondatra tegyenek fel különféle kérdést, — alkossanak 5 mondatot olyként, hogy a megadott mondatban (Da gab ihm der Herr ein Stück Gold.) azalanyt és a tárgyat megváltoztatják. — Angolban írtak számlát és midőn Roosevelt Párisban volt, látogatásának emlékére pár sort írtak le: kicsoda, hol járt stb. — A régen annyira divatos fordítási gyakorlatok most háttérbe szorulnak.

Említettem, hogy a dolgozatokat legtöbbször különálló lapokra írják; vannak azonban némely iskolában füzetek. A francia növendék általában oly gyorsan és annyit ír, hogy nem is adhat sokat az írásbeli külalakjára. Sokszor a tanítónő átírt megjegyzései sem fejleszthetik szépérzékét.

Általában véve az idegen nyelveket, a tanítás elég magas színvonalon áll: a gyermek értelmére hatnak, sokat és alaposan tanítanak. Az eredményt illetőleg gyermekeknél, felnőtteknél, meglepő az a szabatosság, mellyel egyik idegen szó jelen-

tését a másik hasonló jelentésű szóétól meg tudják különböztetni. Szóval: jól, szabatosan fordítanak, de a *beszéd*, az gyenge oldaluk. A német nyelv tanításának eredményével talán úgy állnak, mint mi itt a francia nyelvével. Folyékony beszédet osztálytanításban, nálunk 4, náluk 3 heti órában, még a kiváló tehetségű, sokat olvasó növendékünknél sem érthetünk el. A meghatározott szókörben és gondolatkörben el tudnak igazodni, de nincs elég gyakorlatuk ahhoz, hogy a tanultakat azokon túl is tudják alkalmazni.

A francia iskolákban rendszeresített vallásórák nincsenek, de a III., IV. és V. osztály erkölcstant tanul. A tanítással mindenütt együtt járó nevelés mellett, különösen az írásbeli dolgozatok állanak a szorosabb értelemben vett erkölcstan szolgálatában. A közmondások magyarázata, nagy filozófusok gondolatainak fejtegetése és a művekben előforduló jellemek tárgyalása, mind az erkölcsi érzék fejlesztését célozzák.

A III. o-ban heti egy órában ú. n. morale pratique, azaz gyakorlati erkölcstan van előírva. A tanterv szerint célja «a gondolkozást elősegíteni, az erkölcsi érzületet kifejleszteni és megerősíteni. Olvasmányokkal, elbeszélésekkel kell a tanítást fűszerezni; a növendékek egyes tételek kidolgozása által a tanításban tevékeny részt is vesznek.» A vázlatos programm a következő: A család. — A társadalom. — A haza. — Egyéni kötelességeink. — Vallási kötelességeink.

A IV. osztályban heti 1 órában a fő erkölcsi irányok ismertetése helyett, a legkiválóbb bölcsészek műveiből olvasnak szemelvényeket és magyarázzák azokat. Szokrates, Plato,... Pascal,... Kant stb. A XIX. század erkölcsi filozófiája: humanitás, szolidaritás.

Az V. osztálynak heti 2 órája van. A tanítás «azt öleli fel, ami gyakorlati jelleggel bír és az erkölcs és nevelés szempontjából ismerteti meg a lelki élet elemeit.» Nem akarom a tanterv által megállapított anyagot részletezni, csak a főbb pontokat emelem ki: A lelkiismeret. — A lelki élet különböző megnyilvánulásai. — A szív. — A jellem. — Az ész. — És ez utolsó paragraphusban van szó a lelki élet processusairól.

Jelen voltam egy ilyen erkölcstani órán V. osztályos, tehát 16, 17 éves növendékeknél. Az érzelmekkel foglalkoztak és a növendékek maguk készültek azok tárgyalására. Az egyik éppen akkor a félelem érzelméről olvasta fel logikus, kerek, tapasztalatokon épült dolgozatát. A tanítónő azután a boldogságot tárgyalta. Mi a boldogság? Mennyiben függ tőlünk? Ne ábrándozzunk lehetetlenről, feledkezzünk meg önmagunkról és teljesítsük híven köteleségeinket stb.

A IV. o-ban 15, 16 éves növendékeknél a jog fogalmát hallottam tárgyalni. Már a dolog lényegéből kifolyólag, sokkal elvontabb volt a tanítás, átszőve Kant, Tolstoj stb. nézeteinek felemlítésével. Itt tanár tanított. Különféle vizsgálatok ideje lévén akkor, a növendékek elég fegyelmezetlenek voltak, nem figyeltek és — egy-egy eszes feleletet leszámítva — nem is igen tudtak.

Az eddig felsorolt tantárgyakon kívül a többiekre nem terjedhetett ki annyira a figyelmem. De mint érdekes dolgot említem még fel, hogy a IV. o-ban heti 1 órában a görög és latin irodalomból, az V. o-ban szintén heti 1 órában a világirodalomból olvasnak szemelvényeket a tanítónő magyarázata mellett. Én Faust tárgyalását hallottam. — A latin nyelv fakultativ. Sok lycéeben tanítják, de tisztára a növendéktől függ, hogy résztvesz-e ezeken az órákon.

Mielőtt a tulajdonképpeni elméleti tárgyakat elhagynám, szeretnék egy pár szót szólni a gyermekek előadásmódjáról. Récitativ, kimért, igazi leckefelmondást, melynél érezni, hogy a gyermek a tanulni valót jól «bemagolta», olyat még a kicsinyeknél sem igen hallottam. Megbeszélés és társalgásszerű a felelet és a gyermekek korukhoz képest válogatott kifejezésekkel élnek. Ez a beszédben való gyakorlottság érteti meg velünk azt, hogy később a sèvres-i iskola növendékei oly könnyen és szépen tudnak egy-egy tételről minden nagyobb előkészület nélkül félóra hosszat is beszélni.

A franciáknál majdnem általános a halk beszéd. Az iskolában ez talán nem egészen helyes és néha csodálkoztam, hogy

a tanítónő határozottan halk felelettel beérte. Nem szólt semmit olyan feleletre, amelyet ki van zárva, hogy az egész osztály, ha kisebb is, meghadhatott volna.

A szellemi nevelést illetőleg mondhatom a legkedvezőbb benyomást szereztem magamnak a francia leányközépiskolák látogatása alkalmával. Célszerű és tervszerű tanítást, a gyermekek részéről nagy munkásságot, szorgalmat, önállóságot és ami a fő, gondolkodást tapasztaltam. Szinte kíváncsivá tett ezen erősen a szellemi életet fejlesztő nevelés aziránt, hogy vajjon ily körülmények közt mennyire terjed ki figyelmük a test gondozására és a testi nevelésre.

Mind a három lycée, még a legrégibb lycée Fénelon is, a modern építkezésnek, felszerelésnek felel meg. A lycée Victor Hugoban feltünik mindjárt a bejárat után egy óriási hall, ahol a szülők a gyermekekre várnak vagy fordítva. Innen tágas ruhatárak nyílnak jobbra és balra, ahol a növendékek kalapjaikat és felöltőiket lerakják. A fal mellett vízvezetékkel ellátott mosdóasztalok állanak a növendékek rendelkezésére. A ruhatárból mennek a gyermekek fel osztályaikba. A lycée Victor Hugonak csinos kertje van, amelyre a párizsi viszonyokat tekintve, igen büszkék. A lycée Fénelonban nagyvárosi udvart láttam, ellenben a versailles-i lycéet mondhatnám vadregényes park veszi körül.

A tantermek mindenütt magasak és mint Franciaországban általában szokás, itt is csak egyes, nem dupla ablakaik vannak; a padok, illetve az asztalok kényelmesek. Feltünt, hogy túlzsufoltságot, még csak igen népes osztályt is alig láttam. Inkább kisebb számban voltak a növendékek.

Az iskolaépület, a termek az egészségtani szempontoknak megfelelők; de abban, ami a test gyakorlására, ügyesítésére vonatkozik, szóval a tornázásban kellemetlenül csalódtam.

Azon kezdem, hogy a legrégibb lycéeben, a lycée Fénelonban, ahol talán 1000 gyermeknél több is tanul, nem lehet igen szép tornatermük, mert ez okból ajánlották nékem, hogy inkább egy másik lycéeben hospitáljak a tornaórán. De a lycée Victor

Hugo tornatermén sem épültem. Kisebb, kövezett, alacsony teremben voltunk, melynek egyik oldala úgyszólván tiszta ablakfal volt. A növendékek rendes öltözetükben tornáztak. Szernek itt botokat, buzogányt, vízszintes létrát láttam.

A versailles-i terem sem volt egészen tornaterem jellegű. Kövezett volt az is, bár azon a részen, ahol a szerek voltak: súlyok, buzogányok, gyűrűk, ferdelétrák, kötéllétrák, mászórudak, ott szőnyeg volt kiterítve. Míg a tanítónő kalapban tanított, addig a terem másik részén egy csomó gyermek tartózkodott: kicsinyek, kik itt töltötték szabad idejüket. De egészen igazságos akarok lenni: a párizsi batignolles-i elemi tanítónőképzőben a tornázás minden követelményeinek megfelelő óriási és igen szép tornatermet láttam.

De visszatérek a lycéekhez. A félóráig tartó tornát mindenütt a rendes lélekzési gyakorlatokkal kezdték. Azután következtek a szabadgyakorlatok, menetgyakorlatok, közben egyesek szereken tornásztak. Versailles-ban a franciáknál is mindinkább tért hódító svédtornát is gyakorolták.

A gyakorlatokat meglehetős lágyan végezték a gyermekek. A test igazi edzéséről, izmok gyakorlásáról a szabadgyakorlatoknál — a svédgyakorlatok kivételével — szerintem szó sem volt. Lágyak, fegyelmezetlenek voltak a növendékek e rövid idő alatt. Beszélgettek, közben tornáztak és midőn a versailles-i lycéeben a tanítónő az óra végén franciás gyöngédséggel roszszalólag mondá: «Quelles vilaines enfants... vous avez peu travaillé,» — gondoltam magamban: már az igaz! Nem igen éreztem, hogy rendszeres órán vagyunk, inkább kedélyes, valamivel komolyabb játék volt az egész. Az említett tanítónő szerint nem veszik a tornát mindenütt egyforma szigorral: Versaillesban nem, de Nantes-ban igen szigorúak. Különben nem lehet a gyermekeket nagyon fegyelmezni, minden tekintetben önállóságot, szabadságot kell nekik hagyni: «Il faut les laisser travailler.» De mint mondá igen gyöngédek tanítónőik iránt: «Elles ont beaucoup de cœur.» Itt közelebbről megfigyelvén a növendékeket tanítónőjükkel való érintkezésükben, igen

közvetleneknek, nyíltszivüeknek, szeretetreméltóaknak találtam őket.

Lehet, hogy a tanítónőnek igaza volt és ha nem is a legnagyobb fegyelemben folyt le a tornaóra, mégis meg volt abból a növendékeknek a hasznuk. Nékem azonban ez kissé szokatlan volt. «Ha most egy magyar tornaórát varázsolhatnék ide», gondoltam magamban. Micsoda őszinte bámulatot értek volna el gyermekeink francia társnőik előtt! Kis katonáknak nézték volna őket és minthogy még gyermekek, gyönyörködtek volna a fegyelemben, az egyöntetű mozgásokban, nem jutott volna eszükbe, hogy ily kicsiben, távolról hasonlóban, az antimilitárizmus eszméjétől áthatva itéljenek.

Ha nem igen épültem a tisztára tornagyakorlatokon, egészen lefegyverzett a növendékek kecsessége, amikor a lancier-t táncolták. Elragadtatásomban odaírtam jegyzeteimbe: mesés gracieuse-ek! Hajlékony, könnyű alakjukkal bájosan végezték e harmonikus mozdulatokat. Ezekre van tehetségük, itt jut érvényre nemzeti jellegük.

Még szeretnék pár szóval megemlékezni a Versailles-ban látott enseignement ménager-ről, azaz háztartási tanfolyamról. E téren úgy látszik a versailles-i lycée-t illeti a kezdeményezés érdeme; nemrégiben szervezték ott e tanítást. E háztartási tanfolyamban a III., IV. és V. osztály vesz részt. Minden két hétben van a növendékeknek két órájuk. A tanítás részint elméleti, részint gyakorlati. A tananyagban ilyen tételek szerepelnek: Mily sorrendben takarítjuk a szobát, irodát, linoleumot, kefét, ékszert, bőröveket stb. Amint így tanulnak, azonnal alkalmazzák is; e célra beszerzett szövetdarabokból ők maguk veszik ki a gyümölcsfoltot, tintafoltot, keztyűt, övet tisztítanak. Már az első évben húsvéttól kezdve főznek a növendékek, folytatják azt a második esztendőben, az utolsó évben csakis főznek. Külön háztartási előadóterem van két gázkályhával. Azon a délutánon, amikor e tanításon jelen voltam, a növendékek cukorkákat készítettek jótékonycélú ünnepségükre. A cukrászsátorban az általuk készített süteményeket és krémeket ették.

A sütés, főzés után a növendékek maguk mosták el a használt edényeket.

A francia leányközépiskolák a törvény értelmében externátusok. A tanítónők heti 15 órában tesznek eleget kötelezettségüknek; azonfelül elvállalt órákért külön díjazás jár. Megjegyzem, ez a 15 óra öt napra oszlik: Franciaországban a csütörtök olyan félvasárnap, a tanítás akkor szünetel. De erre a meghatározott munkakörre szükségük van: ez biztosítja a tanítás sikerét, ez teszi lehetővé, hogy a nálunkénál úgy látszik nagyobb számban levő dolgozatokat, feladatokat, pontosan kijavíthassák.

Alkalmam lesz érinteni azokat a lélekölő vizsgálatokat, amelyek alapján a tanítónők a lycéekbe kerülnek. Amikor valaki odajutott, feltétlenül szükséges, hogy megkönnyebbülve fellélegezhessék és hogy immár szabad szárnyaira bocsátva, tanulmányaiban megismert módszerek szerint haladhasson azon a szakon, amelyre hajlandósága van.

E magasabb fokon a tanítás csak akkor lehet gyümölcsöző, ha a tanítónő állandó önműveléssel az illető tárgy folyton emelkedő színvonalára iparkodik. És, hogy a tanítónő figyelemmel kisérhesse mindazon vívmányokat, amelyek szakjába vágnak, hogy gondolkozhassék tanítási módszerén, hogy azt évről-évre javíthassa, arra idő kell; emellett 15 óra tanítás, ha nem is sok, de épen elég. Ez a 15 óra esszenciája legyen annak a kétszer, háromszor 15 órának, amelyet azonfelül a hivatásnak szentelni kell. Hogy ez az ideális tanítás, ez volt pályám első pillanatától kezdve legbensőbb meggyőződésem. Aki ezt az én ideális munkakörömet egyébbel igyekszik összekötni, az rövid időn belül befogja látni, hogy nehéz fába vágta a fejszéjét: megadja magát. Amennyit megtehet, megtesz azzal az elkedvetlenítő érzéssel, hogy messze marad attól, amit elérni szeretne. Fizikai és pszichológiai lehetetlenséggel állunk itt szemben.

A franciák nem is gondoltak arra, hogy az iskolában elfoglalt erőket még csak a lycéekkel kapcsolatos félinternátusokban is alkalmazzák. Ez intézetek ugyanis úgy vannak berendezve,

hogy a növendékek a késő délutáni órákig ott maradhatnak, sőt kívánatra ott is étkezhetnek. A francia és különösen a párisi életviszonyoknak ez a beosztás nagyon megfelel a nagy távolság és a szülők elfoglaltsága miatt. Az elemi iskolákban is, ahol az iskolában való étkezés cantine néven szerepel, ez az eljárás bevett szokás. A lycéek felügyelet alatt álló bejáróira, félbennlakóira a tanulás, illetve az étkezések ideje alatt az ú. n. maîtresse répétitrice-ek ügyelnek. Az ő feladatuk még az iskola rendjére ügyelni a tanítási idő alatt, óraközben, stb. 30 gyermekre esik egy répétitrice; ha 100-nál több gyermekről van szó, az egyik répétitrice főfelügyelőnő lesz. Ha szükség van rá, a répétitricé-ek taníthatnak, beteg tanítónőt helyettesíthetnek. Ők ügyelnek fel a növendékekre a tanulási idő alatt és vezetik őket e munkájukban. Az oklevél természetesen kötelező, de náluk megelégszenek a brevet supérieur-rel, vagy a lycée záróvizsgálatjával, amely, mint mondtam, körülbelül a mi elemi isk. tan. képesítő vizsgálatunkkal egyenlő.

Az igazgatónő teendői — említettem, hogy nincsenek igazgatók — tehát az igazgatónő teendői is megoszlanak. A vezetés, az általános felügyelet az övé, de mindaz, ami az intézet gazdasági életére vonatkozik az économe, azaz gondnoknő munkája.

Állami internátus nincs, de azért vannak magánemberek, részvényesek által fenntartott intézetek, melyekkel néha szorosabb, néha lazább az iskola összeköttetése. A lycée Fénelon-nak közvetlen Páris határán Saint-Mandéban van ilyen magáninternátusa. (A lycée V. Hugónak nincs.) A Versailles-i lycée-vel összefüggésben levő maisons d'éducationokat láttam. Szép park közepén egymástól elválasztott pavillonokban vannak elhelyezve a növendékek. Kisebb helyen az összefüggés nagyobb. A versaillesi lycée említett ünnepségén az egyik pavillon főfelügyelőnője fogadta a vendégeket. A prospektus szerint mindkét lycée igazgatónője szívesen szolgál felvilágosítással a kapcsolatban levő internátusról.

Sopron. *Beller Ilona.*

(Folytatjuk.)

BOSZNIA ASSZONYAIRÓL.

Európa legrokonszenvesebb nőalakja feltétlenül a délszláv népek leánya, asszonya. Ezek, nyugati fajrokonaik nagyvárosi lakóinak néhány kivételével, még nem is álmodnak a nőemancipációról, főgondjuk, hogy férjeiknek tessenek, jó háziasszonyok s ideális anyák legyenek. Az első dolog könnyen sikerült, mert különösen a Duna vidékén, nagyon sok igazi szépséggel találkozunk, Szlavonia híres szép asszonyairól, de felénk is meglepő a falusi parasztleány kifogástalan külseje, mely ment minden durvaságtól. Mikor tömegesen jönnek ki a templomból, modern ruhában, napernyővel, kesztyűvel, meglepetten halljuk: «ez is kijár kapálni, amaz is»; valamennyi, ki szépségével feltünt s tudakozódunk felőle; külső megjelenése ugyan nem árulja el. Megvan bennök a szláv faj méltósága, pedig kacérak és érzékiek. Irigylésre méltó gyönyörű szemük van, mely nem egy északról idevetődött katonát ejtett rabul. A bosnyák asszony szépsége kissé durvább. Itt a török asszonyoké a pálma, ami érthető is. Ramazán idején szivesen fogadnak idegeneket, kivételesen ajánlott vendégeket. Igy jutottunk Sarajevó egyik polgármesterének háremébe, ki «Ljubisa» néven költői babérokat is szerzett. Az urakat a férj a maga lakosztályában fogadta, mi hölgyek a női lakosztályba kerültünk. Sarajevóban minden töröknek csak egy felesége van, dacára annak, hogy a törvény négyet enged meg. Itt is csak egy idősebb nő volt már az úrnő, de akik oda gyűltek látogatóba, azok mind mese szép fiatal nők voltak, színpompás ruhákban, káprázatos ékszerekkel, ragyogó szemekkel. Pajkosan vidám gyerekasszonyok, érett szépségek, szomorú anyák. Nem tudtuk eldönteni, melyik szebb,

az e, ki gyönyörű ifjúságának pazar szépségében, jókedvűen helytelenkedik, az e, ki úgy trónolt ott pompában, öntudatosan, mint a kelet királynéja utánozhatlan grcáiával szolgáltatva ki magát s általunk soha el nem sajátítható módon szíva, az arany tálcán nyújtott cigarettát, vagy az a szomorú asszony, az a megelevenedett tragédia, bánatos szemeivel. Feledhetetlenek előttem azok a mozdulatok, azok a kezek, azok a karok; ez az asszony egyetlen beteg gyermekéről beszélt.

A szép nő a természet fejedelmi alkotása mindörökké. Feledhetetlen kép marad az asszonyok csoportja. Hogy lehetek ti ily dúsak, szépek, parancsolók? A bosnyák nemesség 450 év előtt török hitre tért, kik később háremöket a legszebb keresztény nőkkel egészítették ki. Az ázsiai vér felfrissítette ezt a fajt s nem egy magyar rabnő vagy német leány lett «Hanuma» (feleség) a magas, nagyranőtt, szép szál török oldalán. Az uralkodó török osztály vagyonos volt, asszonyaik ápolhatták magukat, házi munkát a cselédség végzett. A keresztény nő, még a férj munkáját is végzi s hamar hervad. A városban már tömegesen látja az ember őket gyárakban is.

A boszniai nő a legodaadóbb alázattal viseltetik férjével szemben. Rendesen elől megy a paraszt, utána a felesége. A városban már egymás mellett haladnak, nagy ritkán látjuk őket karonfogva. A bosnyák asszony legfőbb büszkesége, ha minél több fia van. A gyermektelen asszonyt mélyen sajnálják, a törököknél, ez válási ok, míg a kereszténységnek régebb ilyen esetben megengedték a második, törvénytelen feleséget.

Érdekes a bosnyák nő ruházata: bő török bugyogó (dimija) fez a fején; a régebbi bolerószerű arany hímzett kabátka helyett ma már blúzokat hordanak. De ez a viselet már letűnőben van; a keresztény nők alig viselik már ezt a rájuk oktrojált török ruházatot. Az öreg asszonyokon látni még régi prémes öltözetüket. A délszláv nők, ha már eladó lányuk van, csak sötét és egyszerű ruhákban járnak. Ezt azonban Dél-Magyarország városaiban is megfigyelhetjük, mit e faj méltóságával magyarázhatunk. Itt ismeretlen az «alte Kokette» szánalmasan

komikus alakja, mint ahogy internationalis fürdőhelyeken lehet őket megfigyelni.

A parasztnők népviselete helyenként változik, sok helyütt csak fekete dimijét (bugyogót) viselnek, mert régen a keresztényeket sötét szövetek viseletére kényszerítették. Sokszor látunk szép arcokat a nép leányai között, vásár alkalmával, hova gyakran férfiruhában jelennek meg a hegyvidéki asszonyok, de ha a török nőkhöz hasonlítjuk őket, alig találunk fajrokonságot.

A török nők megtartották ősi viseletöket. Csak egyet ismertem, aki otthon európai ruhát viselt, az utcán ez is lefátyolozva járt. Ez a nő, egy volt katonatisztnek, most tartalékos tisztnek felesége. Ha künn volt az egész garnizon Illidzen, ő mélyen lefátyolozva zárt batárban kocsizott körül, gyermekei apró kezeikkel integettek atyjuk és a társaság felé.

Poétikusan szép náluk a szerelem ideje, ezt úgy hívják, hogy «Asiklik». A török fiú nem szerelmeskedik, mint a mi modern ifjúságunk, már gyermekkorában, a gyermekbálok s hasonló szórakozások ismeretlenek előtte. Tudja azért minden *Osman,* hogy melyik rácsos ablak mögött perzsel *Fatime* szeme. A leány beoson a kapuba, s csak annyira nyitja ki a kaput, hogy csak egy keskeny résen látszik alakja s itt megkezdődik a szerelmi suttogás, virágdús nyelvükön, vágyakozásuk kifejezése. Eközben még kezét sem érinti az ifjú a leánynak, mert ha megtenné, elszalad az imádott, a kapu becsapódik s vége a varázslatnak. Minden házban, hol leány van, pénteken a törökök vasárnapján így várják az «Asik»-ot. Boldog idők ezek! a török lánynak minden üdvössége, mert gyermekkora nem olyan, mint a mi gyermekeinké, neki babázni nem szabad, mert vallások tiltja Isten képének utánzatát. Igy életének legszebb ideje az «asiklik» feledhetetlen, tiszta, szerelmi napjai. Virág és egyéb apró figyelemmel árasztja el szerelmese s nem egy olyan találka költői hangulatáról tudok, hol a lány éjjel az emeletes ház rácsos ablaka mögül, hallgatta előtte álló szerelmese dalát, búgtak, beszélgettek s a mit elmondtak egymásnak, egész ragyogó költemény! Igy folyik ez a keresztény nőknél is. Hűtlen asz-

szony köztük nincs. A mi volt háziasszonyunk, kit a közel multban elhunyt *Miss Isby*-vel kapcsolatban e helyen már említettem, így beszélte el nekem, az ő «Asiklik»-jét. «Nem volt más mód a találkozásra, hát kiosontam éjjel a kertbe, átugrottam a belső falat, a külső nagy fal szomszédságában volt az «Ő» barátjának a háza, ennek egyik ablakán várt engemet.» «Tél volt, sokszor azon vettem észre magam, hogy térdig állok a hóban.»

«Az istenért, nem hült meg?» E kérdésem a komikum akkora erejével hatott reá, hogy a könnyei kicsordultak nevetésében. «Hisz látod, hogy megöregedtem és itt vagyok. De csak annyit mondok neked, ha szereted, s ő is szeret, akkor kerteken, falon keresztül semmitől se riadj vissza — és milyen boldog voltam.»

A bosnyák keresztény nő férjhez megy idegenhez is, két szép bosnyák leány az udvarral is érintkezésbe jutott, férjeik ő felségének szárnysegédei lettek. Az egyik volt háziasszonyunk huga, nagyon szép nő volt még akkor is, mikor én már mint több gyerekes asszonyt megismertem, boldogságát ő is, a mindent megértő «nagynénjének» köszönhette, ki alkalmat adott az «asik»-ra, mert szülei ugyan bizalmatlanok voltak a gazdag katonatiszt iránt. A másik meg egy bennszülött, milliomosnak a lánya, Bécsben nevelkedett, hosszú ideig tartó regényes szerelem előzte meg házasságukat, míg egy magyar huszár tiszt felesége lehetett. Ez boldogtalan, mert elveszítette egyetlen fiú gyermekét, érteni kell, mit jelent ez egy bosnyáknő lelkületének.

A bosnyákok életmódjuk s szokásaik folytán nem igen érintkeznek idegenekkel. A török nőnek meg egyáltalában nem lehet nyilvánosan megjelenni; az utcán teljesen lefátyolozva, esetlen bő köpenyegben (Feredza) jár. Érdekes a gör. kel. vallású parasztok «leányvásárja.» Húsvétkor, szépen kiöltözve megjelennek az anyák kiséretében az eladó lányok a templom előtt. A legények sorban szemlélik őket, illendően közelednek, s a választottnak édességeket nyújtanak, beszélgetnek a lánynyal, esetleg az anyával is. Azután kézenfogva szépét a közeli «Hán»

(vendéglőben) a többiek közé vezeti, «Kolo»-ba fognak, járják a táncot s kétségkívül egy pár lesz belőlük.

A lányok nagyon szemérmesen viselkednek, a kihívó magatartás nem a bosnyák ízlése, épen úgy mint ahogy zajos mulatságok s kicsapongó jókedv sem természete. Igaz, hogy szeszes italoktól teljesen tartózkodnak.

A töröknőnek egyik legkedvesebb szórakozása a «teferics», kirándulás. Itt szép kilátású magaslatokon helyezkednek el és énekelnek vagy járják az ezeréves «kolot» (körtánc). Dalaik mélabús dalok, tele szerelmi sóvárgással, az ellenkező oldalról átcseng a legények válaszdala, s ez így megy váltakozva a nagy távolban s a légen át. Házaik rendesen a hegyoldalban vannak, s rácsos ablakuk mögül elzártan nézhetik legfeljebb asszonyaik a világot.

Lányaik majdnem semmit se tanulnak s fiaik is örökösen a «Koran»-t, amint már szó volt erről e helyen. De azért, ha a katonai iskolába kerülnek, dacára annak, hogy belépésükkor egy szót nem tudnak németül, túlszárnyalják társaikat. Nálunk nemzetiségi vidékeken ezt nem érik el iskoláink. Itt örökös panasz az idegen ajkuak gyenge nyelvtudása ellen s a rossz osztályzatok tömeges képviselői rendesen ezek az elemek. Ez a jelenség nem hagyható figyelem nélkül, a Boszniában felmutatott eredmény utánzásra méltó, tanulhatnánk belőle.

A török asszony helyzete nem irígylendő semmi tekintetben. A válás épen olyan könnyű náluk, mint az újbeli házasság. Halál utáni bánatot nem ismerik, Isten akarata ellen nem kell zúgolódni «kiszmet». A halottat már három óra mulva eltemetik, ez a szokás Arábiából származik, hol ez a nagy hőség folytán szükségessé válik. Temetésre asszonyok nem mennek, saját gyermekét sem kisérheti ki az anya. Nyilt koporsóban viszik a halottat, mialatt folytonosan felváltva csusztatják vállaikra úgy, hogy a koporsó folyton fel s alá inog. Idegennek korántsem kellemes látvány, különösen, ha egy emeletes ház ablakáról kénytelen az ember látni a menetet. Koporsó nélkül teszik például az asszonyt sírba s nyomban, futva távoznak.

Egy lapos kő jelzi, hogy itt *csak* egy asszony pihen, míg a férfiak sírkövén «Turbán» van faragva. A török, s keresztény bosnyák asszony mellett nagyon érdekes női jelenség Boszniában még a spanyol zsidó nő. A török uralom ezekre is rákényszerítette viseletét s a spanyol zsidónő is lefátyolozva jelenik meg az utcán, de olyan kacéran, hogy egész arca lássék, valami sajátosan előnyös beburkolódzás ez, fején széles lapos sapkával, melynek homlokára eső része sűrűn tele van aggatva aranypénzzel. Testén bő köpenyeg. Életmódjuk ép oly visszavonult és csendes mint a többié, nagyobb élénkséget ők is csak esküvők alkalmával fejtenek ki, szokásaikban sok van a mi orthodox zsidóink menyegzői szokásaiból.

Nem volna teljes a Balkán asszony képe, ha meg nem emlékeznék kedvenc foglalkozásáról a kézimunkáról. Naphossza ül, pompás régi szőnyegekkel bevont «minderén» alacsony négylábú rámán dolgozik, cigarettázva s édességeket fogyasztva pihenés közben. Arany szállal és selymekkel szövi pókhálószerű házi vásznába kelet gyönyörű meséit. Önálló alkotás minden munkája, maga rajzol, tervez és hímez. Ebben előttünk vannak. ők, a tű nagy mesterei, tanulhatunk tőlük. Különben a török és szláv elemek, melyekkel oly gyakran találkozunk, a művészetek ezen terén, tanúságai régi tradicióknak, melyeknek hű ápolója s hivatott képviselője a bosnyák asszony ma is.

Pancsova. *Poznan Jolán.*

A MUNKA ÜNNEPE.*

«Az emberi társadalom jóléte, békéje, boldogsága attól függ, minél többen keresnek munkát és minél többen találják azt meg.» A munka, csupán a munka a jólét alapja, fenntartója, mert nincs az a nagy vagyon, melyet, ha folytonosan apasztunk, fölemészteni ne lehessen, ha új keresettel az elfogyasztottat helyrepótolni nem igyekszünk. Ha meggondoljuk, hogy ezerötszáz millió korona vándorol ki évente hazánkból a külföldre iparcikkekért, míg a mi kivitelünk e téren csak 700 milliót tesz ki, bizony elfacsarodik a szívünk. Hová nőhet így ez a már is rengeteg szám egy emberöltő alatt? Kimondhatatlan károkat okoz kétségtelenül; ennek oka a mi közönségünknek vétkes közömbössége, mely a külföldit hajhászva, a magyar ipart elhanyagolja. Mindenünk van, csak munkánk nincs, csak dolgozni nem tudunk. Lelkesedni tudunk ideig-óráig, de tenni, fáradni, áldozatot hozni, az idegen áruról lemondani, azt nem. Pedig a milliók kivándorlása a legbiztosabban, a rohamos elszegényedés sanyaru útjára, a végtelen nyomorra és szenvedésre vezet.

Igényeink minden téren nagyon ki vannak fejlődve, úgy hogy a férfi keresete a legtöbb esetben nem bizonyul elégnek a család fenntartására. Ezért a nő is kénytelen a kenyérkereset nehéz munkájában részt venni. A nő előtt is nyitva áll már majdnem minden pálya, minden kereseti forrás; sőt azok is, akik ma még éheznek, akik ma még hozzátartozóik terhére

* A Kunz-cég 110 éves jubileuma.

vannak és akiknek szép tehetségük felhasználatlanul vesznek el az emberiségre nézve, azok is, — ha dolgozni akarnak, — nemcsak önmagukról fognak gondoskodhatni, hanem segíteni fognak hozzátartozóikon is és rövid idő alatt az emberiség megbecsülhetetlen munkásaivá válhatnak: a fejlődő magyar ipar lesz eltartójuk s a nyomortól megmentőjük.

A statisztika arra tanít, hogy most is a legtöbb nő az ipar terén, kézimunkával keresi kenyerét; különösen áll ez a falusi szegényebb néposztály asszonyaira. Ezek vannak leginkább a kézimunkára, mint téli kereseti ágra utalva, mert nyáron a mezei munka foglalja el őket. Elsőrangú fontosságú dolog tehát, hogy ezeknek az asszonyoknak munkájuk, keresetük akadjon s a készítményeik vevőközönségre találjanak. Ezért kell törekednünk népiparunkat, háziiparunkat fejleszteni, tőlünk telhetőleg pártolni, támogatni, hogy ily módon az alsóbb néposztálynak kenyeret adva, megélhetésüket biztosítsuk, ami egyszersmind a kivándorlás hathatós ellenszere is lesz.

Ezek a gondolatok foglalkoztattak, amikor azt az érdekes kiállítást e napokban megtekintettem, melyet ritka hozzáértéssel, a fentemlített nemes cél szolgálatára rendezett a Kunz József és Társa (V., Deák Ferenc-utca 10. sz. a. levő) fehérneműüzlet tulajdonosa. Száztíz éves fennállása alkalmából rendezte e kitünő cég az általa foglalkoztatott nők munkáiból a «háziipari jubileumi kiállitást», mely minden tekintetben igen sikerültnek mondható. A kiállított tárgyak mind a cég különböző munkatelepein készültek. Láttunk pöstyéni, komáromi, zsebelyi, bezdáni futókat, asztalközépeket fehér vászon-alapon, különböző nagyságban, formákban, laposhimzéssel és szálhuzással izlésesen diszítve; halasi zsebkendőket a megszokott gyönyörű, pókhálófinomságu szélcsipkékkel. Mármarosi Bonne-Femme-okat, finom fehér alapon, rece-kockák bedolgozásával és gazdagon szálhúzással. Egy művészi kivitelű hímzett a-jouros zsebkendőt, mely az állami Nőipariskolában készült. Nagyon jól hatott két szép litvai asztalfutó, piros színben tartva, finom fehér vászonra dolgozva, lapos és keresztöltéssel, foltonként szálhuzással. Lát-

tunk szép mármarosszigeti katrincákat. Feltűnt egy szép mármarosszigeti terítő fehér alapon, gazdagon sárga zsubrikálással és még több színes hímzéssel ellátott terítő ugyanonnan.

Volt ott rengeteg mennyiségű, Mármarosszigeten készült pamlagpárna, drapp, fehér és szürke alapon, színes, lapos, kereszt és fonottas öltéssel, zsubrikával izlésesen diszítve. Kalotaszeg is gazdagon volt képviselve.

Említésre méltó egy fehér alapon készült 12 személyes teríték, 12 csemege- és 12 asztalkendővel. Több mármarosszigeti függöny fehér alapon, lapos himzéssel, zsubrikával diszítve. Függönyök színes alapon, drapp-kék lapos hímzéssel. Nagyon szépek voltak a pöstyéni nyak- és szinházi-kendők, tüllalapon, batiszt alátevéssel, lapos és lukacsos hímzéssel, a szélek hurkolással.

Kiváltak a zsebelyi szinházi fej- és nyakkendők, szerbvászonra hímezve és zsubrikálva.

Nagyon kedvesek és izlésesek voltak a Kisujszálláson készült hímzett, japán szabású gyermekruhák, melyek háromféle nagyságban készültek és export-cikket képeznek. Különösen nagy mennyiséget szállít a cég Londonba. Megragadóan szép egy sötét cseresznyeszínben tartott, fekete laposhímzéssel diszített szűrszabású gyermekkabát, szintén exportcikk; különösen az angolok és németek kedvelik, nálunk csak igen keveset lehet látni belőle. Említésre méltók a kisujszállási hímzett fürdőruhák, fürdőköpenyek, zsebelyi hímzett blúzok.

Óriási választék van ízléses mármarosszigeti színes hímzett és zsubrikált táskában. Sok tucat Turkevén készült kézzel hímzett női ing van kiállítva, Rózsahegyen szőtt siffon, creton anyagra dolgozva, mely szintén nagy exportcikk, ára darabonként 2 K 90 fillér. Nagy választék van mindenféle alakú és kivitelű fagylaltkendőcskékben és lenbatisztra kézzel azsurozott zsebkendőkben, melyeknek tucatára 9 koronánál kezdődik.

De ki győzi mindazt a sok szépet felsorolni, ami ott látható volt. Azt mind látni kellett. A kiállítás művészi rendezését Faragó Géza, a kitünő festőművész vállalta.

A cég Kisújszálláson és Turkevén közel 800 háziipari mun-

kásnőt foglalkoztat, mármarosszigeti és más ipartelepein még többet. Egy ilyen munkáscsalád otthonát (parasztszoba) teljes berendezéssel, hű másolatban az első kiállítási teremben bemutatták. A nők az odavaló népviseletben, munkaközben, varrással elfoglalva. Ott láttuk a tulipános ládát, a szép tálasokat, kancsókkal teleaggatva. Képek a falon, varrógép a muskátlis ablak mellett. A másik kiállítási helyiség érdekessége pedig egy fürdőkabin stílszerű elrendezése, a hölgyek szép kisujszállási himzett fürdőruhába öltözve.

A kiállított tárgyak nem voltak eladók, csak mintául szolgálnak árakkal megjelölve, melyek az üzletben utána rendelhetők. A belépő jegy ára 40 fillér. A befolyt összeget jótékonycélra, — a gyermekszanatórium javára — fordítják. Minden belépőjegy számozva volt és résztvett a kiállítás bezárása után rendezett tárgysorsjátékban is. Akinek kedvezett a szerencse, könnyen jutott hozzá egy szép kézimunkához.

A felsoroltakból láthatjuk, hogy nekünk valóban versenyképes háziiparunk van. Nagy köszönettel tartozunk a Kunzcégnek, hogy e népipari termékeknek az ő gyönyörű műipari tárgyaival kapcsolatban piacot teremtett. Nem kell ma már külföldre menni vásárolni, mikor itthon is ilyen sok szépet találunk, mi a kelengye díszesebbé tételéhez szükséges. Izabella főhercegnő jó példával járt elől, mikor leányának kelengyéjét jórészt ilyen magyar cégek készítményeiből válogatta össze. Kövessük mindnyájan a jó példát mi magyar asszonyok, hogy a magyar ipar pártolásával a népjólétet, a nemzeti vagyon gyarapodását elősegítsük. Kiszámíthatatlan haszna lesz abból nemzetünknek, ha mi mindnyájan szeretjük, megbecsüljük és főleg vásároljuk a magyar ipartermékeket.

Budapest. *Duha Melania.*

KÜLFÖLDI LAPSZEMLE.

A **Revue Pédagogique**-nak megint öt füzete van előttem s az öt füzetben sok értékes dolgozat. Hiába fordulok az összesűrítés és az összevonás mindenféle eszközéhez! Hiába keresek olyan beszédes szavakat, jelzőket, melyek egész mondatokat fognak össze! Az egyes szép lapok lényegéből hiába sorozok egymásmellé több egyforma mondatrészt, több egyenrangú mondatot! Mindent nem győzök még a válogatott fejezetekből sem. De egyfelől ez talán nem is nagy veszteség! A teljességet nem egyszer pótolja, sőt túlszárnyalja a rövidség. Különösen külföldi lapszemlénél ami rövid kifejezésben tűnik fel, az akárhányszor rátermettebb az alkalmazkodó átalakulásra, a továbbfűzésre, az újjászületésre.

Az *augusztusi számot* Poincaré vezeti be. *A fiatalság kongresszusa* adott alkalmat erre a beszédjére. azoknak a kongresszusa, akik felveszik a világi jelzőt, hogy megkülönböztessék magukat a papi köröktől. A francia iskolai tanítás három főelve van a szeme előtt, az ingyenesség, a kötelezőség és a világiasítás. Nemes felfogással pártolja a reformnak az előzményeit. Szépen fejtegeti azt az eszményi lényeget, mely egyes nagy idealisták ajkán hangzott el. Foglalkozik az örvendetes eredményekkel, azok biztosításával és gyarapításával. Igyekszik kifejteni, hogy a helyes megvalósítás még az egyházi hatalmat sem korlátozza. Rajtavan, hogy megvilágítson olyan utat, melyen jóindulattal és belátással minden irányban kerülhető a sérelem. Megindítóan jellemzi azt az erkölcsi tanítást, mely egy becsületes embernek az érzékenységét sem sérti; azt a derék tanítót, ki nem ad az iskolában prófétát és filozófust. hanem napról-napra türelemmel diadalmaskodik a kis gyerekek helytelen vagy fejletlen tulajdonságai felett. Útmutatást közöl ahhoz a polgárjogi és történelmi tanításhoz, mely minden pártban és minden fázisban megtalálja a nemeset, a fejlődést és a haladást.

A következő két tanulmánynak a tárgya *a francia középiskolai tanítás.* Périn megemlékezik a pályaválasztás nehéz gondjairól és a már létező négyféle iskola karakteréről, egyen-

jogúsításáról. Javaslatba hoz még egy művészet-irodalmi és egy művészet-tudományi típust. Ez utóbbinak az indokolásánál szépen mondja, hogy mindazon műveltség megérdemli az általános nevet, melynek más gondja is van, mint a rögtönös hasznosító alkalmazás; mely sugallja a gondolatok és az eszmék szenvedélyes szeretetét; mely képessé tesz a szép felismerésére. Bourgogne *könyvet* ismertet a francia *középfokú tanításról*, Torrington egyetemi tanárnak a lelkiismeretes és gondolatokban nagyon gazdag könyvét. Ez az amerikai tudós megfigyelő, messzemenő fejlődéstörténetet és a mai állapotokról nagyon pontos leírást nyujt. Sűrű kritikát is gyakorol. Dicsér is, kifogásol is; ez utóbbit főleg az Új-Világ nagyvagyonú és demokratikus szempontjából teszi.

Nagyon művészi, amit és ahogyan Artois és Collin együttesen írnak a *rajztanítás új tantervéről*. — Hasznosnak mondják a rajztanítást, mert könnyebbé és mosolygósabbá teszi az életet, mert művel és felemel, mert összehozó, kifejező kapcsot teremt ember és ember közé. Meg akarják róla győzni az olyasót, hogy lehet ilyen ez a tantárgy már az elemi iskolától kezdve és fejtegetik ennek a lehetőségnek a módját. Nagyobb súlyt vetnek a tárgyra, a természetre, a megfigyelésre, mint a rajz technikájának a tanítására és szemléltetésére.

Petit felügyelő az 1911/12. évi *kötelező népoktatásról* referál. Konstatálja, hogy milyen kedvező az eredmény a szószoros-értelemben elemiben és hogy mennyire tanácsos ennek a rendszernek a kiépítése többféle továbbképzővel. V. H. F. folytatja az áttekintést arról, hogy milyen *az iskolakönyvek rendezése* a nagyobb európai országokban. Jelentős sikerrel nyomozza, hogy az iskolaszerek ingyenessége terjed, meg hogy a tanítók befolyása a tankönyvek megválasztásában mindig nagyobbá és kedvezőbbé válik.

Weulersse hangulatosan elmélkedik az *utazás* művészetéről vagyis az utazó pszichológiájáról. Thomas tollából eleven, jellemző útirajz olvasható Kis-Ázsiából, Brussáról. Humoros a tájékoztatás a szállásokról, a vidék leírása pedig a természet szépségét igyekszik észrevehetőbbé tenni fenséges hasonlatokkal.

A *bibliografia* ismerteti a Gyermek című cikket, azt, melyben Joly a primitiv népek analógiájáról és a kisérleti lélektan eredményeiről beszél; melyben közelfekvőnek és veszedelmesnek tarrtja mindegyikben az elhamarkodást meg a véletlen felhasználását.

A *szeptemberi füzet* többnyire moralpedagógiai kérdéseket tárgyal. Az első dolgozatban Chabot a *fiatalkor*-ról szól, összefoglalván az idevonatkozó legújabb munkálatok javát. Végeredményben nála is az erkölcsi élet az, melynek az összes meg-

nyilatkozása vizsgálat alá kerül. Jellemzi a szellemi és az érzelmi világokat, azoknak valamennyi mozzanatát. Legfőbb elve, hogy a fiatalság minden tekintetben különbözik a gyermektől és a felnőttől; hogy a fiatalság pszichológiája meg pedagógiája mind a fiúknál, mind a lányoknál ugyancsak rászorul külön, rendszeres összefoglalásra, teljes kifejtésre. Végül pedig szeretettel írja le a túlcsapongó fiatal erők helyes felhasználását és a heves, lázangó, anarchista ifjú tapintatos megtérítését. Chemin megráz bennünket *egyik Meredith-regény* otthonnevelt fiatal hősének a jól megmotivált, sötét tragikumával és a hős családjának a szerencsétlenségével. Gondolatokat ír a kártékony romanticizmusról szentimentalizmusról, továbbá elmélkedik arról az elhibázott neveléstani dogmatizmusról, mely nem alkalmazkodik a folyton változó tapasztalatokhoz. Meg akar bennünket nyerni annak a nevelési ideálnak, ami nem keresi a sikert a hiba és a fájdalom lehetetlen elkerülésében, hanem meg akarja adni azt az erőt, mely a hibából és a fájdalomból fel tud emelkedni.

Morel *az udvariasság* kedves erényét méltányolja rendkívül értékes meghatározásokkal. Érdekes, hogy felhasználja azoknak a gondolatoknak a javát, amit megfelelő kérdésére a lycée harmadik osztályának a növendékei adtak tágkörű irodalmi olvasottság után. Beszánt mélyre a külső formák mögött rejtőző komoly tartalom után; kitér a tapintatra, a szónoki siker titkaira és arra a nemes emberismeretre, mely azért igyekszik bepillantani az embertársak lelkébe, hogy távoltartsa nemcsak a szomorú, hanem még a kellemetlen érzéseket is.

Rocheblavé megismerteti velünk *Henner*-nek *az elzászi nagy festőművésznek* a fiatalságát. Példázza az akaraterőnek és a művészi hivatásba vetett hitnek a hatalmát. Henner szegény parasztfiú volt, hamarosan árvaságra jutott, nagyon sokáig volt művésznövendék, de azért sem ő nem fáradt bele a küzdelembe sem övéi a támogatásba. Poétikus vonás első szárnypróbálgatásai alatt az a hálás, büszke, barátságos viszony, mely közte és megrendelői között fejlődött ki.

Ezenkívül Marginal *a 10—14 éves franciák anyanyelvi dolgozatairól*, Kuhn pedig Románia elemi oktatásáról tárgyal. Marginal sok jót sorol fel egy olyan didaktikai kötetből mely legfőképen a megfigyelés eredményeit igyekszik számonkérni. Hanem azért súlyt kíván vetni másirányú munkákra és annak a sok különböző tipusú tanulónak a kedvéért, kiben erős a fantázia. — Kuhn azt emeli ki *Románia* fejlődéséből, hogy jó félszázados megalakulása óta három kitünő közoktatási törvénye létesült, hogy eleinte a legjobb törvények mellett is nagyon lassú volt az előmenetel, hogy újabban olyan óriási a fellendülés, mint amilyen egyik más birodalomban sem tapasztalható.

A krónikában feltünő *a francia szellem és francia nyelv* védelmére alakult Nemzeti Társaság beszámolója, továbbá Mme Dés-nek az alapos munkája *az óvodai cselédek* életéről, mindennapi történetéről és az az *orvosi könyv*, mely az egyik département-ban száz közül harminc parasztot idegbetegnek ítél.

Az októberi füzetben két értekezés is foglalkozik *a latin* értékével. Azt vallják, hogy a latin fontos, hogy a latinnak is megvannak a maga nagy előnyei, de hogy a latin se legyen zsarnok egyeduralkodó. Mornet párhuzamot von a francia műveltség és a latin műveltség között és ez utóbbit nem ismeri el amarra sem feljebbvalónak, sem döntőerejű forrásnak. Összehasonlítja a francia irodalmat és a latin irodalmat, összehasonlítja azoknak nevelő, tudományos meg életbevágó hatalmát és sok szép mondással lelkesedik érte, hogy hazájának a modern klasszikusai ugyancsak megálljják már a helyüket az idegen régiek mellett. — Cirot úgy gondolkozik ugyanezen a problémán, hogy fog-e a fia latint tanúlni. A latin tanulásban néhány sokat emlegetett előnyt egyáltalában képzelődésnek tekint, néhányat pótoltnak tart, de elég marad még mindig, amiről az a felfogása, hogy jóval többet ér, mint az, amit helyette egyenértékűnek adnak. Vonzódik a latin nyelv szinthetikai erejéhez, nyelvtani gondolatgazdagságához, ahhoz a nagy befolyáshoz, amit a nyelvérzékre gyakorol.

A következő két írónak szintén ugyanegy a tárgya. Mayinal is, Deschamps is ünnepli *Flaubert*-t, a nagy romantikust. Az egyik a gyerekkori fejlődésébe igyekszik mélyen betekinteni, csodálja, hogy legfőbb regényes vonásaiban mindvégig milyen következetes volt önmagához. Gyönyörködik rendkivül termékeny fiatalságának lelkes, merész karcolataiban; gyönyörködik azokban a hazafias erkölcsi rajzokban, melyek olyan hevesen lüktetnek a Lajos Fülöp korabeli polgári élettől, hogy elnyerték a «fiziológiai tanulmány» nevet. A másik felidézi az ünnepelt dicsőségének és tökéletességének a tetőpontját. Hódol annak a csodálatos erőnek, mely a romanticizmus megvesztegető szépségeit és játszi elképzeléseit egyesíteni tudta szigorú klasszikus lelkiismeretességgel, meghiggadt előkelő klasszikus felfogással, megfontolt klasszikus technikával.

X. betű alatt ismerteti valaki egyik meg nem nevezett *pedagógiai könyvtár* történetét és mai állását. Elmondja, hogy hogyan kisérleteztek 1879 óta mind a centralizált, mind a decentralizált alakkal, az utazási, a szállítási és a katalogusi nehézségekkel. Igyekszik megfejteni az okokat, amiért a történeti és a teoretikus munkák nem váltak be s amiért egyáltalában helytelen a kizárólagos pedagógiai berendezkedés. Dicséri a mai álláspontot, mely olvasó- vagyis társas-körrel megkönnyíti és

felderíti a továbbképzés száraz feladatát; mely a szó szoros értelmében vett szaktudományt gyakorlati irányba tereli; mely igyekszik elejétvenni a tanítói foglalkozás egyéniség és felfogás egyoldalúságának, mely igyekszik erre művészeti, tudományos és szépirodalmi munkákkal. Itt is, ott is hangoztatja, hogy a tanító könyvei és szórakozása nagyon fontosak, megvitatásra nagyon érdemesek.

Petit nagy örömmel közöl róla bő beszámolót, hogy a legkülönbözőbb és a mindenféle időtartamú segítő, biztosító, egészségi, szórakozó és más hasonló *iskolai egyesületek* milyen nagyon emalkedtek a mult tanévben is.

A *külföldi körültekintés* ugyanitt adatokat válogat ki arról, hogy Németország és Franciaország mennyire törekszik a kölcsönös összeköttetések ápolására. Érdekes ezekben annak a leírása is, hogy a kicserélt idegennyelvi tanárok közül az amerikai milyen kellemesen eltölti az életét Poroszországban a haladó angolnyelvi tanulók között. Délután séták vannak soron, délelőtt pedig amerikai történetek és megbeszélések az angol irodalom köréből. — Olaszországból kedves híreket közölnek dr. Montessori úrhölgynek a jótékony tanításáról. A római egyetemnek ez a kiváló orvostanárnője egy szerény munkástelep 3—6 éves kis gyerekeit gyűjti maga köré a számukra alapított otthonban; támogatja őket a saját módjuk szerint úgy, hogy észre sem veszik, hogy tanulnak.

A *novemberi füzetben* Roger Stoppolininak olyan könyve nyomán ír, mely gazdag a kiadatlan okiratok felhasználásában. *Az elmult száz év olasz közoktatásügye* az, amit vázol. Talán legtanulságosabb, hogy milyen nagy fontosságot tulajdonítottak az iskolának a megváltozott birodalom hatalmának a megszilárdulásában, hogy milyen nagyon képesnek tartották az iskolát az érzelmek, a hazafias és a lojális érzelmek kifejlesztésére; hogy milyen nagyon felkarolták a leányiskolákat és milyen nagy súlyt vetettek arra a befolyásra, amelyet a nők a nemzet jellemére, a század felfogására, az irodalmi ízlésre gyakorolnak. Tanulságos továbbá az is, hogy a gyors haladásban mindenkinek meg kellett állnia a maga helyét és hogy ez a körülmény a középiskolában kifejlesztette többek közt azt a szokást, hogy az egyik tanár p. o. az olasz nyelvben, a másik az olasz és a latin nyelvtanban volt erős.

Ezt a külföldi visszapillantást három megemlékezés követi a francia művelődéstörténetből. Hachette elénk varázsolja Duchet kisasszony gyüjteményének ezt a becses darabját, mely szép kis *retorikai jegyzőkönyv 1778-ból.* Főkép történelmi ismereteket tartalmaz ennek a tantárgynak abból a reformkorszakából, mikor már nemcsak a latinok voltak azok, akikkel foglalkoztak;

a francia nagy királyok jellemrajzában sok életbölcseletet, emberismeretet és erkölcsi útmutatást ad. Lelkesen dicsér, de tud őszintén, szókimondóan ócsárolni is. A tulajdonképeni retorikai részben elrettentő példát ad az olyan szépprózára, melyet alapjábanvéve elvonatkoztatnak a tartalomtól, melyet már előre agyonrendszereznek; melyhez úgy nyesik hozzá a gondolatot. Dupuy kegyelettel, fenséges képekben rajzolja meg Alfred de Vigny és *Victor de Laprade* költői barátságát, a mester döntő befolyását, mindkettő önzetlen, mély kölcsönhatását és eredetiségét. Felfedi irói körüknek művészi csalódásait meg örömeit és azokat a küzdelmeket, melyeket a költészet megbecsüléséért és az utókor meghódításáért vívtak. Deschanel az Akadémia nevében tart *Mme de Sévignéről* bensőséges, felemelő beszédet Vitryben, ott, «ahol minden róla beszél». Meghatóan állítja elénk azt, akit anyai szeretete és anyai szava ihletett írónővé avat, aki leveleiben élvezte a társalgás minden gyönyörét és a csendesség teljes mámorát. Elénkállítja olyannak, akinek írni annyi, mint élni, lélekzeni, szeretni. Elénkállítja, amint szeretete beragyog, átlelkesít, meleggé tesz mindent, élettelen tárgyat, természetet, könyvet, embereket és amint fényt ad a kiválóbbnál-kiválóbb kortársak legelőkelőbb társaságának.

Még két gyakorlati tárgyat is vetnek fel. Tripard szorgalmazza, hogy a *technikai iskolák*ban a munkatanárokon kívül legyen az elméletnek is sok jeles professzora egyrészt az általános műveltség közvetítésére, másrészt a szakgyakorlattal jobban összefüggő, közvetlenebbül alkalmazható ismeretekre. Szorgalmazza ezt azon az alapon, hogy a szűkkörűség és a tapadás a tisztán hasznossági foglalkozáshoz ellenkezik a francia szellem nagyszabású világos eszméivel. Colin meg az *északi sarkról* tart földrajzi beszélgetést. Sok megértéssel idézi fel a kutatók előrelátását, céljait, eredményeit, szenvedéseit és azokat a rendkívüli nehézségeket, melyek szinte emberfeletti fizikai és erkölcsi erőt kívánnak. Csodálattal adózik annak a fontos szerepnek, mely a föld és az emberiség életében a sarkoknak, vagyis «a föld tüdei»-nek jutott és lelkesen hangoztatja, hogy a valóság akárhányszor magasztosabb, mint minden képzelődés.

A *krónika* rovatban szó van a rajztanításról, ebben a dekorativ és önálló rajzról, arról. hogy az előbbi nagy öröm a tanulónak, de az utóbbit a tanító többre becsüli, mert pontosabb megfigyelésre szoktat. De legmegkapóbb az egészben az a nagyszabású a katonai életben reformálóvá fejlődhető beszéd, mellyel Lavisse, az egyik gyalogezred parancsnoka fogadja, illetőleg fogadtatja az újoncokat, elrendelve szavainak a felolvasását és magyarázatát. Szeretettel biztosítja őket a feljebbvalók jóindulatáról és a társak barátságáról, de figyelmeztet a katonai

kiképzéssel járó elkerülhetetlen fizikai fáradságokra és sebekre, hozzátévén azt is, hogy ezek könnyen gyógyulnak, hogy ezeknek a bátor elviselésében a tisztek jó példával járnak elő, hogy ezek a haza dicsőségét szolgálják.

A *sajtószemle* kiszakítja Schinz gazdag tanulmányának azt a jövendölését, hogy Amerika felül fogja múlni az európai tudományt, még pedig nem a tudósok egyéniségében, hanem azokkal a hatalmas tapasztalati szervezetekkel és azokkal a tekintélyes anyagi forrásokkal, melyek a kutatásoknak és az érdeklődőknek rendelkezésre állnak.

A *könyvismertetés* hálával adózik Tone és Chavernac megbízható, jótékony programmjának. Ez javasolja az iskolák szemgyógyászati felügyeletét olyformán, hogy a felügyelőbizottságban legyenek pedagógiai, iskolaorvosi és adminisztráció közegek.

A *decemberi füzetben* két jellemrajz van; mindkettő művészien szép és tudományosan beható. Derocquigny *Angellier professort*, Perrot *Delisle* történettudóst állítja lelkünk elé. Olyan sok oldalról látjuk őket, hogy önkenytelenül irányadóvá válhatnak az életfelfogásra a nevelés vagy a tanulás bármely körében. Az elsőben legjobban szívünkhöz szól a barátságos társas érintkezés; a jóságos, lélekbeható tekintet; a mély és egyéni irodalmi érzék; a közvetlen, az egyéniségfejlesztő, a lebillincselő tanítói készség. Szívünkhöz szól több olyan vonás, ami beláthatatlanul sok áldást terjesztet például a forrongó nőnevelés vezetőinél. Teheti ezt nemcsak az egyetemen, hanem a továbbképzők tanárainál és a szociális intézmények tanácsadóinál is. A második jellemképben tiszteletet ébreszt az állandó, a kitartó, az elernyesztő túlzásokat kerülő munkásság; a történelmi tények pontos megállapítása, jó kiválogatása, gondos csoportosítása; a jellemző leírás és kiemelés; az okok és hatások éles megvilágítása.

Dutaillis büszkén emlegeti a franciák zenei rátermettségét, panaszkodik azonban a zenei műveltség elhanyagolására, alacsonyságára és a zenei termelés szegénységére, Fejtegeti, bogy a zene mennyire neveli a szelidséget, a nemes kedélyt, a fogékonyságot a megérzésekre. Keresi rá a módot, hogy *a zene népi, népiskolai tanítása* intenzívebb és eredményesebb legyen. Az egyszerű dalokhoz szükséges hangjegyírásra a kottával egyszerűbb módszert ajánl. Amit Dutaillis mond, az is emeli a a fontosságát a következő jelentésnek, melyben Gilles tanfelügyelő a zenetanítók első- és felsőfokú képesítő vizsgálatát szerepelteti annak a megállapításával, hogy erre a pályára túlnyomóan nők lépnek.

Budapest. *Dr. Schmidt Mária.*

ISKOLAI ÉRTESÍTŐK.

(Negyedik közlemény.) *

25. A pozsonyi m. kir. állami felsőbb leányiskola értesítője. 1910—1911. Közli: Arató Frigyes igazgató. XXVIII. évfolyam.

Az első cikk az iskola új épületével foglalkozik, amelybe 1911/12. iskolai évben helyezkedik el az intézet évtizedeken át tartó nélkülözések, s az újabb évek költözködéseinek kellemetlenségei után. Az épület — leírás után — valójában fenséges alkotás, s feltétlen dicséret és elismerés illeti meg azokat, akik az alkotásban bármilyen részt is vettek. Az építkezés maga két évig tartott. *Arató Frigyes* igazgatón kívül a következők tanítottak: *Dach János, Szántó Károly dr., Zala Miksa* rendes tanárok, *Rauschmann Cecilia, Chalupáné Olgyay Ilona, Skonyárné—Schwarz Gabriella, Minkwitz Matild, Gludovácz Ilona, Kesslerné Zuna Mauricette* rendes tanítónők, *Balogh Anna, Löschdorfer Paula, Makó Irén* segédtanítónők, *Pávai Vajna Gábor dr., Flassik Ágost* óraadó tanárok, *Llewellyn Edit* óraadó tanítónő, *Nádor Imre, Rátz Vilmos, Balogh Elemér, Grünfeld Adolf* hitoktatók. Az építkezésben támadt akadályok miatt a tanítás csak szeptember 19-én képződött és zavartalanul folyt június 13-ig. Mivel ideiglenesen az internátus helyiségeinek egy részét is le kellett foglalni tanítási céljaira, emiatt az internátus megnyitása az 1911—1912. évre maradt. Az építkezés szempontjából fontos az intézettel szomszédos épületnek és a hozzátartozó udvarnak és kertnek megvétele, miáltal a felsőbb leányiskola telke 1145 m²-rel növekedett. A minisztérium engedélyt adott továbbképző tanfolyamok szervezésére, mely vonatkozó tapasztalatai a tanári karnak kedvezőknek egyáltalában nem mondhatók. A tanulók nagy kedvvel fogtak a munkához, de az év második felében egymás után kimaradtak. Minden esetre szomorú jelenség, hogy az igen művelt Pozsony városában sem lehet népszerűvé és látogatottá tenni a továbbképző tanfolyamot. Maga a minisztérium is azon van, hogy a VI. osztályt végzett leányok háztartási tanfolyamon vegyenek részt, amely tanfolyam mint önálló VII. évfolyam csatlakoznék a felsőbb leányiskolához. Az igazgató erre vonatkozólag megtette javas-

* Az első, második és harmadik közlemény a megelőző füzetekben. *Szerk.*

latát, mely szerint a tanfolyam 10 hónapra terjedne és a következőket ölelné fel: 1. az élelmiszerek beszerzése, konzerválása és elkészítése; 2. a háztartás keretébe tartozó cikkek, anyagok ismertetése; 3. piaci bevásárlási napló, háztartási könyvvitel, leltár készítése; 4. Fehérneműek és felsőruhák szabása, varrása és javítása; 5. a ruházati cikkek anyagának ismertetése; 6. Mosás és vasalás. Ez a javaslat még végleges elintézést nem nyert. Beiratkozott összesen 205 rendes, 2 rendkívüli és 16 magántanuló, továbbá 11 tanuló a továbbképző tanfolyamba. A rendes tanulók száma 3-mal, a rendkívülieké 2-vel, a magántanulóké 4-gyel növekedett. Az előbbi évi IV. osztály 32 növendéke közül csak 19 tanul tovább az intézetben, felső kereskedelmi iskolába ment 2, női kereskedelmibe 2, tanítónőképzőbe 5. az amizoni intézetbe 1, otthon maradt 3. A rendkívüli tárgyként szereplő angol nyelvet 6 növendék tanulta. A tánctanulásban 47 növendék vett részt. A tanulók szorgalma és előmenetele kifogástalan volt. Elégtelen osztályzatú csak egy van. Vallásos kötelességeiket a növendékek hitoktatóik vezetése mellett kifogástalanul teljesítették. Az egészségi állapot az egész év folyamán kifogástalan volt.

26. A soproni m. kir. állami felsőbb leányiskola értesítője az 1910—11. iskolai évről. XXX. évfolyam. Szerkesztette: Marusák Pál igazgató.

Az első cikk a felsőbb leányiskolának szervezetét, tantervét és tanítási eljárását ismerteti röviden. Az intézet élén *Marusák Pál* igazgató állott, kívüle még a következők tanítottak az intézetben: *Beller Ilona, Brunner János, Bründl Ödön, Bründl Ödönné, Józsa Menyhért, Karlik Mariska, Kerestély Olga dr., Kontz Gizella, Lang József, Mohl Berta, Pollák Miksa dr., Nagy Ilona, Rokszer Ilka, Sándor Irma, Schuh Kamilla, Stráner Gyula dr., Stárics Karola' Szlimák Lajos.* Beiratkozott 167 rendes és 3 magántanuló. Megoszlásuk a lehető legkedvezőbb arányokat mutatja: 32+32+35+32+20+19 = 170. Nevelő-tanító munkásságukat állandóan a vallás, erkölcs és hazafiság eszményei irányították. A rajzot és kézimunkát az I—III. osztályban két-két csoportban tanították. A II. és III. osztállyal, ásványtani és vegytani tanulmányaik kapcsán, meglátogattak több gyárat és ipari műhelyeket. Történelmi és földrajzi tanulmányaikat vetített képekkel támogatták. A módszeres konferenciák egyikén a *Bründl Ödönné* a lélektan tanításmódjáról, másikán *Beller Ilona* a franciaországi leányiskolákról értekezett. Az értesítőben örömmel olvassuk, hogy a fogadóórákban elég sűrűn keresték fel a tanerőket a a szülők. Az egészségi viszonyok kedvezők voltak. Az óramulasztások aránya is rendes, amennyiben átlag 42 óra jut egy növendékre. Az iskolát *Kenessey Anna*, a budapesti Baár-Madas ref, fels. leányiskola igazgatója látogatta meg. A növendékek jótékonysága számos emberbaráti intézményt vett meleg és lelkes pártfogásába.

27. A szabadkai magy. kir. állami felsőbb leányiskola értesítője az 1910—11-ik iskolaévről. Közli: Vajda Gyula dr. igazgató. Negyedik év.

Az értesítőt Dvorzsák Katalin tanárnak «A nő szerepe a békemozgalomban» című beszéde vezeti be, melyet május hó 18-án, a békenap emlékünnepén mondott el. Utána a felsőbb leányiskolák szer-

vezetének szokásos ismertetése következik, majd a tanári testület névsorával találkozunk, mely a következő: *Vajda Gyula dr.*, igazgató, *Barsy László, Deli Margit, Dvorzsák Katalin, Fetsch Aranka, Grábler Ida, Haas Mária, Herkely Irén, Hübner Gyula dr., Kalmár Jolán, Korossy Emil, Lányi Ernő, Lenk Dóra, Ludaics Izidor, Pap Stefánia dr., Posgay Piroska, Singer Bernát dr., Szabóné Gálfi Anna, Tantos János, Wilheim Adolf dr.* A felsőbb leányiskolának IV. osztálya az elmult iskolai évben nyílt meg, ezáltal vált teljessé az intézet, melybe 93 (12+15+25+17+12+12) rendes tanuló iratkozott be. A városi tanács — minthogy az állam az intézet létesítésekor kikötötte — új, modern iskolaépületről kívánt gondoskodni, ezért elhatározta az építkezést, telket is kijelölt; a határozat azonban a tervezett városrendezéssel megdőlt és az iskola épületének kérdése megfeneklett, de a város mindent el fog követni, hogy az új iskola minél előbb felépíttessék. Az iskola jelenlegi, ideiglenes épületét a város rendbe hozatta, a szükséges átalakításokat, javításokat, festéseket, kályhák állítását elrendelte, szóval az intézet ügyét felkarolta és évenként 5000 koronával járult az intézet dologi kiadásaihoz. De az intézet iránt tanusított nagy érdeklődést, pártfogást, jóakaratot igazolja az az áldozatkészség is, amellyel az egyesületek és magánosok az iskola érdekeit felkarolták. A tanítás zavartalanul folyt, s az eredmény igen jó volt. A tanulók csekély kivétellel értelmes, jó tanulóknak bizonyultak. Az V. és VI. osztályban két francia nyelvű tanfolyam volt: a kezdők és haladók tanfolyama, jövő iskolai évben az V. osztályban ez a két tanfolyam megszűnik, s csak a VI. osztályban marad meg. Az iskolában, mint külön tanfolyam: az angol nyelv, a főző- és festő tanfolyam működött. A tanulók részére ősszel és tavasszal az intézet udvarán hetenkint négyszer játékot rendeztek, ezen kívül kirándulásokra is vitték őket, melyek közül bizonyára a legérdekesebb a kiskőrösi kirándulás volt, amikor Petőfi szülőházát tekintették meg. Az egész tanári testület előtt az egyes szakelőadók próbaelőadásokat tartottak. Az intézet nagy súlyt helyezett arra, hogy a növendékekben felkeltse az emberbaráti intézmények iránt való szeretetet, miért is többször gyűjtést rendezett egy-egy nemes cél érdekében. A tanulók és a tanári testület egészségi állapota a folyó iskolai évben nem volt kedvező, több súlyos megbetegedés fordult elő. A növendékek között igen sok jutalmat osztott ki a tanártestület.

28. A szatmárnémeti ref. felsőbb leányiskola XLVIII. évi értesítője az 1910—11. tanévről. Szerkesztette: Demjénné Molnár Ilona igazgató.

Az első cikk a szatmári- és németi ref. testvér-egyház felsőbb leányiskolájának «szervezeté»-ből a tanulókat illető rendtartási szabályokat közli, melyet az igazgató-tanács és tanári testület névsora követ, ez utóbbi szerint tanítottak: *Demjén Sándorné—Molnár Ilona* igazgató, *Bakcsy Domokosné—Korbuly Irén, Bácskay József, Horváthné Nyárády Berta, Luby Margit, Martininé Scheint Lujza, Szatmáry Akos, Aczél Ilona, Pilhoffer Ida, Ritoók Piroska, Boros Jenő, Tuba András, Bánky Istvánné, Duszik Lajos, Székely Gyula, Gönczy Antal, Demján Titusz, Jordán Sándor dr., Steuer Ábrahám.* Az iskolában latin nyelvi tanfolyam is volt, melyen 5 növendék

vett részt. Az intézetbe 227 növendéket vettek fel. A vallás-erkölcsös nevelés támogatására szolgáltak a bibliai magyarázatok, melyeket külön tartott az intézet ref. lelkésze. A növendékek egészségi állapota kedvező volt, s számos alapítvány szolgált a jó magaviseletű és előmenetelű szegénysorsú növendék jutalmazására. Végül még megemlítjük, hogy az intézet VI. osztálya ez évben nyílt meg, így az intézet elérte a magasabb fejlődést.

29. A szegedi magyar kir. állami felsőbb leányiskola értesítője az 1910-1911-iki iskolaévről. Tizennegyedik évfolyam. Közli: Csik Mária h. igazgató.

A felsőbb leányiskola célját és tanrendszerének alapelveit ismertető cikk vezeti be az értesítőt. A tanári testület tagjai a következők voltak: *Csik Mária* h. igazgató, *Baranyainé Quinz Emilia, özv. Bauerné Lévy Jenny, Bauer Hilda, Bittenbinder Miklós dr., Borosnyayné Gyertyánffy Adrienne, Borosnyay Károly, Borsiczky Arpád, Cserny Etelka, Csorjáné Nagy Julia, Derszibné Schwimmer Edit, Fluck Jolán, György Józsa, Horváth Lajos, Jacobs Róza, Jenny Agota, Kerner Margit, Krausz József dr., Lányi Béla, Mayerné Wachtel Adél, Parti Irén, Pillichné Szendrői Ilona, Sidlovich Kálmán, Valkovszky Ida, Margit.* Hitoktatók: *Bereczk Sándor, Dávid Mihály, Löwinger Adolf dr., Sevity Lázár, Szabados István, Thomay József.* Beíratkozott összesen 328 tanuló, ezek közül 257 (52+(26 és 25)+(26 és 27)+39+47+16) a felsőbb leányiskola, 71 a kapcsolatos előkészítő (elemi) tanfolyam növendéke volt. Az intézetben külön működött a festőtanfolyam, azonkívül előkészületeket tettek az önálló háztartási tanfolyam felállítására. A főzőiskolában azonban még ez idén rendesen tanultak a VI. oszt. növendékei. A tanártestület az emberszeretet és jótékonyság gyakorlására buzdította a növendékeket, aminek eredménye számos emberbaráti intézmény pártolása volt. Ragályos betegség miatt 15 növendék mulasztott. Ettől eltekintve az egészségi állapot kedvező volt. Az intézetet a hivatalos látogatókon kívül: Safféry Irma és Kenessy Anna budapesti, Marusák Pál soproni és Arató Frigyes pozsony felsőbb leányiskolai igazgatók látogatták meg. A jobb magaviseletű és szorgalmas növendékek jutalomban részesültek.

30. A székesfehérvári államilag segélyezett községi felsőbb leányiskola hatodik évi értesítője az 1910—1911. iskolaévről. Közli: Matskássy Róza igazgató.

Az első cikk a felsőbb leányiskola tantervét közli. Az iskolaév egészségi tekintetben nem volt szerencsés. A tanári testületnek csaknem minden tagja szenvedett a zord tél egészségtelen időjárása következtében. A helyi viszonyokat érdekesen világítja meg az igazgatónak ama panasza, hogy nem tudnak eléggé küzdeni a színházak káros befolyása ellen s szomorú szívvel látják, hogy vitték a szülők 13—14 éves leányaikat olyan darabokba, melyek hamis tanaikkal nem csak egy ártatlan gyermeki lelket, hanem még a felnőttet is könnyen tévútra vihetik. A vizsgálatok alkalmával az intézetnek szerencséje volt *Prohászka Ottokár dr.* püspökhöz és *Saára Gyula dr.* polgármesterhez. Az intézetben többször voltak szórakoztatóan tudományos előadások, ezen kívül több kirándulásban is volt részük a növendé-

keknek. Az iskolában tartott tánctanfolyamon 20 növendék vett részt. Az intézetben segélyegyletet létesítettek, amelynek 15,565 K 50 fillér vagyona van. Az egyesület a növendékek segélyezését csak akkor kezdheti meg, ha az alap 20 ezer koronát eléri. De ezen kívül több alap is áll a tanártestület rendelkezésére, melyekből bőven juttattak a növendékeknek. A tanári testület névsora a következő: *Matskásy Rózsa* igazgató, *dr. Györke Margit, Hang Mária, Kneifel Ferenc dr., Fricsaj Rikárd, Lityán Viktória, Manger Irén, Neiser Mária dr., Pékné Krasznopolszky Ida, Renandné Bienaimé Berta, Szepesi Géza, Dornis István, Gáncs Jenő, Heinrich Armin, Steiner Jakab, Raics Demeter, Fatay Emil* és *Miklós Géza.* Áz intézetbe 189 rendes (53+31+35+39+20+11) és 7 magántanuló iratkozott be.

31. A temesvári háztartási tanfolyammal és benlakással egybekapcsolt magy. kir. állami felsőbb leányiskola értesítője az 1910—1911. tanévről. XXVII. évfolyam. Szerkesztette: Mársit Rozina igazgató.

Mársits Rozina «A kötelességtudásra való nevelésről» írt egy igen értékes, tartalmas cikket, amelyet az értesítő első helyen közöl, majd egy második cikk következik, amely a felsőbb leányiskoláknak célját. nevelésének és tanításának alapelveit ismerteti. Ebben az intézetben tartották meg a második igazgatói értekezletet, amelynek nagy jelentőségét és becsét erősen kiemeli az értesítő. Igen érdekes eszmét vet fel ezzel kapcsolatban az igazgató, t. i. hogy a kölcsönös megismerésen kívül még értékesebbé tenné ezen igazgatói értekezletet azon körülmény, ha a szorosan vett értekezletre szánt időn kívül egy-egy félnapot szentelhetnének magának az iskolának intenzívebb tanulmányozására is s egyes tanórák látogatására s a fontosabb tantárgyak didaktikai feldolgozásának áttekintésére is maradna idő. Ez alkalommal 24 iskola igazgatója volt jelen. Az első tárgy a felsőbb leányiskolák Rendtartásának már másodízben megvitatott kérdése volt, melyet *Straub L. Gyula* besztercebányai áll. fels. leányisk. igazgatója adott elő; a második tárgyát a felsőbb leányiskoláknak nyolc osztályú középiskolává való kifejlesztésének szükségessége képezte. Ezt *Strasser Sándor* győri igazgató ismertette. A harmadik tárgy az iskolák és internátusok egymáshoz való viszonyáról szólt. Előadója *Mársits Rozina* ig. volt. Az értesítő azután részletesen elmondja miként töltötték el az igazgatók idejüket Temesvárott az értekezleten kívül. Beiratkozott összesen: 217 rendes (38+42+35+44+34+22), 6 rendkívüli, 7 magántanuló. Ezek közül 62 benlakó, a többi bejáró növendék volt. Ezeken kívül 3 benlakó növendék a háztartási tanfolyam növendéke volt. A francia nyelv sikeresebb gyakorlása céljából az internátus egy francia származású nevelőnőt kapott Tuloup Erzsébet személyében. A tanári testület, beleértve a hitoktatókat, óraadókat, az internátusi nevelőnőket s zongoratanítónőket 31 tagból állott, név szerint: *Mársits Rozina* igazgató, *Bársony János, özv. dr. Benedek Albertné, Csépné Member Cecile, Csesznák Mária, Farkas Anna, dr. Gálosné Tedeschi Klementin, Grätz Lujza, Hoffmann Erna, özv. P. Kovács Arpádné, dr. Kubass Margit, László Lujza, Schembráné Trauschenfels Lucia, Schill Fülöp, Schillné Göndör Ilona, Tauffer Jenő dr. Tuloup Erzsébet, Urbányi Emilia,*

Barabás Abel, Dreschsler Miksa, dr. Kramár Béla, Mihutia Sándor, Rech K. Géza, Szabolcska Mihály, Traila György, Zubkovics György dr. A tízhavi iskolai év alatt a tanítás zavartalanul folyt s amikor csak lehetett, az elméleti tanítást összekapcsolták a gyakorlati élettel. Az emberbaráti szeretet fejlesztése végett a növendékek által alapított «Jótékonysági Egyesület» az idén is folytatta működését. Az egyesület nemcsak házi szegényeket istápolt, hanem karácsonyfát is állított fel szegény gyermekek megajándékozására, valamint meleg ebédellel látott el naponkint átlag 60—70 iskolás gyermeket a négy téli hónapban. A növendékek egészségi állapota, valamint szorgalma teljesen kifogástalan volt. Külön angol és tánctanfolyam működött az intézetben, s a benlakó növendékek számára játszó tanfolyamot tartottak.

32. A «Miasszonyunkról» nevezett szegény iskolanővérek vezetése alatt álló temesvár-józsefvárosi r. k. felsőbb leányiskola értesítője az 1910—1911. tanévről. Közli: az igazgatóság.

Az első cikk Csernoch János dr. kalocsai érseket és Glattfelder Gyula dr. csanádi püspököt magasztalja. Az előadások zavartalanul folytak, mert a növendékek egészségi viszonyai kedvezők voltak. A VI. osztály növendékei kirándultak Aradra, ahol megszemlélték a várost és nevezetességeit. Teljes szívvel karolták fel az elhagyott, szegénysorsú gyermekeket s karácsonykor több mint 65 jóviseletű szegény leánykát láttak el növendékeink ruhával és cipővel, ezenkívül a növendékek ezer meg ezer példányban terjesztették a jó sajtó termékeit a gyárak, műhelyek, árvaházak, kórházak munkásai, szolgái, betegei között. A tanítótestület tagjai voltak: *Sáfrán József* igazgató, *Eisele Mátyás, Kontraszky Dezső, Magony József, Viezner Gyula, Nieszner Mária, Calasanctia, Orbán Mária Janka, Márton Mária Heriberta, Fialovits Mária Romana, Patzner Mária Blanka, Novák Mária Emma, Ausserbauer Márla Hiláriа, Kornigg Mária Clarissa, Pfaffenzeller Mária Athanázia, Luniacsek Erzsébet.* Felvétetett 227 rendes (43 + 48 + 37 + 46 + 28 + 25) a 11 magán, összesen 238 tanuló.

33. A trencséni magyar kir. állami felsőbb leányiskola értesítője az 1910—1911. iskolai évről. XXXIV. évfolyam. Közli: Vozáry Miksa megbízott igazgató.

Az első cikk címe: «A rajz, a kézimunka és a művészettörténet», amelyhez hozzákapcsolódik a szabadkézi rajz tanításmenete a II-ik osztálytól a VI-ik osztályig. Értékes dolog. A második cikk a felsőbb leányiskolával foglalkozik. A tanári testület *Vozáry Miksa* igazgatóval az élén a következő tagokból állott: *Fail Márta, Benedek Ferenc, Csak Irma, Dormány Klára, Győri János, Győri Jánosné Jancsurák Lujza, Katona Lajos, Kőnigschmidt Bódog, Kárpáthy Julia, dr. Martiny Kálmánné Széll Rózsa, Régnier Georgette, Sándor Stefánia, Somosi Vilmos, Gali József, Krizsán Zsigmond, Sedivy László, Schwarcz Samu.* Felvétetett 186 rendes (32+38+42+32+23+19), 17 magán, összesen: 203 tanuló. A növendékek nagy örömmel gyakorolták a jótékonyságot. A testület a társadalmi kötelességekből is kivette a maga részét, mindenki tehetsége szerint. *Kr.*

NŐNEVELÉSI SZEMLE.

Lázár Gyula halála. A tavasz legszebb ünnepén, feltámadás napján szomorú szívvel gyülekeztünk a farkasréti temetőben egy ravatal körül, melyen érdemes munkásságban eltöltött hosszú élet után, szeretett tanártársunk: Lázár Gyula pihent.

Dr. Lázár Gyula, az állami «Erzsébet Nőiskola» polgári iskolai tanítónőképző-intézet nyug. tanára f. év április 5-én, nagypénteken hunyt el Budapesten, 74 éves korában. Lelkes, nagytudományú és nagyműveltségű tanár volt, aki a sokat utazott és világlátott ember könnyedségével tudott a legkülönbözőbb tárgyú és körű kérdésekre magyarázatot, felvilágosítást adni. Élő lexikon volt, kitől bármely tárgyban, de különösen a történelem és földrajz köréből a legalaposabb felvilágosítást nyerte a kérdező. Bámultuk tudását, emlékezetét.

Lelkesedéssel tárta fel növendékei előtt gazdag tudásának, tapasztalatainak kincseit, szinte lelki szemük elé állította ragyogó színekkel festve a szebbnél szebb vidékeket, melyeket maga is bejárt. Szerette a tengert, annak környékét, a nagy természetet, azért tudta oly mesteri kézzel irányítani, vezetni növendékeinek tanulmányi kirándulásait, úgyszólván minden helynek történelmét is feltárva, hogy nemcsak gazdag ismereteket gyüjtöttek az úton, de oly magasztos élvezetekben volt részük, hogy évek mulva is feledhetetlen előttük ezen utazásuk emléke. Tanítványait buzdította, segítette tanácsaival még akkor is, mikor már tanári munkálkodásának teréről szemének nagy gyengülése miatt visszavonult. Rendkívül jószivű volt; ahol lehetett, tanáccsal, tettel, sőt anyagilag is segítette a hozzá fordulókat. Nem kevesbítette jószivűségét még a tapasztalt hálátlanság sem.

Lázár Gyula munkásságban gazdag életét mint nevelő kezdette meg; egyetemi tanulmányai befejeztével a báró Wenkheim-családhoz került nevelőnek, ahol hosszú időt töltött. E családdal, majd később is nagy külföldi utazásokat tett, úgyszólván Európa minden részében megfordult. 1872 óta mint tanár működött több helyen, Szabadkán, Budapesten, Temesvárt, Kolozsvárt. 1896-ban a budapesti áll. polg. iskolai tanítónőképző-intézethez helyeztetett át, ahol nyugalomba vonulásáig, 1906-ig, tehát tíz évig működött mint a történelem és földrajz tanára.

Lázár Gyula nagy irodalmi munkásságot is fejtett ki; kisebb-nagyobb történelmi művei egész kis könyvtárt tesznek ki. Emlékbeszédei, tanulmányai, tárcacikkei száma — melyeket magyar és német nyelven írt — százakra tehető. 1872—1882-ig Áldor Imrével együtt szerkesztette a Történelmi Könyvtárt, amelynek 25 kötetét ő maga

írta. Nagyobb történelmi művei: Az ozmán uralom története Európában, Az orosz birodalom történelme, Angolországi történelme, Szent Erzsébet magyar királyi hercegnő élete stb.

Élete utolsó éveiben nagyon elkeserítette szemének gyengülése; amiatt is vonult nyugalomba, hogy olvasni, írni alig látott. De azért dolgozott majdnem a legutolsó időkig; gondolatait tollba mondta, tehát még így is alkotott. Sok kiadatlan műve maradt hátra. Most, hogy 1911. év augusztus havában szeretett hitvese, Lázárné Kasztner Janka, az Erzsébet Nőiskola igazgatója, nyugalomba vonult, csucsai kedves otthonukban alig élhettek néhány hónapot zavartalanul, mert a Gondviselés nagy testi szenvedést mért reá, melyhez járult a lelki fájdalom is, hogy látását majdnem teljesen elveszítette. Élete utolsó heteit Budapesten töltötte, de nem talált gyógyulást; súlyos betegségét nem tudta leküzdeni; szeretett hitvese és leánya leggondosabb ápolása sem menthette meg az életnek. Április 7-én husvét vasárnapján temettük. Virággal dúsan borított ravatalát családja, nagyszámú rokonsága, tisztelői, barátai, tanártársai és volt növendékei állták körül és őszinte részvéttel kisérték örök pihenése helyére.

Fáradt volt már, pihenni vágyott! Elköltözését megnehezítette az a végtelen szeretet, mely családjához fűzte.

Emlékét kegyelettel őrzik mindazok, akik ismerték és hálás szívvel nagyszámú növendékei. Nyugodjék békében! *Pischl Iduna.*

*

A Foerster előadások sorozatát nagy lelki gyönyörűséggel hallgatta az az előkelő hölgyekből és pedagógusokból álló társaság, mely a «Kath. Missio Társaság» meghívására hat estén át a régi országház nagy termét zsúfolásig megtöltötte. A zürichi egyetem nagyhírű protestáns tanára, kit olvasóközönségünk a régebben ismertetett «Jugendlehre» című kitünő munkája nyomán ismer, valláskülönbség nélkül vonzotta a szociálpedagógia iránt érdeklődőket. Ezen sorozatos előadások fényesen bebizonyították, hogy tudomány és vallás, haladás és a lélek hite, nem hogy ellenkeznék egymással, hanem egyik a másikat szinte szükségszerűen kiegészíti. A Krisztusi szellem vezető és nevelő hatása nélkül — ezt bizonyítá be az előadó — nincs, nem lehet üdvös szociálpedagógia, sőt semmiféle praktikus és korszerű nevelési reform sem. Szerinte nem is vezetni és irányítani kell az ifjúságot, hanem csak fel kell ébreszteni lelkében a helyes útra való vágyat és a képességet, hogy azon magától tudjon járni. A tanítónak nem merev magasságban kell megállnia, hogy erőszakkal vontassa fel magához a fiatal lelket, hanem le kell hozzá hajolnia, előkészítse azt az emelkedni tudás művészetére. «Az igazi vezetőnek mindig az a célja, hogy magát mielőbb feleslegessé tegye.

Elmesélt egy sereg bájos történetet, melyben nem a szigor, ellenkezés vagy parancs, hanem az elnézés és szeretet, főképen pedig a bizalom vezetett célhoz! Rámutatott arra a téves és lelketlen eljárásra, mikor az elitélt bűnösnek szemébe mondják romlott kinézését, elvetemedett voltát, szóval rásütik a bélyeget s poétikus módon hirdette egy jó szónak, egy bizodalmat eláruló megbízásnak vagy egy egyszerű homlokon csókolásnak csodaszerű hatását! A büntetést, — mely tul-

ságos konzervativ részről sulyos, sőt itt-ott kegyetlen formában jelentkezik, a liberális gondolkodás viszont egészen eltörli azt — Foerster pedagógiája sem a régi alakban el nem fogadja, sem egészen el nem törli, hanem a kornak megfelelő emberies formára változtatja. A humánus büntetés fejleszti és nemesíti a lelket, mondja Socrates. Foerster nagy súlyt fektet arra, hogy az ifjuság Plátót és Sokratest, valamint a vele hasonló antik bölcselőket olvassa, sőt tanulmányozza.

A krisztusi magábaszállás, egy negyedórai önvizsgálat, önbirálat és Istenbe való elmerülés többet ér szerinte egy halmaz tudományos könyvnél. Minél jobban kiölik a materialisták a lélek hitét, annál jobban szaporodik a pesszimizmus szülte idegbajok száma. A lerombolt templomok helyét okvetlenül az ideggyógyintézetek fogják elfoglalni. (Csakhogy nem az «emberszeretet» fogja azokat felépíteni, mint a materialisták hirdetik, hanem a szükség!)

A Krisztus által hirdetett felsőbb eredetű lélekről beszélve, rámutatott a modern ideggyógyászat nehézségeire, mikor az belátva, hogy a betegnek mindenáron lelki erőt és a lélek felsőbbségét, önuralmát kell gyógyszerül szuggerálni — mint tényleg az egyedüli segitő szert — s nem tudja, hogyan érveljen materializmusával, mely magától a megroncsolt testtől és idegzettől származtatja a szellemi funkciókat. Hogyan hirdesse az orvos a lélek fensőbbségét és a testen való hatalmát, ha maga sem hisz benne? Az orvosokról szólva, élesen kikel azok ellen, kik az önuralmon alapuló tiszta életet károsnak és egészségtelennek mondják a fiatalságra nézve. Aki az emberiesség helyett az állatiasságot pártfogolja, az legyen állatorvos, de ne az emberiség tanácsadója! Lelkesen hirdette, hogy nem azt kell mindig az emberiségtől kérdezni, hogy «van-e elég élvezeted és jogod?» hanem, hogy van-e elég erőd «kiinni a poharat», melyet az élet nehezebb része nyujt számodra? Csak Krisztus azon mondása, hogy «ne az én, hanem a Te akaratod legyen meg» vezethet a magasabb rendű kulturához.

A materializmus akaratnevelése — egy magasabb, abszolut akaratot tagadva — elbizakodottá, önteltté teszik az embert, amely tulajdonságok kiálhatatlanná és önfejűvé teszik az emberiséget! A krisztusi akaratnevelés megadóvá és szerénynyé tesz bennünket.

A materializmusnak azon érvelésére, hogy Isten és halhatatlanság hite nélkül is lehet erkölcsös, kitartó, jellemszilárd embereket nevelni, mert hisz temérdek helyét megálló ember él e földön, ki már megszabadult a vallás «nyügétől» — azt felelte Foerster, hogy ez ma még nem bizonyít semmit! Valamint a napnak sugarai még egy jó darabig melegítik, sőt világítják némileg a földet s annak teremtményeit s valamint a vegetáriánusok még az ősök húsevésétől jó erővel és csontozattal birnak — ugyanúgy hat ki a vallásos szellem is egy darabig a materialista emberiségre.

Ha az ember erőszakot erőszakkal torol vissza s a tucatember példáját gondolkodás és ellenállás nélkül követi, nem szabad ember, hanem rabja a szokásnak és a felebarát által adott rossz példának. Az igazi szabadságra nevelő erő nem gimnasztikán, hanem a lélek fegyelmezettségén alapszik. És Foerster szerint ezt kell példákkal és magyarázatokkal az ifjuságnak első sorban megtanítani. Ha az egyet-

len felsőbb akarat helyett a modern morálpedagógia egy sereg világtörténelmi tekintélyt állít, megbontja a vezetés egységét és mozaikszerű, különféle irányokból összetákolt munkát teremt. Igaz, hogy a vallás és a kereszténység is különböző egyéniségeket és mártirokat mutat fel példának, de ezek mind arra az Egyre mutatnak, azt az egy akaratot szolgálják, kinek, vagy amelynek megtestesedett kifejezője: Jézus Krisztus.

Az ész fejlesztése, a tudomány és az emberiség feletti helyes kritika gyakorlása nagy vívmány, de az itélni tudáshoz, a más bűneinek helyes meglátásához okvetlen a krisztusi szeretet is szükséges, különben átokká válik ez a hatalom! Ridegek és kegyetlenek leszünk másokkal szemben, magunk pedig pessimizmusba merülve szerencsétlenekké válunk! — Ez annyit tesz, mint gyűlölni a bűnt — de szeretni a bűnöst. És valljuk meg, hogy ez egyike a legnagyobb művészetnek! Nekünk szociális munkában dolgozó asszonyoknak, — kiknek a legförtelmesebb bűnökkel van dolgunk — kétszeresen szükséges e krisztusi tanításnak minél gyakoribb meghallgatása és befogadása! «A szeretet túl éli a halált» citálta Foerster Marie Ebner Eschenbachot, «csakhogy viszont a közönséges emberi szeretetet minden kis közbejött szeszély megölheti». Magasabb helyről jövő szeretetre van tehát szükségünk — mondja Foerster, hogy csakugyan a halhatatlanságba vezethessen bennünket!

Az egész előadásán végig vonul az az igazság, hogy épen a praktikus élet nem nélkülözheti a vallásos felfogást. Legelső előadásában hangsulyozta, hogy nem a temérdek uj teoria vagy a szociálizmus külső szervezkedése fogja az áldásos reformot meghozni, hanem amint látjuk, a vallási alapon álló praktikus szociális munka, mely lehajol a néphez és Amerikában máris gyönyörűen egyengeti az osztályok közötti különbségeket és surlódásukat! Ehhez a praktikus, de nehéz és kitartást igénylő munkához pedig az Istenben és a krisztusi eszmében, a jónak diadalában való rendíthetetlen hit szükséges.

A vallásosság tehát nem «magánügy», nem privát passzió — mint ahogy azt a materializmus hirdeti s jóakarólag engedélyezi — hanem a köz iránti logikus törekvés és kötelesség; mert nem születhetik olyan modern lelkü társadalom e világra, mely a Krisztus szellemén alapuló pedagógiát kárvallás nélkül mellőzheti. *P.*

*

A béke könyve. E folyóirat útján szeretnék a művelt magyar közönségbe egy tetszetős tervet bevinni, melytől sokat várok a békeeszme népszerűsítése érdekében. Amolyan «Lesefrüchte»-kre gondolok a modern és régi magyar írók, művészek, tudósok, államférfiak stb. műveiből és nyilatkozataiból. Ami egy ember tervszerű végrehajtásában nagy vállalkozásnak látszik, így az olvasók százai és ezrei közt megosztva, alkalmi feljegyzések alapján mintegy önmagától valósulna meg. Az egyesektől aránylag csekély áldozatot kivánna ez: a békével kapcsolatos részeket a lapnak egyik oldalára kellene lemásolniok és e folyóirat szerkesztőségének vagy a Magyar Békeegyesületnek beküldeni. Idővel így sikerülne a magyar irodalom javarészét pacifista szempontból feldolgozni és az erre hivatott Magyar Békeegyesület

merőben a nyomdaköltség fejében olyan béke-antológiát adhatna a magyar közönség kezébe, mely a propaganda mellett irodalmi célt is szolgálna. Ha azután minden nemzet valóra váltaná ezt az eszmét, összeállíthatnók a békemozgalomnak világtükrét, mely megmutatná, hogy ez a hatalmas eszme hány nagy elmét foglalkoztatott már a letűnt századok során! Hogy pedig itt nem utópiát hajszolunk, bizonyítja egy régibb rokon kísérlet, a Katscher-féle «Friedensstimmen».

kf.

*

Az Orsz. Közegészségi Egyesület Hölgyosztályáról meleg elismeréssel emlékezett meg dr. Ilosvay Lajos az egyesület elnöke az idei közgyűlés alkalmából. Ilosvay dr. beszédében a következőket mondja: «Egyesületünk céljainak megvalósításában értékes tényezővé vált a hölgyosztály is. Mondhatnám hatalmasnak is. Ennek oka egyszerű. Hála a sors különös kegyességének irántunk, még elég nő van, aki a családi intézmény iránt fásult el és ha lelke titokban más becsvágyakért hevül is, nyiltan mégis azokhoz szít, akik igyekeznek a család kormányzásában a hitvesi és az anyai szeretet erejét céltudatosan érvényesíteni. A nő azokat az erényeket, amelyeket csak a szeretet növelhet naggyá, nem is gyakorolhatja tündöklőbben, mintha az egészség megtartásának munkásává szegődik. És beszélhetnek nekem akármennyit azok a nőapostolok, akik nemük egyenjogosításáért végigrobotolják a világot, azt a meggyőződésemet nem ingatják meg, hogy az a nő, aki gyermekének ágya felett őrködik, szeretettől vezetett kezével a szenvedők könnyét törli le, végtelenül tiszteletreméltóbb, mint az, aki inkább milliók jogáért szónokol, minthogy egyért aggódjék, egyért imádkozzék.

Nem akarok dicsőíteni, de azt hiszem félremagyarázásra okul nem szolgálhat, ha ezzel az ünnepélyes alkalommal is hangoztatom, hogy bár Gerlóczy főtitkárunk Egyesületünk ügyeinek intézésében mindég követésre méltó buzgósággal fáradozott, mégis a legérdemesebb munkát akkor végezte, amikor Vidéky Apollónia és Jakabné Rácz Hanna dr. segítségével a hölgyosztályt megalapította és előbb az «anyák iskoláját», utóbb a «leányok iskoláját» szervezte. Ma, mi kor az egész Földön a nők jogaiért folyik a küzdelem, merész vállalkozás volt olyan iskolát szervezni, ahol a nők kötelességéről tartanak előadásokat. Örök dicsősége lesz a budapesti nőknek, hogy a hivó szót megértették és csodálatos érdeklődéssel hallgatták azokat a tanításokat, amelyek végelemzetben mindég azt hangoztatták, «ha önmegtagadással, lemondással, béketűréssel, szigorúságos jósággal gondozzátok magatokat és azokat, akiket a természet változhatatlan törvényénél fogva szeretnetek kell: akkor boldog lesz családotok, családotok által boldogok lehettek magatok is, és hazátok úgy fog haladni, miként haladásának munkásait ti előkészítettétek!»

Ámbár kétségtelen, hogy az anyagiasság térfoglalásával az «én» kelleténél jobban kíván érvényesülni és az erősen hangoztatott felebaráti szeretet sokszor a legkegyetlenebb önzést leplezi: mindazonáltal meggyőződésem, hogy az emberek ma sokkal jobbak, sokkal készebbek egymásért áldozatot hozni, mint voltak csak pár évtized-

del is ezelőtt. És hogy ez az örvendetes fordulat bekövetkezett, annak az érdeklődésnek is tulajdonítható, melyet a köz- és magánegészségügy javítását célzó törekvések, a társadalom némely rétegében kifejlesztettek. Az élet, a létért folytatott erős küzdelem ellenére is szebb, mint a halál; de a küzdelem csak akkor végződhetik győzelemmel, ha szervezetünk állandó támogatására bizonyosan számíthatunk. Egészséges anyákat a gyermekeknek, egészséges gyermekeket a családnak, egészséges munkásokat a hazának a nők segítő munkája nélkül nem adhatunk. Ezért fontos, hogy Egyesületünk hölgyosztálya megalakult és a hölgyek tanításainknak nemcsak hallgatóivá, hanem hirdetőivé szegődtek. Sőt többet mondok: közvetetlenül a budapesti nők meleg részvétének következménye, hogy nagytekintélyű gyakorló orvosok p. o. Elischer Gyula, Babarczi-Schwartzer Ottó, Bókay János, Csapodi István, Berend Miklós, Gerlóczy Zsigmond, mély tudományuk és gazdag tapasztalatuk egy-egy részletével, szilárd alapját vetették meg az «Egészség Könyvtárának», melynek rendeltetése, hogy a legszükségesebb egészségtani tudnivalókat a nép széles rétegében terjeszsze, és ugyancsak a hölgyek nagyobb érdeklődésének következménye, hogy az «Egészség» hasábjain egyre nagyobb számban jelennek meg olyan közlemények, amelyekben a gyermek, az anya egészségének védelmével elsőrendű szaktudósok mint Korányi Frigyes, Tauffer Vilmos, Dirner Gusztáv stb. foglalkoztak. Értékes mozzanat ez Egyesületünk életében, és elismeréssel is jegyezzük fel, hogy nehány nemcsak tanult, hanem hazánk népességének sorsáért aggódó nő, zajtalanul egy új és valóban sok jót igérő irodalmi vállalat megerősítéséhez nyujtott segítséget.

*

Az «Erzsébet Nőiskola» a gyermekszanatórium javára 744 kor. 98 fillért gyűjtött. *Gróf Zichy János*, kultuszminiszter, a következő levelet intézte ez alkalomból Berta Ilonához, a Erzsébet Nőiskola igazgatójához: «Tisztelt Nagysád! Örömmel vettem tudomást arról, hogy a vezetése alatt álló intézet növendékei 744 korona 98 fillért adakoztak a Gyermekszanatórium céljaira, amely összeget illetékes helyre be is szállították. Kedves kötelességet teljesítek, amidőn Nagysádnak ezen emberbaráti feladat felkarolásáért köszönetemet nyilvánítom, s egyúttal arra kérem, hogy e nemesszívű buzgalmáért mindazon növendékek előtt, akiket ez megillet, elismerésemnek kifejezést adni szíveskedjék. Kitünő tisztelettel, őszinte híve: *Zichy.*»

*

Tanulmányút és turisztikai kirándulás Észak-Európába. A több oldalról jövő felszólításnak és kérésnek engedve, elhatároztam, hogy tanulmányi és turisztikai kirándulást vezetek Lengyel-, Orosz-, Finn-Svéd-, Dán- és Németországon keresztül Észak-Európába, melynek programmját az alábbiakban van szerencsém közölni.

Az útirány a következő: Budapest-Oderberg-Granica-Varso-Moszkva-Szentpétervár-Vüborg-Helsingfors-Hangö-Stockholm-Malmö-Kopenhága, Gedsler-Berlin-Budapest.

Ezeknek a városoknak és országoknak Európa nyugati államaitól

elütő jellege: a föld, az éghajlat, a műveltség és kultura más mineműsége; az orosz népéletnek az ország zárkózottsága következtében megőrzött nemzeti eredetisége; a lépten-nyomon felbukkanó középkori sötét emlékek és az újabbkori monumentális építkezések mind egytől-egyig nagyérdekűvé és kívánatossá teszik ezeknek az országoknak a meglátogatását.

A programm összeállításánál vigyáztam különösen arra, hogy az utazás fárasztóvá ne váljék. Nem robotolunk, hanem mivel elegendő idővel rendelkezünk, nyugodtan és kényelmesen tekintjük meg az egyes városok jellegzetes és speciális nevezetességeit. A természeti szépségek felkeresésére különös gondot fordítok. (Ezer tó országa, Imatra vízesés, a svéd szigettenger, Potsdam császári nyaraló stb.)

Nagyban emeli a körút értékét azon körülmény, hogy megtekintjük Szentpétervárott a most megnyíló nemzetközi tanszerkiállítást, résztveszünk mint szemlélők a stockholmi olympiai versenyeken és csolnakokkal fogunk leereszkedni a finnországi folyók híres vízesésein.

Észak-Európa időjárása utazásunk tartama alatt a lehető legkellemesebb, megfelel a mi májusi hónapunk hőmérsékletének. Július hó 4-én indulunk s az utazás körülbelül négy hétig tart.

Budapestről indulunk s az utazás Berlinben, annak megszemlélésével ér véget. Igy módjukban lesz a résztvevőknek vagy még Berlinben maradni, vagy tetszésszerinti hazatérő útvonalat választani. Akik directe Magyarországba térnek vissza, azoknak mindenben segítségükre leszek; kikísérem őket a pályaudvarra, megváltom jegyüket stb. Megjegyzem, hogy Berlin és Budapest között közvetlen kocsiközlekedés van.

A részvételi díj 630 korona, mely magában foglalja a vasút- és hajó, az elszállásolás, az étkezés, az útlevélért járó láttamozás, a múzeumok belépődíját és borravalót is. Szóval az összes költségeket. Előre nem látható költségek fejében azonban, ha a viszonyok úgy kívánják, még 20 koronát számíthatok fel.

A társasutazásban 35, legfeljebb 40-en vehetnek részt, még pedig a jelentkezés sorrendjében. Kérem ezen körülmény szem előtt tartását.

Felkérem tehát a már korábban bejelentetteket, valamint az újonnan jelentkezőket, hogy hozzám intézett levélben mielőbb jelentsék be a körutazáson való részvételüket, úgyszintén írják le rövid nacionáléjukat (foglalkozás, lakhely, vallás), melyre az orosz konzulátusnak van szüksége. Ugyanakkor 100 korona előleget küldjenek be a «Magyar Tanítók Takarékszövetkezetébe» (VIII., József-körút 8. sz.), a részvételi díj hátralevő része június elején lesz esedékes. Addig az összeg részletekben is törleszthető.

Közvetlenül az utazásra vonatkozó bővebb tanácsot, tudnivalót magában foglaló prospektust (ú. m. útlevél, pontos indulás, menetrend, ruházat, podgyász, pénzbeváltás stb.) csupán a jelentkezőknek küldök. *Ispánovits Sándor* tanár. Budapest, VIII., Rákóczi-út 11.

IRODALOM.

Lasz Samu dr. FÖLDRAJZI OLVASÓKÖNYV. I. rész Magyarország, Budapest. Lampel R. (Wodianer F. és Fiai) 300 l. Ára 3 koroua.

Ritkán fogad a magyar tanárvilág valamely könyvet oly igaz lelkesedéssel, mint Lasz Samu Földrajzi Olvasókönyvét. Igaz, hogy rég érzett hiányt pótol, amit legjobban az bizonyít, hogy megjelenése hírére azonnal több mint 1100 tanár s tanítónő kért belőle mutatvány-példányt. Nos, akik végig olvasták, bizonyára módját ejtik, hogy iskolájukba bevezessék, mert meggyőződhettek róla, hogy Lasz Samu könyvében a földrajzi oktatás kitünő segédeszközét nyerték. A Földrajzi Olvasókönyv VII szakaszban ismerteti hazánkat, szép, irodalmi színvonalon álló olvasmányokon. Nem összetákolt, kiollózott darabok; sok van köztük, melyeket egyenesen az Olvasókönyv számára írtak, s ha egy-egy leírást már meglevő irodalmi termékekből válogatott is ki a szerkesztő, olyanokon akadt meg tekintete, melyek jellemzők, tanulságosak, gyönyörködtetők. (Jókai, Herman Ottó, Hunfalvy.) A kötetet Pósa «A haza» című szép költeménye nyitja meg, s Arany János «A haza» című prózában is költői kis dolgozata zárja be. Izigvérig magyar a könyv minden sora, s ha nem meríti is ki teljesen Magyarország ismertetését: hű és jellemző, s hazaszeretetre lelkesítő képet fest róla. A «Julián Egylet» a szlavoniai magyar gyermekek részére megbecsülhetetlen kincsnek tekinti; az amerikai magyarok gyermekeinek is kitünő eszköz az elhagyott haza szeretetének ápolására. És itthon is mindenkit a nemes érzésben erősít meg. A könyv a következő szakaszokra oszlik: I. A magyar föld és népe. II. Az Alföld. III. A halomvidékek. IV. A magyar tengerpart és a tenger. V. Dalmácia. VI. A hegyvidékek. VII. Költőink és a magyar föld. Az utolsó fejezet a legrövidebb, a többi fejezetek gazdagabbak, terjedelmesebbek s az egész könyv az alsóbbfokú földrajzi oktatás emelésére, megkedveltetésére kétségkívül nagy hatással fog lenni. *S. L.*

*

«Képek és gondolatok a nevelés és oktatás köréből.» Írta *Schwarczel Adél* igazgatónő. Az írónő arcképével és életrajzával. 1912. Megjelent Kolozsvártt, az írónő halála után. A Szent Bonaventura nyomda kiadása. Kapható ugyanitt és Kolozsvártt minden könyvkereskedésben. *Ára 3 korona.*

A magyar pedagógiai irodalomban nem találkozunk épen nagy számmal olyan művekkel, amelyek az életet az iskolával, az iskolán kívül élő emberek gondolkozását a pedagógiával törekednének összehozni, összeegyeztetni s egymással megszerettetni.

Ilyen pedagógiai munka a nem régen elhunyt *Schwarczel Adél* igazgatónőnek föntnevezett könyve. (Az életrajzon kívül 237 lapraterjed.)

Találkozunk e könyvben az iskola világából vett érdekes jelenetekkel, amelyek olyan életteljesek, mintha ép most előttünk folynának le, s olyan kedvesek a maguk közvetlenségében, naivságában, hogy olvasásuk nemcsak sok lélektani és pedagógiai tanulságot, de valóságos élvezetet is nyújt. (Pl. «A gyermek és az állatélet», «*A ritmus mint pedagógiai eszköz*», «Karácsonyi vers» stb.

A pszichológiai éleslátás, a ritka nevelői és tanítói tapintat, a pedagógiai tapasztalatok bámulatosan gazdag sorozata, amely e «*Képek és gondolatok*»-ból elénk tárul, rendkívül értékessé teszik e munkát. Az írónő egészséges kedélye, derült világnézete, kitünő megfigyelőképessége, a tanügy és a gyermek iránt érzett igaz szeretete, józan gondolkozása tükrözik vissza minden cikkből. Nem nagyképüsködő, nem frázisgyártó. Őszinte és igaz érzelmek váltják ki gondolatait.

Fokozza a könyv érdekességét néhány rajz és elbeszélés, amelyeknek tárgyát az életből merítette («*Nézeteltérések*», «*A kleptománia*», «*Ellentétes családi nevelés*», «*A jó anya gyermekeinek őrangyala*»). E kis elbeszélésekben a családi nevelés hibáit és erényeit megkapó színekben ecseteli, úgy hogy azok maradandó benyomást s kiváló tanulságot gyakorolnak minden gondolkozó olvasóra, különösen a neveléssel lelkiismeretesen foglalkozó szülőkre, főkép anyákra és tanítókra.

Kötelességem azt is megemlíteni, hogy a könyv jövedelmének egy része tanítói intézmények (alapítványok) célját fogja szolgálni.

Kolozsvár. *Binder Laura.*

*

Stiasny Emilia «Stickereitechnicken für Schule u. Praxis.» Wien. Ára 60 kor. A hímzés tanításával foglalkozók részére rendkívül becses könyv jelent meg a fentebbi cím alatt a bécsi iparművészeti iskola támogatásával. Nem karolja bár fel az e téren szükséges tudnivalókat teljes mértékben, de a hímzés tanítását ismertető, többnyire szakképzettség hiányával megírt hasonló műveknek sokban fölötte áll. Amit tárgyal, azt a gyakorlott tanító biztos tudásával tárgyalja. Stiasny Emilia k. a. a bécsi áll. műhimzőszakiskolában, az iskola régebben 5 évre terjedő kurzusának I. osztályát vezette. Könyvének anyaga is leginkább ebben a keretben mozog s az a körülmény a műnek előnyeként fogható fel, hogy épen a hímzés művészetéhez vezető legelemibb tudnivalókat közli. A temérdek kitünő ábrával ékes könyv első részében ismerteti a szerző a szövetek mineműségét magyarázza azok anyagát, készítési módját s ebből kifolyólag a hímzésnél való alkalmazhatóságukat; továbbá a különböző fonalakat, selyemszálakat; kiterjeszkedik az apró szerszámok: tűk, ollók stb. megválogatásának fontos voltára, használatuknak módszerére stb. Ezek az elemi tudnivalók azonban a könyv első részének bevezetéséül szolgálnak, főanyaga a varrásnak, illetve kivarrásnak, nem a kereten, de kézben készülő munkáknak magyarázata. Ide tartoznak a különféle háziipari termékek s azok jellegzetes öltéseinek tanulmányozása.

A könyv második részében kereten hímzendő munkákkal foglalkozik, ismerteti a szövetek keretbefeszítésének módját, a szükséges

hozzávalókkal, magyarázza a rajzoknak kelmére való átvitelét. Ezután áttér a műhimzés nehány technikájának a módszerére s mindenütt érdekes és igen pontosan rajzolt ábrák mellékelésével teszi könnyen felfoghatóvá az elmondottakat. Végül a kézimunkák vasalásáról s a szövetek kasirozásáról sem feledkezik meg Stiasny k. a. könyve, bár nem terjeszkedik ki a műhimzés összes ismert technikájának a leírására, de igaz hozzáértéssel lévén megírva, a magasabbfokú leányiskolák, de különösen az ipariskolák könyvtárának ajánlható. Ez az igazán becses mű szükséges és hasznos segédkönyve lesz mindenkor, minden munkatanítással foglalkozó tanítónőnek. *Piller Erzsébet.*

*

Halálozás: A szabadkai állami tanítónőképző-intézet tanáritestülete mély megilletődéssel jelenti, hogy *özv. Fábián Károlyné*, nyugalmazott állami tanítónőképző-intézeti tanítónő április hó 10-én hosszú és nehéz szenvedés után 57 éves korában elhunyt. A megboldogult 30 évig működött a szabadkai állami tanítónőképző-intézetben s az egész idő alatt mintaszerű kötelességtudással szolgálta a tanítónőképzés ügyét. Volt munkatársai és tanítványai szomorodott szívvel állják körül ravatalát és kegyelettel őrzik emlékét.

*

A kaposvári polgári leányiskola tantestülete mély megilletődéssel jelenti, hogy *Poppopovits Anna* kaposvári polg. leányiskolai tanítónő április 22-én életének 46.-, példás, buzgó tanítói működésének 12. évében, hosszas betegség és a haldoklók szentségének ájtatos felvétele után jobblétre szenderült. A kartársak és tanítványok szeretete, tisztelete őrzi emlékét.

A Mária Dorothea-Egyesület új Otthonának építésére a következő gyüjtések, illetve adományok érkeztek be az egyesület pénztárához április hó 20-áig.

Bristol szálloda 5 kor., Őshegyi József 5 kor., Dunky fivérek 1 kor., Svábhegyi fogaskerekű vasút igazgatósága 2 kor., Mahler Miklós ivén 3 kor., Demjén Sándorné gyüjtése 10 kor., Nagyszalontai takarékpénztár 1 kor. 90 f., Szepesszombati zárda főnöknője 5 kor., Szabolcsi hitelbank 1 kor., dr. Fodor Oszkár 2 kor., Szily Tamás 10 kor., Dörfler Janka 10 kor., Polg. fiúiskola Szombathely 1 kor., Számord Ignác 3 kor., Gyertyánffy István 5 kor., dr. Morelli Károly 5 kor., Iskolanővérek Nagyszentmiklós 5 kor., Áll. polg. leányiskola tantestülete Hosszufalu 4 kor. 60 f., Sátoraljaujhelyi Karolineum-intézet 10 kor., Fábry Erzsébet gyűjtése 4 kor., Oeschger Adél igazgató gyűjtése 14 kor., Unió magy. villamossági részv. társ. 10 kor., dr. Hajdu Tibor 20 kor., Polg. leányisk. Losonc 1 kor., dr. Hegedüs Pál 2 kor., Püspöki iroda Pécs 10 kor. Kaizer Nándor 5 kor., dr. Donáth Gyula 4 kor., III. ker. közs. polg. leány- és nőiparisk. tantestülete 10 kor., Antal Irma 2 kor., Bán Sándor 4 kor., Özv. Pulszky Ágostné 20 kor., Næter Lujza 5 kor., Szepesófalvi takarékp. 2 kor., Tolnay Lajos 50 kor., Fuchsné Weber Karolin 50 kor., Boromissza Tibor püspök 10 kor., Stollwerck testvérek r. t. 20 kor., Bogisich Mihály püspök 10 kor., Krizsán Mihály 10 kor., Kohl Medárd 10 kor., Mihályi Vik-

tor érsek 10 kor., Közs. előljáróság Sződ 2 kor., Fabinyi Géza 20 kor., Spett Gyula 5 kor., Irgalmas nővérek ivén (Bpest, I. ker.) 3 kor., Krisztinatéri közs. isk. tantestülete 8 kor., Burchard Bélavári Konrád 50 kor., Bálint Sándorné 5 kor., Perényi Antal 2 kor., Gróf Majláth Károly 10 kor., Kenessey Béla 20 kor., Gr. Wickenburg Istvánné 10 kor., Zsigárdy Flóra 2 kor., dr. Dirner Gusztáv 20 kor., dr. Málnai Mihályné 5 kor., dr. Horváth Akos 5 kor., Szerdahelyi Józsa 2 kor., Bayer Antalné 4 kor., Léderer Ábrahám 5 kor., Jázmin utcai elemi fiú- és leányiskola gyűjtése 5 kor. 20 f. Kéler Napoleon 5 kor., Bischitz Salamon és tsa 10 kor., Bajnok utcai elemi iskola tantestülete 4 kor. 40 f., Sztankovits Viktória gyűjtése Alsókubin 2 kor. 12 f., Láng Erzsébet ivén 3 kor., Ludig Fánni ivén 12 kor., Sz. Margit-intézet 10 kor., Beliczey Tibor 10 kor., M. kir. áll. vasgyárak központi igazgatósága 8 kor., dr. Koller Gyuláné 50 kor., Közs. elemi isk. tantestülete Bégaszentgyörgy 2 kor., IX. ker. Ernő-utcai közs. elemi isk. gyűjtése 5 kor., Tóbisch Teréz gyűjtése 2 kor. 60 f. Dembinski-utcai elemi isk. tantestülete 14 kor. 30 f., Biró Lajosné 10 kor., Péli Lajos gyűjtése 3 kor., Róm. kath. plébánia gyűjtése Csány 2 kor. 40 f. Herczel-szanatórium titkársága 20 kor., Elemi isk. Bátaszék 6 kor. 40 f. Irgalmasrend budapesti kórházának igazgatósága 10 kor., Farkas Ödön pénzügyi főtanácsos gyűjtése Kassa 27 kor., Áll. iskola Szerencs 5 kor., Soproni felsőbb leányisk. 3 kor., dr. Váli Gézáné gyűjtése 24 kor. 20 f., Dési polg. leányisk. 2 kor., P. Marianne Leplæ 4 kor., Gr. Dessewffy Aurél 10 kor., Gr. Majláth I. Géza 20 kor., Török Józsefné 20 kor., Frankó Sándorné 2 kor., Besei ág. ev. népiskola 2 kor. 25 f., dr. Zudar Sándor 1 kor., Névery Ilona gyűjtése 15 kor., Máday Izidorné 20 kor., Pozsonyi áll. felsőbb leányisk. növendékei 10 kor., Zala Miksa 5 kor., Br. Bochus Zsigmondné 50 kor., Göőz Józsefné 3 k., Számadó István gyűjtése 1 kor. 60 f., Szalai Ernő 5 kor., Kotányi Zsigmondné 10 kor., Irgalmas nővérek polg. isk. Beszterczebánya 5 kor., Dunavecsei áll. elemi isk. tantestülete 4 kor. 30 f., Lux Kálmánné 2 kor., Bory Imre és neje 2 kor., herceg Festetics Taszilóné Keszthely 100 kor., Binder Laura 10 kor., Aichler Jánosné gyűjtése 9 kor., Tonházy Gyula gyűjtése 6 kor., Főbányahivatal Aknaszlatina 2 k. 80 f., IX., Tóth Kálmán-utcai elemi isk. tantestülete 2 kor., Szőke Benedek 1 kor., Vacarescu Dániel 1 kor., Landherr Emilia ívén 5 kor., Margócsy Emma gyűjtése 3 kor., Fekete Teréz 2 kor., őrgróf Pallavicini Edéné 10 kor., dr. Jánosi Imréné 2 kor., Polg. isk. Nagytapolcsány 5 kor., Áll. elemi isk. igazgatóságának gyűjtése Liptószentmiklós 2 kor. 50 f., Tordai Grail Erzsébet 10 kor., Belecskai ág. ev. isk. gyűjtése 1 kor. 80 f., Mária Terézia-téri elemi isk. gyűjtése 3 kor., Höckl György tanító gyűjtése 2 kor., Loszkot Ödönné 5 kor., dr. Szőke Istvánné 1 kor., Tomassek Ilona és Emma 10 kor., Nagyszőllősi áll. polg. és elemi isk. tantestülete 8 kor. 40 f., Andor Miklós 2 kor., Berzeviczy Albert 10 kor., Horváth Fanny 1 kor. 50 f., Borbély Ilona 5 kor., Elemi isk. tantestülete Körmöczbánya 3 kor., Bárczay Gyuláné 10 kor., Munka Sándor tanfelügyelő gyűjtése 13 kor., Komócsy Ferencné gyűjtése Fiume 16 kor., dr. Schmidt Mária 10 kor., Havass Gusztáv 3 kor., Fedorka László 1 kor. 20 f. Fertőszéplaki róm. kath. elemi népiskola 3 kor. 71 f., Schneller Alajosné 10 kor., Kiskunhalasi elemi iskolák gyűjtése 6 kor., váczi-úti közs. elemi isk. tantestülete 5 kor., Nagy Zsigmond körjegyző 5 kor., Schneider Teréz gyűjtése Kismarton 25 kor. 60 f.

Az egyesület közgyűléséről jövő füzetünkben számolunk be.

Fizikai *Kémiai*

Földrajzi *Természetrajzi*

stb.

tanszereknek legjobb beszerzési forrása

ERDÉLY ÉS SZABÓ

laboratoriumi felszerelések és tanszerek gyára

Budapest, VIII., Baross-utcza 21.

Mechanikai gyár. *Üvegtechnikai műhely.*

Képes árjegyzék ingyen és bérmentve.

Alapíttatott 1869. évben.

Holzer divatháza

Cs. és kir. udvari és kamarai szállító

Budapest, Kossuth Lajos-utcza 9.

Mindennemű

női ruházati czikkek

kizárólagos beszerzési forrása.

A félemeleten külön leánygyermekruha-osztály.

A **Franklin-Társulat** kiadásában **Budapesten** (IV., Egyetem-utcza 4. sz.) megjelent és minden könyvkereskedésben kapható:

A MŰVÉSZETEK TÖRTÉNETE

A LEGRÉGIBB IDŐKTŐL A XIX. SZÁZAD VÉGÉIG

Szerkeszti **BEÖTHY ZSOLT**

III. kötet:

ÚJ-KOR

Első rész: Az olasz renaissance. A renaissance Magyarországon.

Irták **Berzeviczy Albert, Divald Kornél és Meller Simon.**

34 műmelléklettel és 385 szövegképpel.

Ára díszes vászonkötésben 24 korona.

KÖLTŐK ÉS ÍRÓK

ÉLET- ÉS JELLEMRAJZOK AZ IRODALOM KÖRÉBŐL

A **Kisfaludy-Társaság** megbízásából szerkeszti **FERENCZI ZOLTÁN.**

Új:

TOMPA MIHÁLY

Irta **KÉKI LAJOS**

A Kisfaludy-Társaságtól 1909-ben a Széher Árpád-díjjal jutalmazott pályamű.

Ára díszes kartonkötésben 2 korona 50 fillér.

MAGYAR KÖNYVTÁR

Szerkeszti **RADÓ ANTAL.**

Egy-egy szám ára 30 fillér. Minden füzet külön is kapható.

652. **Marcel Prévost.** Mit tanuljanak a lányok. Fordította: *Benedek Marcell.*
653. **Kenedi Géza.** Feminista tanulmányok.
654—655. **Kafka Margit.** Süppedő talajon. Elbeszélések.
656. **Alfred de Musset.** Miről álmodnak a lányok. Fordította: *Radó Antal.*
657—658. **Shaw G. B.** Szociálizmus milliomosok számára és egyéb tanulmányok. Fordította: *Benedek Marcell.*
659. **Szomaházy István.** János mester és a felesége. Elbeszélések.
660. **Lagerlöf Zelma.** Az ezüstbánya és egyéb elbeszélések. Svédből fordította: *Osváth Kálmán.*